

**Pensioenfonds
Recreatie**

Jaarverslag 2017

Stichting Pensioenfonds Recreatie

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Kerncijfers	5
Voorwoord	7
Verslag van het bestuur	8
1	Beleid uitvoering verplichtstelling 9
1.1	Structuur fonds 9
1.2	Werkings sfeer en doelstelling pensioenfondsen 9
1.3	Doelstellingen 2017 9
1.4	Ondernemingsplan 10
1.5	Opdrachtverstrekking en opdrachtaanvaarding 12
1.6	Haalbaarheidstoets en risicohouding 12
1.7	Pensioenregeling 13
1.8	Aantal deelnemers aan de pensioenregeling 15
1.9	Aansluitingsbeleid 15
2	Financieel beleid 19
2.1	Premiebeleid 19
2.2	Beleggingsbeleid 20
2.3	Ontwikkeling dekkingsgraad 27
2.4	Toeslagenbeleid 30
2.5	Kortingsbeleid 31
2.6	Uitvoeringsbeleid 32
2.7	Actuariële analyse 37
3	Bestuursbeleid 38
3.1	Zelfevaluatie en geschiktheid 38
3.2	Compliance 39
3.3	Principes voor beheerst beloningsbeleid 39
3.4	Code Pensioenfondsen 40
3.5	Diversiteitsbeleid 40
3.6	Contact met AFM en DNB 41
3.7	Aanbevelingen n.a.v. jaarwerk 2016 42
4	Risicomanagement beleid 43
5	Ontwikkelingen en aandacht bestuur 2018 49
6	Rapport Compliance Officer 50
6.1	Samenvatting Rapport Compliance Officer 50
6.2	Reactie bestuur op Rapport Compliance Officer 50
7	Bevindingen Raad van Toezicht 51
7.1	Samenvatting Rapportage Raad van Toezicht 51
7.2	Reactie bestuur op Rapportage Raad van Toezicht 52
7.3	Goedkeuring jaarverslag 2017 52
8	Verslag verantwoordingsorgaan 53
8.1	Verslag verantwoordingsorgaan 53
8.2	Reactie van het bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan 54
9	Jaarrekening 56
9.1	Balans per 31 december 2017 56
9.2	Staat van baten en lasten 57

	9.3	Kasstroomoverzicht	58
	9.4	Toelichting op de jaarrekening	59
10		Overige gegevens	89
	10.1	Actuariële verklaring	90
	10.2	Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	97
Bijlage 1		Structuur fonds	99
Bijlage 2		Nevenfuncties bestuursleden per 31 december 2017	108
Bijlage 3		Investment beliefs per 1 januari 2018	110
Bijlage 4		Beloningsbeleid 2017	111
Bijlage 5		Toelichting beleidsdekkingsgraad	114
Bijlage 6		Advies- en goedkeuringsrechten Verantwoordingsorgaan en Raad van Toezicht	116
Bijlage 7		Begrippenlijst	117

Kerncijfers

Aantallen en percentages

	2017	2016	2015	2014	2013
Aantallen					
Aangesloten werkgevers (met personeel)	1.466	1.357	1.369	1.270	1.502
Deelnemers	18.822	18.484	17.340	17.307	16.322
Gewezen deelnemers	63.200	57.526	55.835	52.520	45.492
<u>Pensioengerechtigden:</u>					
<i>Ouderdomspensioen/vroegpensioen</i>	2.020	1.838	1.565	1.411	1.080
<i>Partnerpensioen</i>	105	94	78	55	46
<i>Wezenpensioen</i>	47	52	66	52	17
<i>Invaliditeitspensioen</i>	31	34	36	43	50
Percentages					
Premie pensioenregeling	19,6%	22,0%	22,0%	22,0%	22,0%
Korting aanspraken en rechten	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Toeslagverlening actieve deelnemers	0%	0%	0%	0%	0%
Toeslagverlening gewezen deelnemers en ingegane pensioenen	0%	0%	0%	0%	0%
(bedragen x € 1.000)	2017	2016	2015	2014	2013
Feitelijke premie	43.550	40.002	37.986	36.216	37.926
Gedempte kostendekkende premie	42.544	38.946	37.199	27.879	29.492
Kostendekkende premie	54.154	44.012	37.480	32.995	39.302
Pensioenuitkeringen	4.822	4.172	3.682	3.064	2.714
Pensioenuitvoeringskosten	3.236	3.158	3.522	3.796	3.234
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds ¹	-464	67.558	-8.954	114.526	9.187
Saldo van baten en lasten	5.906	-4.853	-64.833	21.258	26.661
Stichtingskapitaal en reserves	-9.052	-14.985	-10.106	54.727	33.469
Technische voorziening voor risico pensioenfonds	707.089	677.771	571.799	484.537	363.764
Aanwezige dekkingsgraad	98,7%	97,8%	98,2%	111,3%	109,2%
Beleidsdekkingsgraad	98,5%	96,0%	102,1%	110,9%	nvt
Reële dekkingsgraad	78,6%	77,4%	81,2%	nvt	nvt
Premiedekkingsgraad	90,8%	105,0%	100,8%	129,9%	128,6%
Vereiste dekkingsgraad	114,4%	114,6%	116,5%	112,6%	114,2%
Duration (in jaren) ²	26,1	26,5	26,1	24,3	23,4
Rekenrente vaststelling voorziening	1,67%	1,54%	1,90%	2,16%	2,97%
Aandelenportefeuille	2017	2016	2015	2014	2013
Aandelen	214.728	196.928	174.170	153.600	133.010
Vastrentende waarden	491.077	459.228	219.601	379.482	247.750
Derivaten	-26.893	-4.525	39.692	-1.637	2.271
Overige beleggingen ³	196	-	157.989	-	-
Totaal belegd vermogen	679.108	651.631	591.722	531.445	383.031

¹ De beleggingsresultaten en beleggingen worden toegelicht in paragraaf 9.4.3.

² De duration is met terugwerkende kracht toegevoegd aan de kerncijfers. De cijfers van 2014 en eerder zijn overgenomen uit de rapporten van Syntrus Achmea.

³ In 2016 heeft KasBank de marktwaarde liquiditeiten die belegd is in geldmarktfondsen in z'n geheel overgeheveld naar de vastrentende waarden. In de jaarrekening wordt deze wijziging verder toegelicht.

Beleggingsperformance

Gemiddeld rendement op totale beleggingen (%)	-0,9%	12,5%	-1,5%	28,8%	2,50%
Gemiddeld rendement op matchingportefeuille (%)	-6,8%	12,3%	-3,7%	39,5%	-7,10%
Gemiddeld rendement op returnportefeuille (%)	6,9%	7,1%	10,0%	15,7%	20,40%
Benchmark	-0,9%	8,8%	-0,8%	27,9%	0,50%
Z-score	-0,08	3,06	-0,65	0,76	1,77

Toelichting op het meerjarenoverzicht*Stichtingskapitaal en reserves*

Deze bestaat uit een algemene reserve en een solvabiliteitsreserve. De solvabiliteitsreserve staat niet vrij ter beschikking, maar is bedoeld om alle risico's op te kunnen vangen. De solvabiliteitsreserve wordt wel meegenomen in de bepaling van de dekkingsgraad. De exacte onderverdeling wordt in paragraaf 9.4.3. verder toegelicht

Aanwezige dekkingsgraad

De dekkingsgraad geeft aan in hoeverre het pensioenfonds in staat is om aan haar (toekomstige) pensioenverplichtingen te voldoen.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van alle dekkingsgraden van de afgelopen twaalf maanden.

Premiepercentage pensioenregeling

De premie wordt geheven over het pensioengevend salaris verminderd met de franchise. Het pensioengevend salaris is het loon c.f. hoofdstuk 3 van de Wet financiering sociale verzekeringen (Wfsv) met uitzondering van het genot van een door de werkgever ter beschikking gestelde auto, vermeerderd met het werknemersdeel in de premie.

Het pensioengevend salaris wordt op jaarbasis gemaximeerd op het maximum premieloon als bedoeld in hoofdstuk 3 Wfsv. Voor 2017 betekende dit een maximum van € 53.701. Het maximum pensioengevend uurloon was in 2017 € 27,18. De uur franchise bedroeg in 2017 € 5,30 (jaarfranchise € 10.479).

Voorwoord

Voor u ligt het jaarverslag over 2017 van Pensioenfonds Recreatie (hierna: het fonds). In dit jaarverslag informeren wij u over het fonds, de ontwikkelingen daarbinnen en externe factoren die van invloed zijn. Ook geeft het jaarverslag inzicht in de financiële situatie van ons fonds. Het doel van de verslaglegging is om helderheid te verschaffen over de doelstellingen van het fonds, de financiële positie, de resultaten en de wijzigingen in de (financiële) positie van het fonds. Dit jaarverslag is opgesteld in overeenstemming met de richtlijnen voor de jaarverslaggeving. Met dit verslag willen wij een goed en compleet beeld schetsen van de situatie van het fonds.

Pensioenfonds Recreatie heeft in 2017 een aantal flinke stappen in haar ontwikkeling gezet. Zo werd een Ondernemingsplan opgesteld, waarvan het doel is te komen tot beheersbare groei om een toekomstbestendig fonds te zijn en te blijven. De daarvoor vastgestelde strategie is behoud en aansluiting van werkgevers binnen de verplichtstelling en daarbuiten maar binnen de werkingssfeer 'recreatie'. Bijzondere aandacht wordt daarbij besteed aan de attractieparken, die steeds vaker worden gecombineerd met verblijfsrecreatie, de buitensport en de brede sport- en speelhallen.

Om de relatie en communicatie met al onze stakeholders verder te verbeteren en te verstevigen is het initiatief genomen om te komen tot een zgn. Pensioentafel. Aan deze tafel nemen vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties RECRON en WiZZ alsmede vertegenwoordigers van de vakorganisaties FNV Recreatie, CNV Vakmensen en FNV Publiek Belang deel. Aan de tafel vindt het overleg plaats tussen de stakeholders en tussen de stakeholders en het bestuur.

Het fonds heeft in 2017 ook een stap gemaakt in de ontwikkeling van haar vermogensbeheer door de beleggingscategorie Hypotheken toe te voegen. De belangrijkste overweging daarvoor is het robuuster maken van de beleggingen, ook voor negatievere economische scenario's zoals recessie, waarvoor het fonds kwetsbaar is gebleken.

De beleidsdekkingsgraad van het fonds is in 2017 gestegen van 96,0% naar 98,5%. De belangrijkste oorzaak is de stijgende rente. Hierdoor daalden de pensioenverplichtingen. Omdat de minimaal vereiste dekkingsgraad 104,1% bedraagt, verkeert het fonds nog steeds in een situatie van tekort en heeft het in maart 2018 een nieuw herstelplan bij De Nederlandsche Bank ingediend.

Met dit jaarverslag kijken wij niet alleen terug naar het jaar 2017 maar ook vooruit naar 2018 en verder. Hierbij zal o.a. ook ingegaan worden op de activiteiten die worden ontwikkeld voortvloeiend op het in 2017 opgestelde Ondernemingsplan.

Een verlaging van de pensioenen in 2018 zal niet aan de orde zijn, maar voor 2021 moeten we hier nog altijd wel rekening mee houden. Uiteraard zullen wij alle betrokkenen hierover tijdig informeren.

Tot slot bedank ik namens het bestuur een ieder die in het verslagjaar heeft bijgedragen aan het functioneren van het fonds. Onze speciale dank gaat uit naar de leden van de Pensioentafel, de leden van de Raad van Toezicht, de leden van het Verantwoordingsorgaan alsmede onze adviseurs voor hun inbreng.

Groningen, 11 juni 2018

Met vriendelijke groet,

Eiko de Vries
Voorzitter

Verslag van het bestuur

1 Beleid uitvoering verplichtstelling

Het fonds is een jong groeiend fonds en heeft, naast de doelstelling van stabiele premie en opbouw, als doelstellingen streven naar een nominaal pensioen en koopkrachtbehoud. Sinds 2009 is de financiële positie niet goed en is een herstelplan van toepassing. Jaarlijks wordt het herstelplan geëvalueerd om te beoordelen of het fonds voortijdig uit herstel komt. Bij het verantwoorden van beleid speelt dit ook een rol.

1.1 Structuur fonds

In bijlage 1 van het jaarverslag wordt ingegaan op de structuur van het fonds. Hier wordt onder andere stilgestaan bij de externe partijen, de verschillende fondsorganen en de samenstelling hiervan.

1.2 Werkingssfeer en doelstelling pensioenfonds

Het fonds is een verplichtgesteld fonds. Deelneming aan het fonds is hierdoor verplicht voor werknemers in loondienst van een werkgever, die in hoofdzaak activiteiten verricht in de verblijfsrecreatie en/of zweminrichting. Dit geldt voor werknemers vanaf de eerste dag van de maand waarin de 21-jarige leeftijd wordt bereikt tot de eerste dag van de maand waarin de 67-jarige leeftijd wordt bereikt. Op de website van het fonds treft u de volledige omschrijving van de werkingssfeer.

Doelstelling fonds

Het fonds is opgericht met als doelstelling om de pensioenregeling, zoals deze door de sociale partners is afgesproken, uit te voeren. De pensioenregeling heeft als doel alle werknemers en gewezen werknemers uit deze sector en hun nabestaanden, te beschermen tegen geldelijke gevolgen van ouderdom, overlijden en arbeidsongeschiktheid.

Het fonds heeft de pensioenafspraken van de sociale partners in de recreatie uitgewerkt in een pensioenreglement. In 2017 hebben sociale partners een aantal nieuwe afspraken gemaakt die ingaan per 1 januari 2018. Het bestuur heeft deze afspraken aanvaard.

Het fonds werkt deze doelstelling uit in de volgende beleidsuitgangspunten zoals ook opgenomen in de hiervoor genoemde opdracht zoals is vormgegeven in een opdrachtverstrekking en aanvaarding:

- Stabiliteit in pensioenopbouw en daarbij behorende pensioenlasten;
- Streven naar koopkrachtbehoud;
- Uitvoering van de pensioenregeling tegen een goede prijs/kwaliteit verhouding;
- Solide, integer, transparant en maatschappelijk verantwoord beheer van het belegd vermogen; zodat kan worden voldaan aan de lopende en toekomstige pensioenverplichtingen;
- Verantwoorde, evenwichtige en heldere communicatie met alle betrokkenen;
- Nakoming van wet- en regelgeving.

Het bestuur van het fonds concludeert dat bovenstaande uitgangspunten zijn behaald. In het bestuursverslag legt het bestuur uit hoe het bestuur hier invulling aan heeft gegeven.

1.3 Doelstellingen 2017

Doelstellingen 2017

Het fonds heeft in 2017 de volgende twee doelstellingen vastgesteld.

Stabiliteit

Pensioenfonds Recreatie draagt in 2017 minstens zorg voor een beleggingsrendement dat past bij de door sociale partners gekozen uitgangspunten van stabiele premie en pensioenopbouw waarbij een kostendekkende premie wordt gehanteerd voor de periode van 2015 tot en met 2020 welke rekent met 2% rendement naast 1,9% inflatie. Hiermee past naar verwachting in de vijfjaars periode de pensioeninkoop bij de ingelegde premie. Het Pensioenfonds streeft ernaar om een hoger beleggingsrendement te behalen zodat het tijdig uit herstel raakt zoals is vastgelegd in het herstelplan 2017. Voorwaarde om deze doelstelling te behalen zijn de in 2016 geformuleerde beleggingsbeliefs en gemaakte strategische keuzes rondom inrichting beleggingsportefeuille waarbij de matching integraal wordt vormgegeven en de renteafdekking dynamisch plaatsvindt.

Het Pensioenfonds hanteert een premiesystematiek gebaseerd op het verwachte rendement van de beleggingsportefeuille. Het verwachte rendement is 3,9%, waarvan 1,9% ter compensatie van de verwachte inflatie wordt gerekend. De verwachte rendementen zijn voor een periode van vijf jaar vastgesteld, voor de jaren 2015 tot en met 2019. Gedurende deze periode heeft de premie hierdoor een stabiel niveau. Het fonds heeft in 2017 een evaluatie van de premiesystematiek uitgevoerd. Uit deze evaluatie bleek dat de premiesystematiek goed aansluit bij de uitgangspunten van het pensioenfonds. Zowel de pensioenopbouw als de premie is in de periode vanaf 2015 op gelijk niveau gebleven. De premie van 19,6% van de pensioengrondslag blijft ook voor 2018 gehandhaafd. De wettelijke aanpassing van de pensioenrichtleeftijd leidt in 2018 wel tot een licht lager opbouwpercentage, omdat de pensioenopbouw anders boven de fiscaal maximale grens zou uitkomen.

Het bestuur van het fonds concludeert dat deze doelstelling is behaald.

Eigentijds toekomstgericht

Pensioenfonds Recreatie is gericht op vergroting van haar marktpositie waarbij de focus vanaf 2017 wordt gelegd op vrijwillige aansluiting van werkgevers die actief zijn in de sector recreatie. Het fonds ziet zichzelf als een jong groeifonds van voldoende omvang om kostenbewust en ondernemend verder te groeien en daarmee werkgevers en werknemers in de sector kan binden in de sector. Arbeidsmobiliteit, doorstroom binnen de sector, toename van het belegde vermogen en positionering van het fonds met haar kenmerkende grote in- en uitstroom alsmede een jonge populatie zijn hierbij sleutelbegrippen richting de politiek, toezichthouder en potentiële vrijwillige toetreders.

Om invulling te geven aan deze doelstelling heeft het pensioenfonds in 2017 een nieuwe missie en visie vastgesteld. Tevens heeft het fonds een ondernemingsplan opgesteld.

Missie

Het pensioenfonds is van en voor de recreatie. Wij voeren de pensioenregeling uit en beheren en beleggen de premies van werkgevers en werknemers. Wij doen dit verantwoord, betrouwbaar, kostenbewust, evenwichtig en zonder winstoogmerk. Binnen het fonds delen de (gewezen) deelnemers en de aangesloten werkgevers de lusten en lasten, in goede en slechte tijden. Zo zorgen we voor een aanvullende oudedagsvoorziening en bieden we de mogelijkheid voor een partnerpensioen.

Visie

Pensioenfonds Recreatie wil hét pensioenfonds zijn voor de werkgevers en werknemers in de recreatie. Daaronder verstaan wij o.a. de verblijfsrecreatie, de zwembaden en zwemscholen, de buitensport en de dagrecreatie.

Wij zijn toekomstgericht en op zoek naar kansen om onze positie te versterken. Wij voeren een toekomstbestendig, eigentijds beleid en streven daarbij naar draagvlak, vertrouwen en koopkrachtbehoud. De ambitie is dat elke (ex)werknemer en werkgever op de hoogte is van de inhoud van de pensioenregeling. Iedere (gewezen) deelnemer weet wat dit voor hem betekent in geval van pensionering, overlijden en arbeidsongeschiktheid.

Kernwaarden

De kernwaarden van het fonds zijn: vernieuwend, samen, toegankelijk, verantwoord en kostenbewust.

Op 31 december 2016 had het pensioenfonds 19 werkgevers die een vrijwillige aansluiting hadden. Eind 2017 telt het pensioenfonds 22 vrijwillige aansluitingen. Dit is een toename van 16% waardoor deze doelstelling is behaald. Meer informatie over de vrijwillige aansluitingen treft u in paragraaf 1.9.

1.4 Ondernemingsplan

Het bestuur van Pensioenfonds Recreatie heeft het ondernemingsplan voor de periode 2017 tot en met 2020 opgesteld om proactief in te spelen op ontwikkelingen in de pensioenbranche en de snel opvolgende ontwikkelingen in de branche Recreatie. In dit plan laat het bestuur aan de hand van een uitgevoerde SWOT analyse en extern marktonderzoek zien wat de doelstellingen, de strategie en ambities zijn. Dit plan zal jaarlijks worden geëvalueerd en mogelijk worden aangepast aan ontwikkelingen in de markt.

De ideeën rondom dit ondernemingsplan zijn vooraf gedeeld met de leden van het Verantwoordingsorgaan en de leden van de Raad van Toezicht, waarbij het bestuur hen hebben gevraagd input te leveren en op de plannen te reageren.

De analyse en de plannen zijn ook besproken met onze verschillende sociale partners en stakeholders. Het bestuur vindt het van groot belang, dat voor de plannen een groot draagvlak bij sociale partners en stakeholders bestaat. Dit plan geeft het bestuur van Pensioenfonds Recreatie voldoende vertrouwen voor een toekomstbestendig pensioenfonds.

Hoofddoel ondernemingsplan

Het pensioenfonds streeft een beheersbare groei na om een toekomstbestendig fonds te zijn en te blijven. Het pensioenfonds is toekomstbestendig als:

1. Er voldoende vraag en draagvlak is voor onze regelingen en de uitvoering daarvan binnen onze sector recreatie;
2. Het belegd vermogen bedraagt minimaal 800 miljoen zodat we voortgang kunnen maken in efficiënt en effectief vermogensbeheer.

Om het hoofddoel te bereiken heeft het pensioenfonds twee subdoelen, waarbij het pensioenfonds allereerst prioriteit geeft aan het eerst subdoel.

Subdoel 1

1. Behoud verblijfsrecreatie en zwembaden en –scholen ook na afloop huidige verplichtstelling in augustus 2020 als de basis van het fonds:
 1. Ook zonder de verplichtstelling zijn wij de logische keuze voor de recreatie;
 2. Sociale partners RECRON, WIZZ, FNV Recreatie, FNV Publiek Belang en CNV Vakmensen dragen gezamenlijk de verplichtstelling(en) na 2020;
 3. De ondernemingen die nu een vrijstelling hebben, treden toe en laten de vrijstelling vervallen.
2. Daarnaast wil het pensioenfonds die ondernemingen die nu reeds voor een deel activiteiten uitvoeren in de verblijfsrecreatie, zwembaden en –scholen zo snel mogelijk voor de gehele onderneming aansluiten bij Pensioenfonds Recreatie.

Stand van zaken uitwerking ondernemingsplan

Hieronder wordt kort ingegaan op de stand van zaken van het uitvoeren van het ondernemingsplan:

- Binnen het pensioenfonds is een projectgroep ongericht. Deze projectgroep bestaat uit: de voorzitter van het pensioenfonds, het bestuursbureau, een marketingmedewerker van Montae, een commercieel medewerker, de fondsmanager en strategisch adviseur communicatie van TKP.
- De projectgroep heeft een lijst van werkgevers geselecteerd die benaderd zullen worden voor een gesprek op korte termijn. Het doel van deze gesprekken is:
 - inzicht krijgen in type werkgever en visie op pensioen;
 - dialoog en daarmee inzicht in behoeften, wensen en ook kennis van de regeling/het fonds;
 - overtuigen van de meerwaarde van het pensioenfonds.
- Om de meerwaarde van het pensioenfonds over te brengen is een compelling story opgesteld.

Pensioentafel

Een goede communicatie tussen sociale partners, die verantwoordelijk zijn voor de inhoud van de pensioenregeling van het Pensioenfonds, stakeholders en het bestuur van het Pensioenfonds, als uitvoerder van de pensioenregeling, is van groot belang. Om deze reden heeft het bestuur van het pensioenfonds in 2017 het initiatief genomen om een Pensioentafel in te richten. Dit orgaan kan namens sociale partners de inhoud en wijziging van de pensioenregeling van het pensioenfonds bespreken.

De doelstellingen van de Pensioentafel zijn:

1. Informeren; sociale partners worden door het pensioenfonds geïnformeerd over de ontwikkelingen bij het pensioenfonds. Te denken valt aan de uitkomsten van de haalbaarheidstoets, de financiële positie van Pensioenfonds Recreatie en de ontwikkelingen m.b.t het ondernemingsplan;

2. Bespreken van de pensioenregeling; de Pensioentafel is een orgaan waar inhoudelijke gesprekken worden gevoerd door sociale partners over de inhoud en een wijziging van de pensioenregeling.
3. Uitleg van de werkingssfeer van het pensioenfonds.

Werkwijze Pensioentafel

Het pensioenfonds faciliteert sociale partners en stakeholders. Dit houdt onder meer in dat het pensioenfonds een onafhankelijk voorzitter aanbiedt in de persoon van de voorzitter van het pensioenfonds. Daarnaast biedt het pensioenfonds ook secretariële ondersteuning aan wat wordt uitgevoerd door het bestuursbureau van het pensioenfonds. Tenslotte kunnen ook externe adviseurs van het pensioenfonds een toelichting verzorgen over een bepaald onderwerp.

De taak van de onafhankelijke voorzitter is de pensioentafel te informeren over de ontwikkelingen bij het pensioenfonds, sturen op besluitvorming van sociale partners en ervoor te zorgen dat de juiste stappen worden genomen. De voorzitter stuurt op het proces en neemt expliciet niet deel aan de onderhandelingen. Daarnaast bepaalt de voorzitter de agenda en vraagt aanwezigen om input.

Samenstelling Pensioentafel

De onderstaande partijen nemen deel aan de pensioentafel:

1. RECRON;
2. FNV Horecabond, handelend onder de naam FNV Recreatie;
3. FNV Publiek belang;
4. CNV Vakmensen;
5. WIZZ;
6. Voorzitter Pensioenfonds Recreatie als onafhankelijk voorzitter;
7. Bestuursbureau Pensioenfonds Recreatie, voor het opstellen van een verslag en bewaken van de actiepunten;

Subdoel 2

Aansluiting van actieve deelnemers uit de dagrecreatie en andere nu niet aangesloten bedrijven en groepen uit de recreatie en zweminrichting. Het pensioenfonds is de logische keuze voor de dagrecreatie en andere nu niet aangesloten bedrijven en groepen uit de recreatie en zweminrichting.

1.5 Oprachtverstrekking en opdrachtaanvaarding

Artikel 102a van de Pensioenwet draagt het bestuur van het fonds op te zorgen voor de formele opdrachtaanvaarding van sociale partners aan het fonds opgedragen pensioenregeling. Het bestuur toetst bij de opdrachtaanvaarding voor het fonds als geheel en voor de relevante beleidsgebieden aan de doelstellingen en uitgangspunten van het fonds. Het bestuur en sociale partners hebben de doelstellingen en uitgangspunten opgenomen in een door beide ondertekende verklaring opdrachtverstrekking en opdrachtaanvaarding. Deze verklaring is in verslagjaar 2015 voor het eerst opgesteld.

1.6 Haalbaarheidstoets en risicohouding

De haalbaarheidstoets is een wettelijke, jaarlijkse toets die inzicht geeft in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. De hierbij behorende economische scenario's zijn voorgeschreven. De haalbaarheidstoets heeft de continuïteitsanalyse en de consistentietoets vervangen. In de haalbaarheidstoets wordt een projectie van de financiële situatie van het fonds voor een lange periode (60 jaar) gemaakt voor een veelvoud aan economische scenario's.

De haalbaarheidstoets heeft als doel inzicht te geven in:

- De gevolgen van de financiële opzet van het fonds.
- De verwachtingen en risico's, met name ten aanzien van koopkrachtbehoud.
- De consistentie en evenwichtigheid van het beleid.
- De haalbaarheid en consistentie van het premiebeleid.
- De herstelkracht van het fonds.

De belangrijkste uitkomst waarnaar gekeken wordt in de haalbaarheidstoets is het pensioenresultaat. Dit is een maatstaf voor koopkrachtbehoud.

Uitkomsten haalbaarheidstoets juni 2017

In onderstaande tabel zijn de uitkomsten van de haalbaarheidstoets afgezet tegen de gestelde grenzen en voorwaarden en eerdere uitkomsten. Hieruit blijkt dat het fonds slaagt voor de toets.

	Risicohouding	2015	2016	2017	
Toetsing pensioenresultaat	Ondergrens	Resultaat	Resultaat	Resultaat	Voldaan?
Vanuit feitelijke financiële positie					
Mediaan	80%	96%	86,9%	86,4%	Ja
5^e percentiel		63%	58,2%	58,2%	
Relevante afwijking t.o.v. mediaan	43%	34%	33,0%	32,6%	Ja

Het toetsen of er sprake is van voldoende herstelkracht of een realistische premie is in 2017 niet van toepassing, omdat het fonds voldoet aan de normen van de haalbaarheidstoets.

De uitkomsten van de haalbaarheidstoets laten zien dat het fonds binnen de grenzen blijft waardoor een aanpassing van de financiële opzet niet noodzakelijk is.

1.7 Pensioenregeling

Om uitvoering te geven aan de doelstelling om te streven naar een nominaal pensioen, voert het fonds de pensioenregeling uit zoals deze is afgesproken door sociale partners. De pensioenregeling is verder uitgewerkt in een pensioenreglement. In deze paragraaf wordt ingegaan hoe het bestuur invulling heeft gegeven aan de opdracht van sociale partners om invulling te geven aan de pensioenregeling.

De pensioenregeling 2017

Pensioensysteem

Het pensioensysteem is een middelloonregeling met een voorwaardelijke toeslagverlening (indexatie). Voor de toeslagverlening wordt geen premie betaald; deze wordt gefinancierd uit de beleggingsrendementen.

Toetredingsleeftijd

De deelname gaat in op de eerste dag van de maand waarin de werknemer 21 jaar wordt.

Deelname pensioenregeling

Alle werknemers met een functie tot en met functieniveau 9 volgens de cao Recreatie in dienst van een werkgever die op grond van de verplichtstelling is aangesloten bij het fonds. Daarnaast kunnen werknemers vanaf functieniveau 10 volgens de cao Recreatie en werknemers uit de dagrecreatie deelnemen als hun werkgever een uitvoeringsovereenkomst tot vrijwillige deelname heeft gesloten met het fonds.

Pensioenrichtleeftijd

De pensioenrichtleeftijd is vanaf 2015 de eerste dag van de maand waarin de 67-jarige leeftijd bereikt wordt. Mocht een deelnemer eerder pensioen willen ontvangen, dan kan hij dit bij het fonds aangeven. Het pensioenreglement kent de mogelijkheid om het pensioen eerder of later in te laten gaan dan de pensioenrichtleeftijd.

Pensioengrondslag

De pensioengrondslag is het pensioengevend salaris minus de franchise. Voor deeltijdwerkers wordt de pensioengrondslag naar evenredigheid vastgesteld. Indien de franchise hoger is dan het pensioengevend salaris, wordt de pensioengrondslag op nul gesteld.

Pensioengevend salaris

Het pensioengevend salaris is het loon in de zin van de Wet financiering sociale verzekeringen (Wfsv), ten hoogste bedragend het maximum premieloon (2017: € 53.701), vermeerderd met het werknemersdeel in de premie, maar met uitzondering van het genot van een ter beschikking gestelde auto. Het maximum pensioengevend uurloon is in 2017 € 27,18.

Franchise

Een jaarlijks door het bestuur vastgesteld en op gehele euro's afgerond bedrag geldend bij een volledig dienstverband. Het bestuur stelt tevens jaarlijks de hoogte van de daarvan afgeleide per uur geldende franchise vast. De uurfranchise voor 2017 bedraagt € 5,30 en de jaarfranchise € 10.479.

Opbouwpercentage ouderdomspensioen

Het opbouwpercentage is in 2017 1,63% van de pensioengrondslag.

Anw-pensioen

Het partnerpensioen is per 1 januari 2017 vervangen door een vrijwillig Anw-pensioen (niveau 2017: € 15.007). De franchise bij het oude partnerpensioen was vrij hoog zodat de meerderheid van de deelnemers geen of heel weinig recht hadden op partnerpensioen. In plaats van partnerpensioen kan een deelnemer nu kiezen voor Anw-pensioen.

Wezenpensioen

De hoogte van het wezenpensioen is 14% van het te bereiken ouderdomspensioen. Bij beëindiging van de deelneming ontstaat een aanspraak op wezenpensioen over het opgebouwde ouderdomspensioen. Voor een volle wees verdubbelt de hoogte van het wezenpensioen.

Premie

In 2017 bedroeg de premie 19,6% van de pensioengrondslag. Hiervan kan de werkgever de helft inhouden op het loon van de werknemer.

Premievrijstelling in geval van arbeidsongeschiktheid

Als een deelnemer een WIA- of WAO-uitkering ontvangt, voorziet het reglement in de mogelijkheid van een premievrije opbouw van het ouderdomspensioen. Hieraan zijn wel voorwaarden verbonden. Voor deze voortzetting van de pensioenopbouw is geen bijdrage verschuldigd.

Besluit wijziging pensioenregeling

Vanwege de stijging van de levensverwachting is met ingang van 1 januari 2018 de fiscale pensioenrichtleeftijd verhoogd naar 68 jaar. Werkgevers en werknemers (sociale partners) mogen andere keuzes maken en de pensioenrichtleeftijd op 67 jaar houden. Hiervoor moeten zij zich wel aan fiscale regels houden. Dit houdt in dat het op te bouwen ouderdomspensioen niet hoger mag zijn dan het actuarieel herrekende (fiscaal maximale) ouderdomspensioen dat ingegaan zou zijn op 68 jaar. Sociale partners in de sector Recreatie hebben daarom besloten om de pensioenregeling op andere punten aan te passen.

Om ervoor te zorgen dat het op te bouwen pensioen binnen de fiscale wetgeving blijft, wordt het opbouwpercentage in 2018 verlaagd van 1,63% naar 1,592%. Door deze wijziging heeft de pensioenregeling in 2018 het maximale toegestane fiscale opbouwpercentage. Ten opzichte van het maximale fiscale opbouwpercentage bij een pensioenleeftijd van 68 is de waarde van het pensioen gelijk.

De franchise wordt in 2018 verhoogd van € 10.479 naar € 10.655.

1.8 Aantal deelnemers aan de pensioenregeling

In onderstaande tabel is het verloop van de aantallen deelnemers weergegeven.

Verloop aantallen deelnemers

	Ultimo 2016	Bij	Af	Ultimo 2017
Deelnemers	18.484	4.640	4.302	18.822
Gewezen deelnemers	57.526	6.891	1.217	63.200
Pensioengerechtigden	2.018	251	66	2.203
<i>Ouderdomspensioen</i>	<i>1.838</i>	<i>221</i>	<i>39</i>	<i>2.020</i>
<i>Arbeidsongeschiktheidspensioen</i>	<i>34</i>	<i>0</i>	<i>3</i>	<i>31</i>
<i>Partnerpensioen</i>	<i>94</i>	<i>21</i>	<i>10</i>	<i>105</i>
<i>Wezenpensioen</i>	<i>52</i>	<i>9</i>	<i>14</i>	<i>47</i>
Totaal	78.028	11.782	5.585	84.225

De deelnemers worden geteld per persoon en niet op basis van dienstverband. Door met name een stijging van het aantal werkgevers, is het totaal aantal deelnemers per saldo gestegen.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de aantallen deelnemers die bij het fonds zijn geregistreerd en voor wie in de jaren 2012-2017 premie is ontvangen.

Aantallen verzekerden waarvoor wordt bijgedragen

	2017	2016	2015	2014(2)	2013(1)	2012
Aantal verzekerden	18.822	18.484	17.340	17.307	16.322	15.387

(1) *toename van het aantal actieve deelnemers wordt veroorzaakt door een verschil in definitie tussen de pensioenadministratiesystemen Pensas en Maia.*

(2) *het aantal verzekerden eind 2014 sluit niet geheel aan met de beginstand bij TKP. De oorzaak ligt in de wijze van administreren/tellen bij TKP. De totaalstand van (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden sluit wel aan.*

1.9 Aansluitingsbeleid

Zoals in paragraaf 1.2 is aangegeven is deelneming aan het fonds verplicht voor werknemers in loondienst van een werkgever, die in hoofdzaak activiteiten verricht in de verblijfsrecreatie en/of zweminrichting. Naast de verplichte deelneming kunnen werkgevers zich vrijwillig aansluiten bij het fonds. In deze paragraaf gaat het bestuur in op deze vrijwillige aansluiting en hoe werkgevers van het bestuur vrijstelling kunnen krijgen om niet verplicht deel te nemen. Tenslotte wordt aangegeven hoe het fonds invulling geeft aan het handhavingsbeleid.

Beleid vrijwillige aansluiting

Om te groeien als fonds is het belangrijk dat werkgevers die niet onder de verplichtstelling vallen, zich vrijwillig kunnen aansluiten bij het fonds. Het fonds heeft de mogelijkheden waaronder vrijwillige aansluiting mogelijk is, vastgelegd in statuten van het fonds. Het beleid is verder uitgewerkt in een beleidsdocument vrijwillige aansluiting. Vrijwillige aansluiting betreft de aansluiting van een werkgever die niet onder de verplichtstelling van het fonds valt. Met deze werkgever wordt een uitvoeringsovereenkomst afgesloten.

In onderstaande tabel wordt de ontwikkeling van het aantal aangesloten werkgevers weergegeven, onderscheiden naar het type aansluiting.

Type aansluiting	Eindstand 31-12-2017	Met personeel	Zonder personeel
Verplichte aansluitingen	2.797	1.390	1.407
Vrijwillige aansluitingen	22	20	2
Ambtshalve aansluitingen	36	36	0
TOTAAL	2.855	1.446	1.409

Beleid vrijstellingen

In het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000 zijn vier verplichte vrijstellingsgronden opgenomen. Naast deze verplichte vrijstellingsgronden heeft het fonds de discretionaire bevoegdheid om op andere gronden vrijstelling te verlenen van de verplichte deelneming aan het bedrijfstakpensioenfonds (conform artikel 6 van het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000). Het algemeen beleid van het fonds is dat er geen onverplichte vrijstelling wordt verleend, tenzij er sprake is van een dusdanig zwaarwegend belang voor de werkgever en/of zijn werknemers in verhouding tot het belang van het fonds, dat het fonds meent te moeten overgaan tot het verlenen van een afwikkelingsvrijstelling.

Het fonds geeft alleen een afwikkelingsvrijstelling bij de privatisering van een zwembad, wanneer de groep werknemers voor wie vrijstelling wordt verzocht, vóór de privatisering ambtenaar was en op grond daarvan verplicht deelnam aan de pensioenregeling van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP); door het verlenen van vrijstelling kunnen deze personen deelnemer blijven bij het ABP. Het geven van deze vrijstelling wordt geacht in het belang te zijn van de betrokken werknemer. Deze vrijstelling geldt voor de bestaande werknemers die direct voor ingang van de vrijstelling werkzaam zijn bij de betreffende werkgever.

De voorwaarden om in aanmerking te komen voor afwikkelingsvrijstelling zijn vastgelegd in het Beleidsdocument Vrijstellingen. De voorwaarden voor afwikkelingsvrijstelling zijn ook gepubliceerd op de website van het fonds. Eén van de voorwaarden om in aanmerking te komen is dat de pensioenregeling van de werkgever te allen tijde ten minste actuariael en financieel gelijkwaardig moet zijn aan de pensioenregeling van het fonds. Deze gelijkwaardigheid moet worden aangetoond aan de hand van bijlage 3 bij het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000. De uitgangspunten van bijlage 3 van het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000 sluiten niet goed aan bij beschikbare premiereregelingen. Het bestuur heeft beleid geformuleerd inclusief een rekenmethode voor het maken van een vergelijking met een beschikbare premiereregeling. Dit beleid is opgenomen in het Beleidsdocument vrijstellingen.

In de onderstaande tabel is opgenomen hoeveel vrijstellingsverzoeken in 2017 en voorgaande jaren zijn ingediend en hoeveel verzoeken zijn toegekend.

	2017	2016	2015
Aantal ingediende vrijstellingsverzoeken	6	7	9
Aantal verleende vrijstellingen	9	5	6

Voor drie van deze negen in 2017 verleende vrijstellingen is het verzoek in 2016 ontvangen. Van de negen verleende vrijstellingen betroffen zeven verzoeken een afwikkelingsvrijstelling en twee een vrijstelling die om een andere reden is verleend.

Daarnaast zijn er twee dossiers in behandeling genomen van werkgevers die zich beroepen op het van toepassing zijn van een bepaalde cao. In die cao wordt deelneming aan een andere pensioenregeling dan die van het fonds verplichtgesteld, wat voor die werkgevers reden is om een verzoek tot vrijstelling in te dienen. Deze dossiers zijn per einde 2017 nog niet afgehandeld.

Aansluitings- en vrijstellingscommissie

Het fonds heeft een aansluitings- en vrijstellingscommissie (AVC) die bestaat uit twee bestuursleden. De AVC wordt ondersteund door TKP. De AVC heeft onder andere de bevoegdheid besluiten te nemen op een verzoek tot vrijstelling van de verplichtstelling op grond van artikel 6 van het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000. In het reglement van de AVC zijn alle taken en bevoegdheden opgenomen.

Beleid Sportfondsen

Het bestuur heeft in 2017 een Overeenkomst gesloten met Sportfondsen Groep BV, waarin partijen afspraken hebben gemaakt over het beleid van het fonds voor de vrijstelling van bestaande en nieuwe werkgevers die gelieerd zijn aan Sportfondsen Groep BV. Het fonds zal alle nieuwe Sportfondsen-werkgevers die nog niet zijn vrijgesteld, vrijstelling verlenen. Hieraan zijn diverse voorwaarden verbonden, waaronder de voorwaarde dat het Sportfondsen Pensioenfonds ten aanzien van bestaande deelneming van betrokken werknemers aan de pensioenregeling van ABP, hetzelfde beleid voert als het fonds bij het verlenen van afwikkelingsvrijstellingen.

Handhavingsbeleid

Zoals eerder is aangegeven is het fonds een verplichtgesteld pensioenfonds. Alle werknemers in loondienst van een werkgever, die in hoofdzaak activiteiten verricht in de verblijfsrecreatie en/of zweminrichting, moeten worden aangemeld bij het fonds. Om ervoor te zorgen dat alle werkgevers die onder de verplichtstelling zich aansluiten en alle werknemers van verplichtgestelde werkgevers worden aangemeld heeft het fonds een handhavingsbeleid. Dit is nodig om te voorkomen dat werknemers wel recht hebben op pensioen van het fonds, maar er nooit premie voor hen is betaald. Het fonds richt zich daarbij onder meer op het handhaven van de verplichtingen van de werkgever: zorgen dat de juiste werkgevers zijn / worden aangesloten, het tijdig aanleveren van de deelnemersgegevens en het tijdig betalen van de pensioenpremies.

Het doel van het handhavingsbeleid is om iedereen die onder de verplichtstelling valt een goed pensioen te geven. Het fonds heeft hier de afgelopen jaren als volgt uitvoering aan gegeven.

Het handhavingsbeleid van het fonds kan worden onderverdeeld naar processen en activiteiten op het gebied van:

1. Volledigheid van werkgevers die onder de werkingssfeer van de verplichtstelling vallen.
2. Volledigheid van de gegevens van werknemers/deelnemers die bij bovengenoemde werkgevers in dienst zijn, zodat de juiste pensioenaanspraken en premies vastgesteld kunnen worden.

Volledigheid werkgevers

Om werkgevers tijdig op te zoeken en aan te sluiten bij het fonds worden de onderstaande instrumenten gebruikt:

- **Onderzoeksformulier bedrijfsactiviteiten:** werkgevers die worden gesignaleerd op welke wijze dan ook, ontvangen altijd een formulier van het fonds waarmee kan worden vastgesteld wat de exacte bedrijfsactiviteiten zijn en of er personeel in dienst is. Op basis van het formulier moet vastgesteld kunnen worden of er een aansluitplicht bestaat voor een onderneming. De onderneming geeft daarmee de doorslag in het onderzoek naar de aansluitplicht.
- **Werkingsfeeronderzoek:** wanneer een aansluiting van een werkgever niet eenduidig kan plaatsvinden op basis van het onderzoeksformulier kan het nodig zijn om een werkingssfeeronderzoek in te stellen. Bij een werkingssfeeronderzoek wordt vastgesteld of de activiteiten van de werkgever vallen onder de werkingssfeer van het fonds.
- **Kamer van Koophandel (KvK):** de KvK levert wekelijks bestanden met daarin alle mutaties die hebben plaatsgevonden binnen bepaalde geselecteerde SBI-codes. Iedere onderneming die ingeschreven wordt in het Handelsregister krijgt een SBI-code, waaruit in het algemeen de bedrijfsactiviteiten van de onderneming blijken. Alle relevante mutaties, waaronder nieuw ingeschreven ondernemingen, worden door het fonds bekeken.
- **Deskresearch:** Voor de opsporing van ondernemingen wordt tevens gebruikgemaakt van deskresearch. Hierbij valt te denken aan:
 - Raadplegen van internet (nieuwsberichten, fora, vacatures, etc.).
 - Onderzoeken van concernrelaties bij aangesloten werkgevers.
 - Onderzoeken van verschillende bedrijven op één vestigings- of postadres.
 - Handmatige controles in het Handelsregister.
 - Opvolgen tips van werkgevers en/of werknemers.

Volledigheid werknemers

De aangesloten werkgevers moeten de deelnemersgegevens aanleveren via het (online) werkgeversportaal. Indien er geen of onvoldoende gegevens worden geleverd, dan wordt dit gesignaleerd door controles op het werkgeversportaal en in het administratiesysteem. Er wordt dan contact opgenomen met de betreffende werkgevers.

In 2017 hebben de onderstaande controles plaatsgevonden:

Soort controle werkgevers	Aantal controles
Onderzoeksformulier	876
Werkingsfeeronderzoek	0
Kamer van Koophandel	Wekelijks
Bestandsvergelijking met het UWV	Wanneer nodig
Deskresearch	Wanneer nodig

2 Financieel beleid

Om een stabiel premieniveau te hebben is de gedempte kostendeekkende premie voor het ouderdomspensioen vastgesteld op een reëel rendement van 2%. Dit is het verwachte rendement van 3,9% minus de verwachte inflatie van 1,9%. Om aan deze doelstelling te voldoen is een solide financieel beleid belangrijk. Het bestuur gebruikt hiervoor een aantal beleidsinstrumenten. In de volgende paragrafen legt het bestuur uit hoe invulling is gegeven aan de verschillende beleidsinstrumenten en de ontwikkelingen in de dekkingsgraad. Als laatste geeft het bestuur inzicht in de actuariële analyse.

- Premiebeleid (2.1)
- Beleggingsbeleid (2.2)
- Ontwikkelingen dekkingsgraad (2.3)
- Toeslagenbeleid (2.4)
- Kortingenbeleid (2.5)
- Uitvoeringsbeleid (2.6)

2.1 Premiebeleid

In paragraaf 1.6 is ingegaan op de risicohouding van het fonds. Sociale partners, het verantwoordingsorgaan en het bestuur hebben hierbij aangegeven dat het hebben van een stabiele premie erg belangrijk is. De feitelijke premie van 22% van de pensioengrondslag is voor de periode van 2015 tot en met 2019 vastgesteld in overleg met de sociale partners. In 2016 hebben sociale partners besloten om de franchise per 1 januari 2017 te verlagen tot de fiscaal minimaal toegestane franchise. Hierdoor is de pensioengrondslag verruimd. Het premiepercentage als percentage van de pensioengrondslag is daardoor verlaagd tot 19,6%. In dit hoofdstuk wordt verder ingegaan hoe het bestuur invulling heeft gegeven aan het premiebeleid.

Premiecomponenten

De premie van 19,6% is de premie die sociale partners met elkaar hebben afgesproken. Hiervan kan de werkgever op grond van het pensioenreglement de helft op het loon van de deelnemer inhouden. De premie wordt niet lager vastgesteld dan de gedempte kostendeekkende premie.

De premie wordt vastgesteld op basis van de volgende uitgangspunten:

- Overlevingskansen en kostenopslagen.
- De samenstelling van het deelnemersbestand.
- De regeling.
- De verwachte inflatie.
- Het verwacht rendement.

Overlevingskansen en kostenopslagen

Deze grondslagen zijn gewijzigd. Het bestuur heeft besloten over te gaan naar de Prognosetafels AG2016 en zijn de ervaringssterfte correctiefactoren herijkt op basis van het meest recente deelnemersbestand.

De verwachte inflatie

Gezien de wens van sociale partners en het bestuur om te zorgen voor een stabiele premie, heeft het bestuur besloten om het ingroeipad voor de inflatie vast te zetten voor een periode van vijf jaar met als peilmoment 30 september 2014.

Het verwacht rendement

Het fonds vraagt een premie van 19,6% van de pensioengrondslag. Deze wordt jaarlijks getoetst op kostendeekkendheid. Het bestuur heeft besloten om bij de bepaling van de kostendeekkende premie uit te gaan van het verwachte beleggingsrendement.

Het verwachte rendement en de opslag voor de indexatie zijn vastgesteld op basis van de economische omstandigheden per 30 september 2014.

De gehanteerde rendementscurve en verwachte indexatiecurve zijn per die datum, omgerekend naar vaste percentages, gelijk aan 3,9% respectievelijk 1,9%. Het rendement voor vastrentende waarden, zoals dat is vastgesteld op die datum, is voor vijf jaar vastgezet. Het totale verwachte rendement is niet vastgezet. Op basis van de ALM-studie heeft het bestuur besloten om het eerder vastgestelde rendement van 3,9%

te handhaven, in combinatie met een afslag van 1,9% voor indexatie. Op basis van de maximaal toegestane parameters zou het rendement licht hoger zijn.

2.2 Beleggingsbeleid

Teneinde de beoogde pensioenuitkeringen op korte en lange termijn te realiseren belegt het bestuur de toevertrouwde middelen op een verantwoorde en solide wijze. Het fonds hanteert hiervoor een beleggingsbeleid dat jaarlijks wordt vertaald in een beleggingsplan. Een ALM-studie in combinatie met scenario-analyses ligt ten grondslag aan het strategisch beleggingsbeleid van het fonds.

Met behulp van beleggingsovertuigingen formuleert het fonds onder andere een kader hoe het omgaat met financiële markten en beleggingen. Goed opgestelde overtuigingen vormen een visie op de werking van financiële markten en de manier waarop het fonds hierin acteert om de doelstellingen te behalen. De overtuigingen geven daarmee een kader voor het bestuur om nieuwe beleggingsmogelijkheden te beoordelen, zijn een ijkpunt voor het bestuur en maken een duidelijkere verantwoording naar de deelnemers, toezichthouder en andere stakeholders mogelijk. De beleggingsovertuigingen 2018 zijn opgenomen in het beleggingsplan, de ABTN van het fonds en treft u aan in bijlage 3 van het jaarverslag.

Het beleggingsbeleid van het fonds is opgesplitst in een matchingportefeuille en een returnportefeuille.

- Het primaire doel van de matchingportefeuille is het nakomen van een deel van de nominale pensioentoezeggingen middels staatsobligaties, renteswaps en liquide middelen.
- De returnportefeuille of rendementsportefeuille heeft primair tot doel het realiseren van een overrendement ten opzichte van de verplichtingen ter financiering van het toeslagenbeleid. Dit gebeurt middels aandelen, bedrijfsobligaties en hypotheek.

2.2.1 Overzicht beleggingen

Het fonds belegt eind 2017 29,5% van het vermogen in een wereldwijd gespreide portefeuille van aandelen, 10% van het vermogen in Nederlandse woninghypotheken en 14% in Europese bedrijfsobligaties. De overige 46,5% wordt belegd in de matchingportefeuille, die tot doel heeft om het renterisico van de verplichtingen gedeeltelijk af te dekken.

Beleggingscategorie	Strategische weging eind 2017	Feitelijke weging eind 2017
Matchingportefeuille		
- Vastrentende waarden (staatsobligaties, renteswaps en kasgeld)	46,5%	45,0%
Returnportefeuille	53,5%	55,0%
- Aandelen	29,5%	31,3%
- Europa	37,0%	32,9%
- Verenigde Staten	32,7%	36,1%
- Japan	6,0%	6,7%
- Pacific Rim ex-Japan	3,0%	3,3%
- Emerging Markets	8,0%	8,9%
- Small Cap Wereld	13,3%	12,2%
- Bedrijfsobligaties	14,0%	14,1%
- Hypotheken	10,0%	9,6%
Totaal	100%	100%
Rente-afdekking (marktrente)	60%	60,2%
Valuta-afdekking USD	75%	72%

De feitelijke asset allocatie kan binnen de onderstaande bandbreedtes afwijken van de strategische allocatie. Het allocatiebeleid van het fonds is passief, de bandbreedtes zijn niet bedoeld om invulling te geven aan actief allocatiebeleid. Maandelijks wordt de feitelijke allocatie gemonitord en bijgestuurd.

Categorie	Strategische mix	Minimum	Maximum
Matchingportefeuille	46,5%	46%	66%
Aandelen	29,5%	20%	40%
Bedrijfsobligaties	14%	7%	21%
Hypotheke	10%	5%	15%

2.2.2 Beheersing renterisico

Het pensioenfonds hanteert dynamiek in de renteafdekking. Bij een lage rente geldt een lagere renteafdekking en bij een hoge rente wordt een hogere renteafdekking toegepast. De opbouw in de renteafdekking bij een stijgende rente komt tegemoet aan de doelstelling van het fonds om de nominale rechten te beschermen. Tegelijkertijd kan bij een lage rente de rente een bron van rendement zijn. De dekkingsgraad profiteert dan van een eventuele rentestijging. De dynamische renteafdekking van het fonds is bij een fluctuerende rente een bron van rendement, omdat de strategie zo is ontworpen dat wordt geprofiteerd bij volatiele rentes. Het renteniveau bij opbouw van de renteafdekking is hoger dan het renteniveau bij afbouw.

Het fonds hanteert het volgende dynamische beleid ten aanzien van het renterisico.

30-jaars rente	0.5%	1.0%	1.5%	2.0%	2.5%	3.0%	3.5%	4.0%	4.5%	5.0%
Renteafdekking	44%	52%	60%	68%	76%	84%	92%	100%	108%	100% + VEV

Momenteel bevindt de 30-jaars rente zich tussen de 1.5% en 2.0%. De huidige strategische renteafdekking bedraagt 60%. Indien de rente de grens (trigger) van 1.0% of 2.0% overschrijdt wordt de strategische renteafdekking aangepast. Ook de triggers worden op dat moment aangepast naar de omliggende niveaus. Ter illustratie: na het raken van de trigger op 2.0% liggen de nieuwe triggers op 1.5% en 2.5%.

Het fonds houdt in de renteafdekking niet alleen rekening met de huidige verplichtingen maar ook met de opbouw van nieuwe pensioenverplichtingen. Doordat het premiepercentage voor toekomstige verplichtingen voor een bepaalde periode vaststaat, vertegenwoordigt de verwachte opbouw een economisch renterisico voor het fonds. In de berekening van het renterisico wordt rekening gehouden met de nieuwe opbouw tot en met eind 2018. In 2018 wordt het premiebeleid geëvalueerd en worden eventuele nieuwe afspraken ingevoerd.

2.2.3 Belegging in Nederlandse Woninghypotheken

Het pensioenfonds belegt sinds december 2017 in Nederlandse woninghypotheken middels het PVF Particuliere Hypothekenfonds beheerd door Syntrus Achmea Real Estate & Finance. Het fonds streeft naar een portefeuille waarvan het resultaat evenwichtig is over verschillende economische scenario's. De toevoeging van de hypothekenbelegging draagt positief bij aan deze doelstelling

Selectietraject

Het bestuur heeft bij de start van het selectietraject een aantal uitgangspunten vastgesteld waaraan de vermogensbeheerder en de belegging moeten voldoen en waarop de verschillende beheerders worden getoetst. Een Request for Information is uitgestuurd naar zes beheerders. Een meer uitgebreide Request for Proposal is vervolgens bij vier partijen uitgezet. Het bestuur heeft, op basis van advies van de Beleggingsadviescommissie, gekozen om toe te treden tot het PVF Particuliere Hypothekenfonds. Het hoofdoel van de investering, een evenwichtig resultaat in verschillende economische scenario's, was een doorslaggevende overweging bij de invulling van de beleggingscategorie en de keuze voor het PVF Particuliere Hypothekenfonds.

2.2.4 Maatschappelijk verantwoord beleggen

Sinds 2013 moeten pensioenfondsen wettelijk investeringen vermijden in bedrijven die te maken hebben met de productie, verkoop of distributie van clustermunitie, maar ook in beleggingsinstellingen en indexen waar clustermunitie-ondernemingen voor meer dan 5% deel van uitmaken. Ook dienen fondsen investeringen te vermijden wanneer sprake is van plaatsing van een onderneming op een zwarte lijst of van sanctiemaatregelen, zoals tegen Rusland en Syrië.

Hiermee houdt het bestuur zich aan de regelgeving omtrent clustermunitie. Door de keuze voor passief beleggen (indexbeleggen) heeft het fonds geen rechtstreekse invloed op de keuze in welke ondernemingen wordt belegd. Immers, het fonds belegt in beleggingsfondsen waarbij individuele selectie van ondernemingen niet mogelijk is. Zolang het fonds gebruik maakt van de huidige beleggingsfondsen kan er geen beleid gevoerd worden ten aanzien van uitsluitingen en wordt ook geen actief (stem)beleid gevoerd met betrekking tot milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen. Het fonds heeft haar beleggingen getoetst aan bovenstaande wet- en regelgeving. Uit die toetsing bleek dat er relatief zeer kleine bedragen worden belegd in ondernemingen die te maken hebben met clustermunitie. Het bestuur realiseert zich dat dit onwenselijk is en bespreekt jaarlijks tijdens de invulling van het beleggingsplan haar mogelijkheden. Ook in dit verslagjaar is het door het passief beleggen (nog) niet mogelijk gebleken om hier een andere keuze in te maken zonder dat dit gevolgen zou hebben voor het totale strategische beleggingsbeleid en daaraan gekoppelde risicokader dat geen ruimte bood. In 2018 zal de implementatie van de aandelen- en bedrijfsobligatiefondsen worden geëvalueerd. De mogelijkheid van het toepassen van een ESG-screening komt daarbij aan bod.

2.2.5 Prudent person

Met de invoering van het nieuwe FTK per 2015 is expliciet in de regelgeving opgenomen dat het fonds onderbouwt dat het strategisch beleggingsbeleid en het beleggingsplan passen binnen de prudent person regel. Het fonds heeft ten behoeve van de prudent person toets door de certificerende actuaire een vragenlijst ingevuld. Deze vragenlijst is in feite een self assessment waarmee het fonds de onderbouwing vastlegt.

De belangrijkste uitgangspunten voor toepassing van het prudent beginsel zijn vastgelegd in wet- en regelgeving. In de tabel staat een samenvatting van de onderbouwing.

Regelgeving	
Artikel 135 Pensioenwet	<ul style="list-style-type: none"> • Het fonds heeft, naast een stabiele premie en opbouw, als doelstellingen een nominaal pensioen uit te keren en koopkracht behouden. In de ALM-studie is als uitgangspunt genomen deze doelstellingen te bereiken, het fonds risico moet nemen, maar het risico moet gematigd zijn om de kans op het korten van pensioenaanspraken van deelnemers laag te houden. De verplichtingen vormen op deze manier het uitgangspunt voor het strategisch beleggingsbeleid; • Het niet beleggen in de bijdragende ondernemingen is niet van toepassing voor het fonds; • Conform de ABTN en de Richtlijnen voor de Jaarverslaglegging vindt de waardering van de beleggingen op marktwaarde plaats conform Level 1 (prijzen in actieve markten voor gelijke instrumenten) en Level 2 (prijzen in actieve markten voor soortgelijke activa of verplichtingen of waarderingstechnieken waarbij inputfactoren zijn gebaseerd op observeerbare marktdata) waarderingen; • In het jaarverslag (paragraaf 2.2.4) wordt gerapporteerd hoe het fonds uitvoering geeft aan het maatschappelijk verantwoord beleggen;
Artikel 13 en 13a besluit FTK	<ul style="list-style-type: none"> • Het fonds belegt het grootste deel van de portefeuille (ca. 90%) in zeer liquide beleggingsproducten. Bovendien is de ontvangen premie substantieel hoger dan de uitgaven en kosten. De ontvangsten zijn dus groter dan de uitgaven. De grootste liquiditeitsbehoefte komt voort uit de onderpandverplichtingen op de renteswaps en de valutatermijncontracten. Met deze liquiditeitsbehoefte wordt rekening gehouden met de maandelijkse premiebelegging. Daarnaast biedt het geldmarktfonds momenteel voldoende liquiditeit; • Alle beleggingen vinden plaats op gereguleerde markten; • Het fonds heeft het beleggingsbeleid ('beleggingscyclus') gedetailleerd

	<p>beschreven en vastgelegd in het beleggingsplan, de ABTN. Daarnaast zijn restricties vastgelegd in de vermogensbeheercontracten en de prospectussen van de beleggingsfondsen;</p> <ul style="list-style-type: none"> • De portefeuille is gespreid over beleggingscategorieën, regio's, landen en sectoren. De monitoring van o.a. restricties t.a.v. concentratie-, kredietrisico's en securities lending vindt plaats via verschillende (risico-) rapportages. • Het fonds heeft in haar ABTN en in het beleggingsplan vastgelegd dat derivaten slechts gebruikt mogen worden om de risicograad van de beleggingen te verlagen en de portefeuille op een meer efficiënte wijze te beheren. Het fonds heeft een jong deelnemersbestand. Om de gewenste afdekking van het renterisico te bereiken is de inzet van derivaten nodig. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van derivaten voor het afdekken van valutarisico.
Beheerste en integere bedrijfsvoering (artikel 143 Pensioenwet)	<ul style="list-style-type: none"> • Het fonds beschikt ten aanzien van de beleggingscyclus over een duidelijke, volledige en transparante organisatiestructuur; • Het bestuur belegt alleen in beleggingsobjecten / fondsen die zij begrijpt en doorziet, waarvan de risico's adequaat beheersbaar zijn en die passen bij de risicohouding en verplichtingen van het fonds.
Regels uitbesteding (artikel 34 Pensioenwet)	<ul style="list-style-type: none"> • Het fonds beschikt over een uitbestedingsbeleid dat mede richtlijnen ten aanzien van de selectie en evaluatie van vermogensbeheerders bevat; • Het fonds borgt dat de mandaten en richtlijnen van de vermogensbeheerders aansluiten op het strategische beleggingsplan en het beleggingsbeleid, onder meer door het vooraf en tussentijds beoordelen van contracten, mandaten en richtlijnen.
Verbod op langlopende leningen en garantstelling (artikel 136 Pensioenwet)	<ul style="list-style-type: none"> • Het fonds heeft dergelijke leningen niet in de beleggingsportefeuille.

2.2.6 Terugblik resultaat 2017

Het jaar 2017 was op financieel gebied een relatief stabiel en voorspoedig jaar. Ondanks de (geo-)politieke spanningen rond onder andere de Brexit-onderhandelingen, Trump en Noord-Korea was de volatiliteit op de financiële markten relatief zeer laag. Een gesynchroniseerde wereldwijde groei van de economie en dalende werkloosheid droegen bij aan de positieve sentiment op de beurzen. Doordat de economische opleving zich nog maar mondjesmaat vertaalt naar loongroei en inflatie blijven centrale banken terughoudend in het verhogen van de rente of het afbouwen van de kwantitatieve verruiming.

Onderstaande tabel toont het beleggingsresultaat van Pensioenfonds Recreatie in 2017.

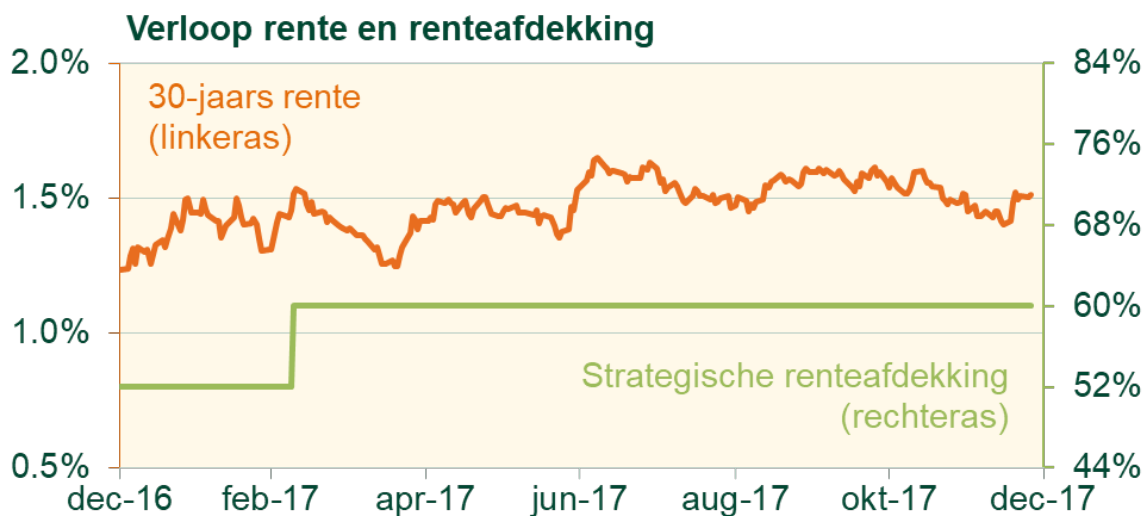
Beleggingscategorie	Rendement Portefeuille	Rendement Benchmark	Benchmark
Matchingportefeuille			
- Vastrentende waarden (staatsobligaties, renteswaps en kasgeld)	-6,8%	-6,8%	
Returnportefeuille	6,9%	6,8%	
- Aandelen			
- Europa	10,4%	10,2%	MSCI Europe
- Verenigde Staten	7,2%	6,5%	MSCI US
- Japan	9,0%	8,9%	MSCI Japan
- Pacific Rim ex-Japan	10,7%	10,6%	MSCI Pacific Rim ex Japan
- Opkomende Landen	20,5%	20,6%	MSCI Emerging Markets
- Small Cap Wereld	7,2%	7,4%	MSCI EAFE Small Cap / Russell 2000
- Bedrijfsobligaties	1,1%	1,1%	Citigroup EuroBIG non-EGBI
- Hypotheken	1,0%	-0,3%	Barclays Swap Index

Totaal	-0,9%	-0,9%
--------	-------	-------

Voor het benchmarkrendement van de matchingportefeuille geldt dat deze gelijkgesteld is aan het feitelijke rendement.

Toelichting rendement matchingportefeuille

De matchingportefeuille heeft tot doel om het renterisico op de verplichtingen gedeeltelijk af te dekken. Onderstaande grafiek toont het verloop van de 30-jaars rente en de daarbij horende strategische rentafdekking in 2017.

De schommelingen in de rente waren beperkt ten opzichte van eerdere jaren. De 30-jaars rente is per saldo in 2017 met 27 basispunten gestegen, van 1,24% in het begin van het jaar naar 1,51% einde jaar. Door de stijging daalden de verplichtingen in waarde, en was eveneens het rendement op de matchingportefeuille negatief.

Effectiviteit renteafdekking

Maandelijks wordt de actuele (ex-ante) renteafdekking gemonitord. Eenmaal per kwartaal wordt over de gerealiseerde (ex-post) renteafdekking gerapporteerd. Ontwikkelingen in de spread en overige factoren kunnen ervoor zorgen dat de gerealiseerde afdekking afwijkt van de strategische afdekking. Dit is met name het geval als de rentebewegingen klein zijn.

	17Q1	17Q2	17Q3	17Q4
Resultaat verplichtingen (EUR mln)	-38,0	-27,4	-11,1	23,6
Strategische renteafdekking	52%/60%	60%	60%	60%
Gerealiseerde renteafdekking	54%	57%	60%	59%/62%

De gerealiseerde renteafdekking sloot in 2017 aan bij de strategische renteafdekking. De gerealiseerde afdekking in 17Q4 is in twee periodes opgedeeld. Halverwege december vond een aanpassing in de benchmark plaats vanwege de toevoeging van nieuwe opbouw.

Attributie resultaat matchingportefeuille

Het resultaat van de matchingportefeuille kan worden verdeeld in drie componenten: renteontwikkelingen, spreadontwikkelingen (de spread is het verschil tussen de rente op swaps en staatsobligaties) en overige componenten.

Resultaat Matchingportefeuille (EUR mln)	Matchingportefeuille	Verplichtingen
Totaal	-€27,0	-€52,9
Rente	-€25,1	-€52,9
Spread	-€0,4	€0,0
Overig	-€1,5	€0,0

Rente

Het renterisico wordt gevormd door de huidige verplichtingen en de verwachte opbouw van verplichting waarvan de premie vastligt. Het resultaat op de verplichtingen wordt berekend middels de swaprente. De matchingportefeuille heeft tot doel een deel van het renterisico af te dekken. Dit gebeurt door middel van vastrentende waarden zoals swaps, staats(gerelateerde)obligaties en kasgeld.

Spread

De rente op staatsobligaties kent een op- of afslag ten opzichte van de swaprente. Een verandering van deze opslag levert een resultaat op. In 2017 was dit resultaat -0,4 EUR mln. Het spreadresultaat is in absolute omvang beperkt doordat het renterisico overwegend met renteswaps wordt afgedekt. Het spreadrisico vanuit staatsobligaties is daardoor laag.

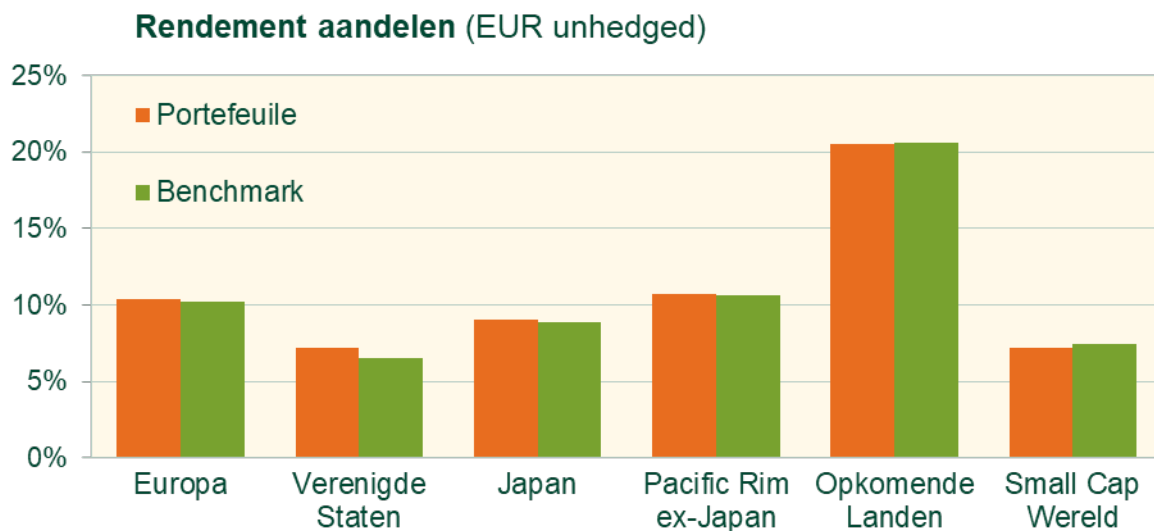
Overig

Het overige resultaat komt doordat de korte rente die wordt betaald op swaps niet gelijk is aan de rente die ontvangen wordt op kasgeld en kortlopende staatsobligaties.

Toelichting rendementen returnportefeuille

Aandelen (29,5% van het vermogen)

Het pensioenfonds belegt op een passieve wijze in een wereldwijd gespreide aandelenportefeuille. Aandelenkoersen stegen in 2017 over de gehele linie.

De rendementen zijn in lijn met de benchmark. De beperkte afwijkingen worden veroorzaakt door technische factoren zoals belastingeffecten. De categorie opkomende landen was de sterkst presterende regio in 2017. De getoonde cijfers zijn exclusief het effect van de valuta-afdekking.

Bedrijfsobligaties (14% van het vermogen)

Het bedrijfsobligatiefonds behaalde een rendement van +1,1%. Dit is vrijwel gelijk aan het benchmarkrendement. Het fonds belegt in obligaties met een goede kredietwaardigheid. De kredietopslag voor deze obligaties bleef in 2017 laag.

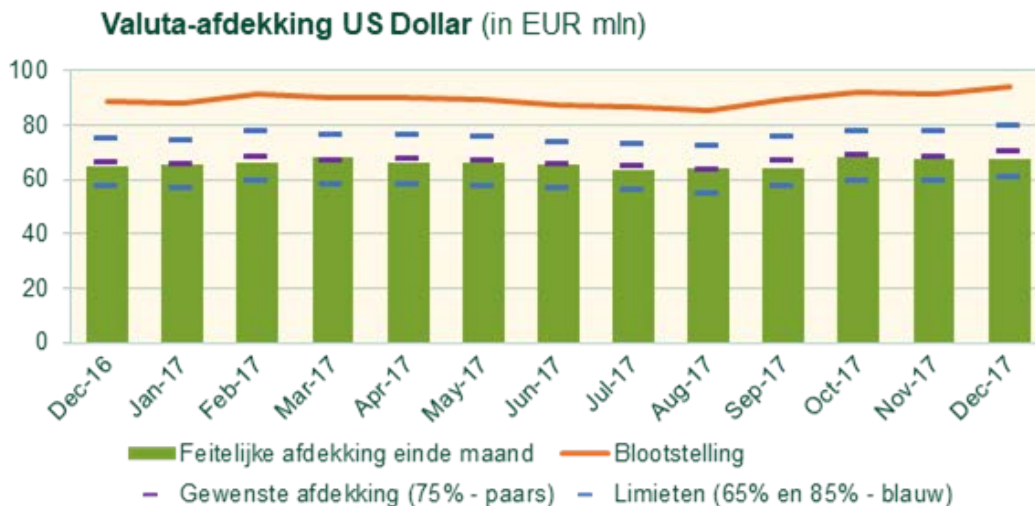
Hypotheke (10% van het vermogen)

De belegging in hypotheke is een nieuwe beleggingscategorie voor het fonds. Het pensioenfonds was in 2017 gedurende december belegd in het hypothekefonds. In deze maand werd een rendement behaald van 1%. Dit is 1,3% hoger dan het benchmarkrendement. De outperformance werd veroorzaakt door (een verandering in) de kredietopslag, dat geen onderdeel is van de benchmark.

Toelichting valuta-afdekking

Valutarisico wordt vanuit de beleggingsovertuigingen niet als bron van rendement gezien. Het beleid van het pensioenfonds is om deze risico's af te dekken indien er sprake is van een materiele blootstelling. Een volledige afdekking is niet optimaal omdat er sprake is van samenhang tussen de valutakoers en het aandeel. Dit komt mede doordat een aandeel dat in Dollars genoteerd is ook inkomsten uit andere regio's zoals het Eurogebied heeft. De strategische valuta-afdekking is bepaald op 75% voor uitsluitend de US Dollar. Eind 2017 is dit nog steeds de enige materiele positie in vreemde valuta.

Munteenheid	Blootstelling 17Q4 (in EUR m)	Blootstelling (% balans)	Strategische Afdekking
Amerikaanse Dollar	92	13,4%	75% (+/- 10%)
Britse Pond	22	3,2%	0%
Japanse Yen	17	2,5%	0%
Zwitserse Franc	10	1,4%	0%
Australische Dollar	5	0,7%	0%

Bovenstaande grafiek toont de valutablootstelling en de valuta-afdekking (in EUR mln) op het einde van iedere kalendermaand. De indicatiestrepen geven de gewenste afdekking (75% - paars) en de bandbreedte (65% tot 85% - blauw) aan. Doordat de valutadoorrol midden in de maand plaatsvindt kan de afdekking einde maand afwijken van de strategische afdekking. Te zien is dat de afwijking beperkt is en ruim binnen de bandbreedte valt.

Z-score en performancetoets

Het fonds is een verplichtgesteld bedrijfstakpensioenfonds. Wanneer de beleggingsperformance van het fonds onder een door de wetgever bepaalde grens valt, moet het fonds, op basis van het vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000, vrijstelling verlenen van de verplichtstelling wanneer een onderneming daarom verzoekt. De pensioenregeling moet wel gelijkwaardig zijn aan die van het fonds.

Om te bepalen of de beleggingsperformance van het fonds boven een bepaalde grens ligt, wordt het feitelijke beleggingsrendement vergeleken met het rendement van een door het fonds vastgestelde normportefeuille. Dit wordt gedaan door jaarlijks de Z-score van het fonds te bepalen. Hierbij wordt het rendement (de performance) van het fonds en het rendement van de benchmark vergeleken, en het verschil gedeeld door een factor die afhankelijk is van de samenstelling van het belegde vermogen (de verhouding obligaties/aandelen).

Voor het bepalen van de ongecorrigeerde performancetoets worden de Z-scores over een periode van 5 jaar opgeteld en gedeeld door de wortel van vijf. Volgens het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000 dient bij deze ongecorrigeerde performancetoets 1,28 opgeteld te worden. De uitkomst van deze gecorrigeerde performancetoets moet positief zijn. Meer informatie over de berekening van de Z-score en de performancetoets is te vinden in het Vrijstellings- en Boetebesluit Wet Bpf 2000.

De uitkomst van de Performancetoets over 2017 is positief. Ondernemingen kunnen niet verzoeken om vrijstelling op basis van deze toets.

Jaar	Z-score	Ongecorrigeerde Performancetoets (5 jaar)	Gecorrigeerde Performancetoets (5 jaar)
2017	-0,08	2,17	3,45
2016	3,06	2,07	3,35
2015	- 0,65	1,07	2,35
2014	0,76	1,23	2,51
2013	1,77	0,77	2,05
2012	- 0,30	- 0,03	1,25

2.3 Ontwikkeling dekkingsgraad

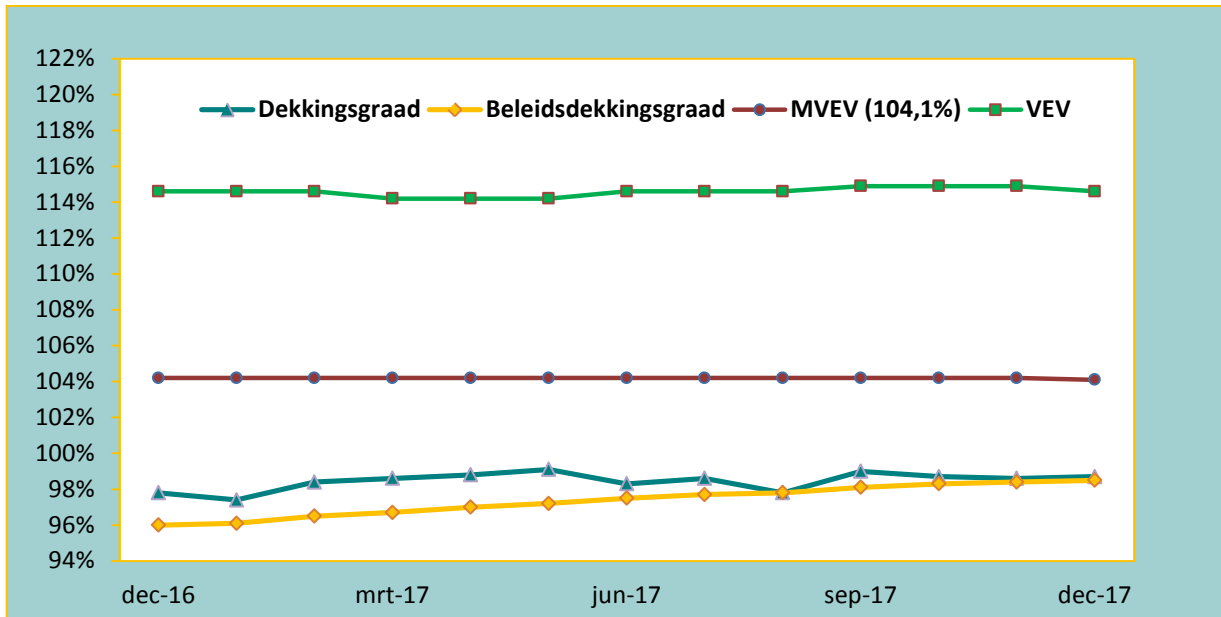
De dekkingsgraad wordt berekend door het vermogen te delen door de verplichtingen van het fonds:

- De verplichtingen worden vastgesteld op basis van de rente die DNB voorschrijft.
- Het vermogen wordt vastgesteld op basis van actuele marktwaarde. Wanneer de rente stijgt of daalt werkt dit meteen door in de waarde van de beleggingen.

Het verloop van de dekkingsgraad laat zien welke componenten in 2017 de meeste invloed hebben gehad op de ontwikkeling van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad heeft zich gedurende het jaar als volgt ontwikkeld:

	2017	2016
Actuele dekkingsgraad ultimo vorig jaar	97,8%	98,2%
Resultaat op beleggingen	0,1%	11,9%
Resultaat a.g.v. wijziging rts	1,5%	-11,8%
Resultaat op premie	-0,4%	0,4%
Resultaat op waardeoverdrachten	0,0%	0,0%
Resultaat op kosten	0,0%	0,0%
Resultaat op uitkeringen	0,0%	0,1%
Resultaat op kanssystemen	-0,2%	-0,5%
Resultaat op toeslagverlening	0,0%	0,0%
Resultaat op overige (incidentele) mutaties tv	0,0%	1,0%
Resultaat op andere oorzaken	0,0%	0,1%
Kruiseffecten	-0,1%	-1,6%
Actuele dekkingsgraad ultimo boekjaar	98,7%	97,8%

In 2017 is de dekkingsgraad gestegen van 97,8% ultimo 2016 naar 98,7% aan het eind van 2017. De beleidsdekkingsgraad is gestegen naar 98,6%. Het verloop van de dekkingsgraad is in de onderstaande grafiek weergegeven. De dekkingsgraad van het fonds zit het gehele jaar onder de minimaal vereiste dekkingsgraad (MVEV) van 104,1%. De vereiste dekkingsgraad is eind 2017 114,4%.

2.3.1 Ontwikkeling resultaat en technische voorziening

Ontwikkeling van de technische voorziening:

	Bedragen x € 1.000	
	2017	2016
	677.771	571.799
Pensioenopbouw	44.607	35.632
Rentetoevoeging	-1.520	-353
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en uitvoeringskosten	-5.151	-4.564
Wijziging marktrente	-10.216	78.228
Wijziging actuariële uitgangspunten	-	-
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-	-197
Aanpassing sterftekansen	-	-3.789
Aanpassing uitvoeringskosten	-	-1.969
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	1.598	2.984
Totaal technische voorziening	707.089	677.771

Analyse van het resultaat:

	Bedragen x € 1.000	
	2017	2016
Resultaat op beleggingen	1.055	67.910
Resultaat op wijziging RTS	10.216	-78.228
Resultaat op premie	-3.878	1.854
Resultaat op waardeoverdrachten	2	-35
Resultaat op kosten	-	-
Resultaat op uitkeringen	179	233
Resultaat op kanssystemen	-1.598	-2.984
Resultaat op toeslagverlening	-	-
Resultaat op overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen	-	5.758
Resultaat op andere oorzaken	-70	639
Totaal saldo van baten en lasten	5.906	-4.853

Het totaal saldo van baten en lasten betreft tevens de stand zoals deze ultimo 2017 toegevoegd is aan het eigen vermogen. En zoals deze in de jaarrekening is gepresenteerd. In 2017 zijn de volgende belangrijke effecten op actuair resultaat te onderscheiden:

Beleggingen

Het rendement op de beleggingen draagt in 2017 licht positief bij aan de ontwikkeling van de dekkingsgraad.

Wijziging rentetermijnstructuur (RTS)

De RTS ultimo 2017 ligt boven de RTS ultimo 2016 en zorgt daarmee voor een daling van de technische voorziening. Dit levert een positieve bijdrage aan het resultaat op.

Premie

Het resultaat op premie wordt vastgesteld door de totaal ontvangen premie af te zetten tegen de actuair benodigde premie. Het resultaat op premie bedraagt – € 3.878.

Kanssysteem

Aan het vaststellen van de technische voorzieningen liggen kanssystemen ten grondslag. De belangrijkste zijn sterfte en arbeidsongeschiktheid. In 2017 is het aantal arbeidsongeschikten met circa 20% toegenomen, dit heeft het grootste negatief resultaat tot gevolg.

Toeslagverlening

Het Bestuur heeft op basis van de financiële positie moeten besluiten om in 2017 geen (voorwaardelijke) toeslag te verlenen.

Overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen

In 2017 zijn de actuair grondslagen niet gewijzigd, dit heeft een resultaat van € 0 tot gevolg.

Andere oorzaken

Dit zijn overige actuair resultaten die ontstaan doordat de feitelijke uitkomsten afwijken van datgeen actuair verondersteld is. Deze resultaten zijn niet toe te wijzen aan één van de eerder genoemde categorieën.

Saldo baten en lasten over de afgelopen jaren

<i>Bedragen x € 1.000</i>	2017	2016	2015	2014	2013
Premieresultaat	-3.878	1.854	4.810	6.859	2.836
Totale Beleggingsresultaat (exclusief renteafdekking)	1.055	67.910	-9.854	11.855	25.094
Toeslagverlening/ korting	0	0	0	0	0
Overig resultaat	8.729	-74.617	-59.789	2.544	-1.269
Totaal resultaat	5.906	-4.853	-64.833	21.258	26.661

2.3.2 Kostendekkende premie

De kostendekkende premie bestaat uit een actuair benodigde premie voor de pensioenopbouw en de risicodekkingen voor overlijden en arbeidsongeschiktheid, de solvabiliteitsopslag, de opslag voor uitvoeringskosten en de opslag voor toeslagverlening.

De toename van de pensioenverplichtingen in het boekjaar wordt gefinancierd op basis van verwacht rendement met een opslag voor toekomstbestendige toeslagverlening ter hoogte van de verwachte prijsindexatie. In de feitelijke premie van 2017 is geen dekkingsgraad afhankelijke herstelbijdrage opgenomen.

In de volgende tabel is een overzicht van de kostendekkende premie opgenomen. De kostendekkende premie is berekend op basis van de rentetermijnstructuur. De gedempte kostendekkende premie is op basis van het verwachte rendement vastgesteld.

(bedragen * € 1.000)

Premie 2017	RTS	Gedempt	Feitelijk
actuarieel benodigde premie voor inkoop onvoorwaardelijke onderdelen van de regeling			
<i>regulier</i>	43.447	22.008	34.192
<i>risicopremie overlijden</i>	4	2	2
opslag voor uitvoeringskosten	3.086	3.086	3.086
de risicopremie voor WIA-excedent en premievrijstelling bij invaliditeit	1.111	1.111	1.111
de risicopremie ANW aanvulling	0	0	0
solvabiliteitsopslag	6.506	3.376	5.159
act. ben. premie inkoop voorw. onderdelen van de regeling		12.961	
Toetswaarde premie	54.154	42.544	43.550
Overige premie			
Premie ANW-hiaat			124
Afrekening vorig jaar			300
Koopsommen voorwaardelijk pensioen			0
Koopsom onvoorwaardelijke toeslagverlening			0
Inkoop aanvullend pensioen			0
Totaal feitelijke premie			43.974

Oordeel van de externe actuaris over de financiële positie

De financiële positie van het fonds is naar mening van de waarmerkend actuaris slecht. Daarbij is bepalend de mate waarin het fonds zal kunnen voldoen aan de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, in aanmerking nemend het streven inzake toeslagen, zoals aan verzekerden meegedeeld en de in wet- en regelgeving opgenomen criteria.

2.4 Toeslagenbeleid

Naast de doelstelling van het fonds om te streven naar een nominaal pensioen, wordt koopkrachtbehoud beoogd, maar niet tegen elke prijs. Om deze doelstelling te realiseren heeft het fonds een toeslagenbeleid vastgesteld. Het toeslagenbeleid voldoet aan de wettelijke regels over het verlenen van toeslagen.

Voorwaardelijke toezegging

Het fonds heeft een voorwaardelijk toeslagbeleid, gebaseerd op de ambitie de pensioenen waardevast te houden. De daarbij gehanteerde maatstaf is de stijging van het CBS-consumentenprijsindexcijfer (CPI), alle huishoudens afgeleid, over de periode 1 oktober van het jaar t-2 tot 1 oktober van het jaar t-1.

Jaarlijks zal het bestuur beoordelen of en in hoeverre het verlenen van een toeslag mogelijk is. Het bestuur zal in zijn beoordeling onder meer betrekken:

- De financiële positie van het fonds en de eisen die de Pensioenwet daaraan stelt in het algemeen, én
- De beleidsdekkingsgraad van het fonds en de vrije reserve van het fonds in het bijzonder.

Voor de toe te kennen toeslag zal het bestuur de onderstaande leidraad hanteren. Het bestuur kan besluiten om van deze leidraad af te wijken.

- Als de beleidsdekkingsgraad lager is dan 110% worden er geen toeslagen verleend.
- Als de beleidsdekkingsgraad hoger of gelijk is aan de bovengrens, wordt de volledige toeslag verleend.

- Als de beleidsdekkingsgraad boven de 110% is, maar onder de bovengrens, dan wordt er toeslag verleend voor zover deze in de toekomst te realiseren is:
 1. Hiervoor is beschikbaar de ruimte tussen de beleidsdekkingsgraad en de ondergrens van 110%;
 2. Er wordt bepaald hoeveel dekkingsgraadpunten de beleidsdekkingsgraad zou dalen bij 1% toekomstige toeslagverlening waarbij voor de benodigde kosten voor toeslagverlening rekening wordt gehouden met het verwachte netto meetkundig rendement op zakelijke waarden;
 3. Vervolgens wordt de te verlenen toeslag als volgt bepaald: Uitkomst onder 1 gedeeld door de uitkomst onder 2 vermenigvuldigd met 1%.
 4. De onder 3 bepaalde toeslag wordt toegekend aan zowel actieve als niet-actieve deelnemers.

Per 30 september 2017 bedraagt de bovengrens 126,6%.

Als de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de bovengrens, kan het bestuur besluiten tot het inhalen van gemiste indexaties of repareren van eerdere kortingen. De maximale termijn voor inhaalindexaties of reparatie van kortingen bedraagt 10 jaar. Voor toekenning van bovengenoemde incidentele toeslagen zal maximaal 20% van het vermogen boven de bovengrens worden aangewend. Wettelijk mag een pensioenfonds geen toeslag verlenen indien de beleidsdekkingsgraad onder de 110% ligt.

Besluitvorming bestuur

Een onderdeel van het toeslagenbeleid is dat het bestuur jaarlijks besluit of en in hoeverre de ingegane pensioenen en de opgebouwde pensioenaanspraken per 1 januari worden verhoogd door het verlenen van een toeslag. Het fonds verleent alleen een toeslag voor zover de beschikbare financiële middelen van het fonds dit naar het oordeel van het bestuur toelaten. Bij deze beoordeling houdt het bestuur rekening met het schriftelijk advies van de adviserend actuaire. Voor actieve deelnemers, pensioengerechtigden en gewezen deelnemers is deze verhoging maximaal gelijk aan de stijging van het consumentenprijsindexcijfer van het CBS. Het gaat om het consumentenprijsindexcijfer alle huishoudens afgeleid over de periode 1 oktober van het voorafgaande jaar tot 1 oktober van het huidige jaar. De toeslagen zijn voorwaardelijk en worden gefinancierd uit overrendementen. Het fonds vormt geen bestemmingsreserve voor toeslagen en berekent geen premie om de toeslagen te financieren.

Per 1 januari 2017 zijn de opgebouwde en ingegane pensioenen niet verhoogd. Door de financiële positie, de beleidsdekkingsgraad lag in 2017 onder de 110% heeft het bestuur moeten besluiten om per 1 januari 2018 wederom de opgebouwde en ingegane pensioenen niet te verhogen. In lijn met dit besluit is de pensioengrondslag van arbeidsongeschikte deelnemers ook niet verhoogd.

2.5 Kortingsbeleid

Indien de financiële situatie van het fonds niet verbetert, kan het fonds een aantal maatregelen treffen. Het fonds kan kiezen om geen toeslagverlening toe te kennen, het verhogen van de premie, het versoberen van de pensioenregeling en het aanpassen van of ingrijpen in het beleggingsbeleid. Als deze maatregelen niet voldoende zijn, heeft het fonds nog een uiterste maatregel. Deze uiterste maatregel is het korten van het pensioen. Dit betekent dat de opgebouwde pensioenaanspraken en pensioenrechten worden verlaagd met een bepaald percentage.

Zoals aangegeven kan het bestuur als noodmaatregel besluiten de opgebouwde pensioenaanspraken en pensioenrechten te verminderen. Deze situatie kan zich voordoen indien:

- Uit het herstelplan blijkt dat met inzet van overige financiële sturingsmiddelen herstel binnen de wettelijke termijnen niet mogelijk is. Vermindering van aanspraken zal dan in principe gespreid over de duur van het herstelplan plaatsvinden. Alleen de korting in het eerste jaar zal onvoorwaardelijk worden toegepast. Eventuele kortingen in latere jaren zullen alleen worden toegepast indien en voor zover dit noodzakelijk blijkt bij het in dat jaar op te stellen herstelplan.
- Er op vijf achtereenvolgende (jaarlijkse) meetmomenten sprake is van een dekkingstekort, en tevens de actuele dekkingsgraad op dat moment lager is dan de vereiste minimale dekkingsgraad van het fonds genoodzaakt zal zijn de situatie van een dekkingstekort per direct op te heffen door het korten van de opgebouwde aanspraken en rechten. Deze korting is onvoorwaardelijk en zal ineens worden toegepast voor zover deze kleiner of gelijk is aan 5,0%. Bij een benodigde korting van hoger dan 5,0% zal deze evenredig over een zo kort mogelijke periode worden gespreid, zodanig dat de maximale jaarlijkse korting 5,0% is. Als de korting 25,0% of meer bedraagt, wordt deze over een periode van maximaal 5 jaar gespreid.

Het bestuur heeft gekozen voor een hersteltermijn van 10 jaar.

Ondanks de lage beleidsdekkingsgraad heeft het fonds de opgebouwde pensioenen en pensioenrechten in 2017 niet hoeven te verlagen.

Herstelplan

Op 30 maart 2017 heeft het fonds een herstelplan ingediend bij DNB. DNB heeft op 19 mei 2017 schriftelijk laten weten dat zij instemmen met het herstelplan van het fonds.

Op basis van de gehanteerde veronderstellingen blijkt uit de verloop van het herstelplan dat de dekkingsgraad per einde 2026 gelijk is aan 118,7%. Dit is hoger dan de vereiste dekkingsgraad van 114,6%. Daarmee werd gesteld dat het fonds op basis van het herstelplan tijdig uit een tekort zal geraken en hoeft het fonds geen voorwaardelijke korting toe te passen. Op basis van deze uitkomsten ziet het bestuur geen directe aanleiding om het voorgenomen beleid aan te passen.

De beleidsdekkingsgraad per 31 december 2017 is 98,5%. Omdat dit lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen van 104,1%, moet het fonds vóór 4 april 2018 een nieuw herstelplan indienen. Het herstelplan toont aan dat het fonds naar verwachting tijdig uit herstel komt. Het herstelplan is op 27 maart 2018 bij DNB ingediend.

2.6 Uitvoeringsbeleid

Eén van de taken van het fonds is het uitvoeren van de pensioenregeling. Om invulling te geven aan deze taak heeft het fonds een pensioenreglement opgesteld. De uitvoering van het pensioenreglement is uitbesteed aan TKP. In deze paragraaf wordt ingegaan op de kosten van de uitvoering, de klachten-en geschillenregeling, de incidentenregeling en het communicatiebeleid.

Jaarlijks voert het fonds een evaluatie met de pensioenuitvoerder. Uit de evaluatie over 2017 blijkt dat het fonds tevreden is over de uitvoering van het pensioenreglement door TKP.

2.6.1 Kosten uitvoering pensioenbeheer

Het bestuur maakt voor de uitvoering van de regeling diverse kosten. De kosten van pensioenbeheer (inclusief bestuursondersteuning) bedragen voor 2017 € 3.236 duizend.

Het bedrag aan uitvoeringskosten voor het pensioenbeheer bestaat uit.

	2017	2016
Bestuurskosten	475	362
Administratiekostenvergoeding TKP	1.667	1.612
Accountantskosten	20	72
Kosten actuaris (advies en certificering)	202	230
Contributies en bijdragen	85	78
Juridisch en overig advies	45	61
Advieskosten bestuur	8	10
Kosten bestuursbureau (vast)	519	440
Kosten bestuursbureau (variabel)	49	56
Overige kosten	166	237
Totaal	3.236	3.158
<i>Totaal exclusief btw (-21%)⁴</i>	<i>2.674</i>	<i>2.610</i>
Aantal deelnemers/pensioengerechtigden	21.025	20.502
Kosten per deelnemer/pensioengerechtigde	153	154

⁴ Vanwege het vervallen van de koepelvrijstelling per 1 januari 2015, is het fonds verplicht btw te betalen over de uitvoeringskosten

Aantal actieve en gewezen deelnemers	84.225	78.028
Kosten berekend over alle deelnemers	38	40

Hieronder een korte toelichting van bovenstaande kosten. De ontwikkeling van de pensioenuitvoeringskosten worden in jaarrekening in hoofdstuk 9 nader toegelicht.

Kosten per deelnemer/pensioengerechtigde en kosten berekend over alle deelnemers

De totale kosten zijn ten opzichte van 2016 licht gestegen met € 64 duizend. Deze stijging komt met name door hogere bestuurskosten, vergoeding voor TKP en kosten Bestuursbureau. Daarentegen zijn de communicatie kosten (onder 'Overige kosten) en de kosten van de actuaris en accountant gedaald. Door de stijging van het aantal deelnemers en pensioengerechtigden, zijn de kosten per deelnemer licht gedaald in vergelijking met afgelopen jaar. In de kosten per deelnemer zijn de kosten die gemaakt worden in zake vermogensbeheer buiten beschouwing gelaten. Dit geldt tevens voor kosten die gemaakt zijn door het bestuursbureau op dit vlak.

Kosten bestuur

De kosten bestuur hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdend met de bestuursorganen. De vergoedingen bestaan uit een vaste vergoeding, een vergoeding van reis- en verblijfkosten, opleidingskosten, overige kosten bestuur en overige bestuurskosten 2017. Hierin zijn ook opgenomen de kosten voor de werkzaamheden van de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan.

Administratiekostenvergoeding

De kosten die pensioenuitvoerder TKP op jaarbasis in rekening brengt voor de vooraf afgestemde activiteiten en eventueel meerwerk worden onder deze post gerapporteerd. In het voorjaar van 2018 zal de definitieve afrekening van de fee TKP over 2017 plaatsvinden.

Kosten accountant en actuaris

Deze kosten hebben betrekking op alle kosten die gemaakt zijn in het kader van de certificering en advisering, door Willis Towers Watson. Daarnaast betreft dit de kosten van de certificering van het jaarwerk door Mazars. In 2016 zijn deze kosten te hoog in geschat, wat leidt tot een vrijval van € 20 duizend in 2017 en een lagere realisatie.

Contributies en bijdragen

De kosten voor contributies hebben betrekking op de bijdrage vanuit het fonds aan DNB (€ 41 duizend), AFM (€ 10 duizend), het Nationaal Pensioenregister (€ 7 duizend) en de Pensioenfederatie (€ 27 duizend).

Advieskosten bestuur

De Advieskosten bestuur hebben betrekking op de advisering door Montae.

Kosten bestuursbureau

Deze kosten zijn onder te verdelen in 2 componenten. Het betreft vaste kosten van € 519 duizend, deze zijn ten opzichte van 2016 gestegen vanwege een uitbreiding van de werkzaamheden binnen het vaste contract (o.a. meer vergaderingen en ondersteuning van de BAC vanaf 1 mei 2017 (€ 25 duizend)). Daarnaast is er sprake van variabele kosten die in 2017 zijn gedaald t.o.v. 2016. Deze variabele kosten zijn kosten van het bestuursbureau die niet zijn opgenomen in het vaste contract.

Overige kosten

Onder de Overige kosten vallen de communicatiekosten en de overige beheerskosten. De communicatiekosten zijn ten opzichte van 2016 gedaald met € 49 duizend. Daarnaast is er nog een bedrag opgenomen aan bank en -incassokosten (€ 11 duizend) en overige kosten (€ 5 duizend).

2.6.2 Kosten uitvoering vermogensbeheer

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de directe en de indirecte vermogensbeheerkosten gedurende 2017. De indirecte vermogensbeheerkosten zijn verrekend met het rendement en bestaan uit beheerskosten en transactiekosten.

Indirecte beheerskosten worden berekend op basis van de TER van de beleggingsfondsen. Indien deze TER niet beschikbaar is wordt voor een aantal beleggingscategorieën gebruik gemaakt van het schattingsmodel van de Pensioenfederatie.

Transactiekosten binnen beleggingsfondsen worden overeenkomstig de aanbeveling van de Pensioenfederatie geïndiceerd door de in- en uitstapkosten. De transactiekosten voor bonds en rentederivaten en FX forward worden ook berekend op basis van de spreads opgegeven door de Pensioenfederatie.

De directe vermogensbeheerkosten zijn daadwerkelijk afgerekend en verwerkt in de administratie bij TKP Pensioen B.V.

x € 1000

Kosten per beleggingscategorie	Beheerkosten	Transactiekosten	Totaal
Aandelen	179		179
Vastrentende waarden	85	112	197
Overige beleggingen	87		87
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën exclusief overlay	351	112	463
Kosten currency overlay beleggingen	0	528	528
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën inclusief overlay	351	640	991
<i>Directe vermogensbeheerkosten</i>			
BlackRock	377		377
Custodian Kasbank	319		319
Cardano	557		557
Overige kosten	6		6
Totaal	1.259		1.259
Totaal kosten vermogensbeheer kostentransparantie	1.610	640	2.250

De overige kosten inzake vermogensbeheer hebben betrekking advieskosten inzake vermogensbeheer van € 25 duizend. En een vrijval inzake vermogensbeheerkosten uit 2016 (- € 19 duizend).

Ontwikkeling kosten vermogensbeheer

<i>x € 1.000</i>		Gemiddeld belegd vermogen	Kosten vermogensbeheer	Transactiekosten
2017	Totaal	660.438	1.610	640
	% gem. belegd vermogen		0,24%	0,10%
2016	Totaal	624.785	1.678	697
	% gem. belegd vermogen		0,27%	0,11%
2015	Totaal	579.049	1.767	316
	% gem. belegd vermogen		0,31%	0,05%
2014	Totaal	457.283	1.062	20
	% gem. belegd vermogen		0,23%	0,00%
2013	Totaal	363.872	623	
	% gem. belegd vermogen		0,17%	

De vermogensbeheerskosten zijn op totaalniveau iets gedaald, echter doordat het gemiddeld belegd vermogen flink is gestegen, is het gemiddelde gedaald. Het percentage transactiekosten is iets gedaald ten opzichte van 2016.

Aantal klachten en geschillen

	2017	2016	2015	2014	2013
Aantal klachten / geschillen	12	28	59	46	57

Van het totaal aantal klachten of bezwaren dat is ontvangen in 2017, zijn er 7 afkomstig van deelnemers en 5 van de werkgevers. Van deze 12 zijn 9 een daadwerkelijke klacht en zijn 3 bezwaren. De klachten van de werkgevers waren allemaal ongegrond. Van de 7 klachten van de deelnemers zijn er 2 gegrond. Het ging hier om het niet ontvangen van een Uniform Pensioenoverzicht en het ontbreken van het recht niet aanmelden van een werknemer door de werkgever.

2.6.3 Incidentenregeling

Het fonds beschikt over een incidentenregeling. Een incident is een gedraging of gebeurtenis die een ernstig gevaar vormt voor de integrale uitvoering van het bedrijf van het fonds. Het bestuur is niet bekend met (vermoedens van) incidenten die zich in 2017 hebben voorgedaan. Tevens is het bestuur niet bekend met (vermoedens van) incidenten die zich bij haar uitbestedingsrelaties, adviseurs en/of de waarmede accountants en certificerende actuaris hebben voorgedaan.

2.6.4 Communicatiebeleid

Zoals eerder is aangegeven heeft het Pensioenfonds zijn toekomstvisie beschreven in een ondernemingsplan. Pensioenfonds Recreatie wil het pensioenfonds zijn voor de werkgevers en werknemers in de recreatie. Communicatie is hierin fundamenteel. Daarom heeft het pensioenfonds besloten om in 2017 een nieuwe visie op communicatie te formuleren.

In dit nieuwe communicatiebeleid voor de komende drie jaar zijn de ambities uit het ondernemingsplan vertaald naar communicatiedoelen. Het beleidsplan is de basis voor alle communicatie(activiteiten). De communicatieactiviteiten voor de verschillende doelgroepen en op welke trends en ontwikkelingen het fonds jaarlijks ingaat, zijn vastgelegd in het communicatiejaarplan. Het communicatiejaarplan 2018 is eind 2017 vastgesteld.

Werkgeverscommunicatiestrategie

Een belangrijk doel uit het ondernemingsplan is het vergroten van draagvlak voor Pensioenfonds Recreatie bij werkgevers binnen de sector. Om die reden heeft het fonds een aparte werkgeversstrategie geformuleerd.

Onderdeel van deze nieuwe werkgeversstrategie is de ontwikkeling van een compelling story. Dit project is eind 2017 opgestart. De compelling story is een inspirerend verhaal waarin de meerwaarde van pensioen en het fonds naar voren komt. Met dit verhaal onderscheidt Pensioenfonds Recreatie zich van andere pensioenfonds. In 2018 wil het fonds met behulp van deze compelling story meer bekendheid en betrokkenheid realiseren bij huidige werkgevers en (nog) niet aangesloten werkgevers.

Ook is het fonds in 2017 een tevredenheidsonderzoek onder een aantal werkgevers gestart. Aan de hand van de resultaten van dit onderzoek worden de beleidsdoelstellingen in het nieuwe communicatiebeleid vastgesteld.

Om de ambities uit het ondernemingsplan te kunnen realiseren wil het fonds actief samenwerken met andere partijen binnen de Recreatiesector. Zo werkt het fonds samen met werkgeversorganisatie RECRON. Pensioenfonds Recreatie heeft in 2017 in meerdere communicatie uitingen van RECRON gecommuniceerd met de aangesloten werkgevers. In 2018 wordt de samenwerking met RECRON én andere partijen uitgebreid.

Communicatie in 2017

Net als in voorgaande jaren heeft het fonds in 2017 deelnemers geïnformeerd over hun pensioensituatie door het verstrekken van pensioenoverzichten, welkomstberichten (startbrieven) en stopbrieven. Actieve deelnemers én gepensioneerden hebben een UPO ontvangen.

In 2017 heeft het fonds ook aanvullende communicatiemiddelen ingezet. Deelnemers waarvan het fonds een e-mailadres heeft, ontvingen in 2017 voor het eerst de nieuwsbrief digitaal. Ook de werkgevers ontvingen periodiek een digitale nieuwsbrief.

Daarnaast heeft het fonds meerdere acties en campagnes uitgevoerd. Zo is er een actie geweest om deelnemers bewust te maken van de gevolgen van arbeidsongeschiktheid voor pensioen. Tevens zijn er acties gedaan om e-mailadressen van werkgevers en deelnemers te verzamelen.

2.7 Actuariële analyse

	2017	2016	2015	2014	2013
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Premieresultaat					
Premiebijdragen	43.973	40.485	38.471	36.216	37.926
Pensioenopbouw	- 42.105	- 33.196	- 28.536	- 24.474	- 30.727
Overige mutaties technische voorziening	- 1.393	- 1.341	- 830	- 1.149	- 1.181
Pensioenuitvoeringskosten*	- 4.353	- 4.102	- 4.295	- 3.734	- 3.182
	-3.878	1.846	4.810	6.859	2.836
Interestresultaat					
Beleggingsresultaten	-465	67.565	-8.954	114.526	9.187
Rentetoevoeging technische voorziening	1.520	353	- 900	- 1.451	- 1.328
Wijziging marktrente	10.216	-78.228	-54.653	-101.220	17.235
	11.271	-10.310	-64.507	11.855	25.094
Overige resultaten					
Resultaat op waardeoverdrachten	2	-35	44	- 29	-5
Resultaat op kanssystemen (overige wijzigingen)	-1.598	-2.984	-5.181	302	-1.463
Resultaat op uitkeringen	179	233	97	3	-139
Indexering en overige toeslagen	-	-	-	-	-
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	-	5.758	202	2.579	-
Overige baten	11	639	94	-	413
Overige lasten	-79	-	-392	-311	- 75
	-1.485	3.813	-5.136	2.544	- 1.269
Totaal saldo van baten en lasten	5.906	-4.853	-64.833	21.258	26.661

* Zie voor een uitsplitsing de tabel in paragraaf 2.6.1, inclusief de toelichting.

De verschillende actuariële resultaten worden in hoofdstuk 9 nader toegelicht. Voor het oordeel van de actuaaris wordt verwezen naar de actuariële verklaring.

3 Bestuursbeleid

Het bestuur bestuurt op basis van de regels voor governance en medezeggenschap die onder andere zijn vastgelegd in de Wet versterking bestuur pensioenfondsen. Daarnaast is de Code Pensioenfondsen per 1 juli 2014 wettelijk verankerd. Het bestuur hanteert de code en legt uit waar het van de code afwijkt. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het bestuursbeleid en legt het bestuur verantwoording af over het gehanteerde beleid.

3.1 Zelfevaluatie en geschiktheid

Bij zelfevaluatie gaat het om het functioneren van het bestuur als geheel en van de individuele bestuursleden afzonderlijk. Doel van de zelfevaluatie is de kwaliteit van het bestuur in stand te houden en/of te verbeteren.

Op 27 november 2016 heeft een collectieve zelfevaluatie plaatsgevonden, voorafgegaan door individuele zelfevaluaties in de vorm van functioneringsgesprekken met het dagelijks bestuur. De volgende thema's zijn besproken: individuele bestuursleden, bestuur als collectief, algemeen bestuur en dagelijks bestuur, werkgroepen, voorzitterschap, beloningsbeleid, begroting en eisen toezichthouders. In 2017 heeft er geen collectieve zelfevaluatie plaatsgevonden vanwege aankomende vacatures in het bestuur. Op 16 januari 2018 hebben individuele functioneringsgesprekken plaatsgevonden met de voorzitter van het pensioenfonds.

Het bestuur concludeert dat de gehouden individuele functioneringsgesprekken zinvol zijn geweest. Er zijn goede suggesties naar voren gekomen die het bestuur in 2018 gaat oppakken. Het bestuur is van mening dat de kwaliteit van het bestuur goed is.

Het fonds beschikt over een geschiktheidsplan waarin is vastgelegd over welke deskundigheid de individuele bestuursleden en het bestuur als geheel (moeten) beschikken en op welke wijze de deskundigheid wordt bevorderd. Hierbij zijn de uitgangspunten van de Beleidsregel geschiktheid, de Handreiking geschikt pensioenfondsbestuur van de Pensioenfederatie en de visie en uitgangspunten van het bestuur leidend geweest. Uitgangspunt is dat de bestuursleden over voldoende kennis, inzicht en oordeelsvorming beschikken om hun taken te volbrengen. Ook is er aandacht voor de competenties van de individuele bestuursleden en het bestuur als geheel. In het geschiktheidsplan worden de actuele en geambieerde geschiktheidsniveaus beschreven.

Een opleidingsplan en opleidingsregister maken ook deel uit van het geschiktheidsplan. De wereld verandert immers en de aanwezige deskundigheid moet op niveau worden gehouden.

Daarom volgen de bestuursleden specifieke pensioenopleidingen en wonen bestuursleden geregeld themabijeenkomsten van de Pensioenfederatie, DNB, de Autoriteit Financiële Markten (AFM) en andere partijen bij. Tijdens de bestuursvergaderingen wordt de opgedane kennis en informatie-uitwisseling met collegae pensioenfondsbestuurders gedeeld.

In 2017 heeft het bestuur op individueel en collectief niveau diverse opleidingen gevolgd. Voor 2017 is bepaald dat tijdens de collectieve opleidingen in ieder geval aandacht wordt besteed aan vermogensbeheer en risicomanagement. In 2017 hebben verschillende beleidsdagen plaatsgevonden met de onderwerpen vermogensbeheer en risicomanagement.

Om de kwaliteit van zijn functioneren te kunnen waarborgen werkt het fonds met functieprofielen voor bestuursleden, leden van de raad van toezicht, de voorzitter van de raad van toezicht en leden van het verantwoordingsorgaan. Deze profielen wordt verstrekt aan de voordragende en benoemende organisaties en dienen als leidraad bij de voordracht en benoeming van nieuwe bestuursleden. Potentiële kandidaten kunnen zich op basis van het functieprofiel vooraf een volledig beeld vormen van de functie, de gevraagde inzet en deskundigheid, functie-eisen en verantwoordelijkheden. De functieprofielen zijn een bijlage van het geschiktheidsplan en zijn in 2017 geactualiseerd. In 2017 hebben een aantal herbenoemingen plaatsgevonden. Meer informatie is te vinden in bijlage 1 van dit bestuursverslag.

3.2 Compliance

Onder compliance wordt het geheel van maatregelen verstaan dat zich richt op de implementatie, handhaving en naleving van externe wet- en regelgeving, alsmede op interne procedures en gedragsregels om te voorkomen dat de reputatie en de integriteit van het fonds wordt aangetast. Het bestuur is niet bekend met overtredingen van wet- en regelgeving.

Het fonds hecht belang aan een deugdelijk fondsbestuur en een goede naleving van interne en externe regels. Het fonds ziet compliance als een onmisbare schakel in de missie om de belangen van deelnemers optimaal te behartigen.

Het fonds heeft een gedragscode die wordt nageleefd door de leden van het bestuur, de raad van toezicht, het verantwoordingsorgaan, de toehoorders en andere aan het fonds verbonden personen. Doel van deze gedragscode is het stellen van regels en richtlijnen teneinde belangenconflicten tussen het fonds en betrokkenen in privé te voorkomen. Daarnaast staat in de gedragscode hoe moet worden omgegaan met vertrouwelijke informatie van het fonds. De gedragscode bevordert de transparantie en zorgt ervoor dat alle betrokkenen, ook voor hun eigen bescherming, duidelijk weten wat wel en niet geoorloofd is. Elke betrokkene verklaart schriftelijk de gedragscode te zullen naleven. De gedragscode van het fonds is in lijn met de modelgedragscode van de Pensioenfederatie.

Op grond van de Pensioenwet en de Wet op het financieel toezicht dient het fonds een beheerste en integere bedrijfsvoering te waarborgen en een compliance officer aan te wijzen. De compliance officer is belast met het toezicht op de naleving van deze wetten als ook de interne procedures en gedragsregels zoals de gedragscode van het fonds. De compliance officer heeft in 2018 de naleving van de gedragscode over 2017 door de verbonden personen beoordeeld en gerapporteerd aan het bestuur. De compliance-werkzaamheden worden uitgevoerd door Holland Van Gijzen Advocaten en Notarissen LLP.

Het bestuur legt over compliance elk jaar verantwoording af aan alle betrokkenen door middel van dit jaarverslag.

De compliance officer geeft in het rapport over 2017 aan dat de gedragscode op één onderdeel niet is nageleefd. Meer informatie over het rapport van de compliance officer is te lezen in hoofdstuk 6.

In 2016 is een uitvraag gedaan aan alle uitbestedingspartijen om te verklaren dat de gedragscode van de betreffende uitbestedingspartij minimaal gelijkwaardig is aan het fonds. In 2017 zijn de verklaringen van de uitbestedingspartijen besproken. De conclusie is dat alle uitbestedingspartijen een gedragscode hanteren die minimaal gelijkwaardig is aan het fonds.

3.3 Principes voor beheerst beloningsbeleid

Het fonds onderschrijft de Principes voor beheerst beloningsbeleid.

Het doel van deze Principes is 'perverse beloningsprikkelers' bij financiële ondernemingen en pensioenfondsen tegen te gaan. De bestuursleden ontvangen voor de reguliere werkzaamheden een vaste vergoeding op jaarbasis op basis van 1 dag beschikbaarheid per week. De richtlijnen van de Pensioenfederatie zijn betrokken bij het vaststellen van de hoogte van de vergoeding. De voorzitter en plaatsvervangend voorzitter ontvangen een hogere vergoeding vanwege een beschikbaarheid van 2,5 respectievelijk 1,75 dag per week. Voor incidentele werkzaamheden ontvangen de bestuursleden een incidentele vergoeding welke voldoet aan de SER-normen. Bestuursleden hebben alleen recht op een incidentele vergoeding indien dit is goedgekeurd door de raad van toezicht. De leden van de raad van toezicht van het fonds ontvangen een vaste jaarlijkse vergoeding. De leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen een vacatievergoeding per vergadering. De uitwerking van het beloningsbeleid is op 7 december 2017 geactualiseerd. De uitgangspunten en het beloningsbeleid 2017 zijn opgenomen als bijlage 4.

De Principes voor beheerst beloningsbeleid hebben voor het fonds zelf weinig gevolgen. Beheerst belonen is ook onderdeel van het uitbestedingsbeleid van het fonds. Het fonds wendt haar invloed aan om ook van haar dienstverleners gedaan te krijgen dat zij de Principes naleven. Het fonds wijst partijen waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed op de Principes en verzoekt hen zich hieraan te houden. Bij het aangaan van nieuwe uitbestedingsrelaties wordt op dit punt vooraf getoetst. De uitgangspunten en de beloningen zijn tevens opgenomen in de ABTN van het fonds.

3.4 Code Pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen werkt volgens het 'pas toe of leg uit'-principe. Het fonds heeft bij de implementatie van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen de Code Pensioenfondsen meegenomen bij haar besluitvorming en volgt de principes van de Code.

Het bestuur heeft op enkele punten besloten af te wijken van de Code, namelijk voor wat betreft het aantal zittingstermijnen van bestuursleden, het gebruik van gewogen stemverhoudingen, de benoemingsprocedure van de leden van de raad van toezicht en het diversiteitsbeleid. Wij lichten dit toe.

- De Code heeft als norm dat de maximale zittingsduur van een bestuurslid 12 jaar is. Het bestuur van het fonds is het niet eens met de Code als het gaat om het aanbrengen van dit maximum. Bij een herbenoeming van bestuursleden spelen naast continuïteit, zeer nadrukkelijk, bewaking van kennis en kunde en ervaring in de sector binnen het team een belangrijke rol. Het toepassen van een maximum wordt als niet passend ervaren. Het fonds kent daarom voor bestuursleden een zittingstermijn van vier jaar en zijn onbeperkt herbenoembaar. Elke herbenoeming vergt een weloverwogen besluit. Hierbij wordt meegewogen de bestuurlijke continuïteit, het functioneren van het bestuurslid en de betrokkenheid bij en kennis van de verschillende (deel)sectoren en bestuurlijke ervaring.
- De Code kent als belangrijk principe bij besluitvorming dat elk bestuurslid stemrecht heeft. Dit is bij het fonds eveneens het geval. Nu de werkgeversgeleding sinds 1 juli 2014 drie leden kent en de geleding van werknemers/pensioengerechtigden vier leden heeft, ontstond behoefte aan een 'gewogen stemverhouding' om recht te blijven doen aan het uitgangspunt van paritair samengesteld bestuur. Door de gewogen stemverhouding hebben de werkgeversleden evenveel 'stemkracht' als de bestuursleden die de werknemers/pensioengerechtigden vertegenwoordigen. Deze gewogen stemverhouding is voorgelegd aan DNB. DNB heeft aangegeven akkoord te zijn met de gewogen stemverhouding van het fonds omdat er sprake is van uitzonderlijke samenstelling van het bestuur.
- Volgens de Code zou benoeming van leden van de raad van toezicht moeten plaatsvinden na een bindende voordracht door het verantwoordingsorgaan. Het bestuur heeft ervoor gekozen dat het verantwoordingsorgaan een adviesrecht heeft bij benoemingen van de leden van de raad van toezicht en daarmee ook bij een eventueel ontslag van leden van de raad van toezicht. Het bestuur is van mening dat een adviesrecht beter aansluit bij de andere (advies)bevoegdheden van het verantwoordingsorgaan. Bovendien vraagt het werven en selecteren van kandidaten voor de raad van toezicht een bepaalde setting waarvoor het verantwoordingsorgaan niet is ingericht. Dit is in 2015 besproken met het verantwoordingsorgaan en het verantwoordingsorgaan kon zich hierin vinden.
- De Code bepaalt dat het bestuur en het verantwoordingsorgaan zorgdragen dat de organen complementair zijn samengesteld. Ook moeten de organen een redelijke afspiegeling vormen van de belanghebbenden. Het fonds voldoet niet aan deze code. In 3.5 wordt hier verder op ingegaan.

Vooralsnog ziet het bestuur geen aanleiding om bovenstaande zienswijzen aan te passen.

3.5 Diversiteitsbeleid

De diversiteitsdoelstellingen voor 2017 zijn als volgt:

Bestuur	<ul style="list-style-type: none"> ■ minimaal 1 man, minimaal 1 vrouw ■ minimaal 1 lid boven en 1 lid onder de 40 jaar
Verantwoordingsorgaan	<ul style="list-style-type: none"> ■ minimaal 1 man, minimaal 1 vrouw ■ minimaal 1 lid boven en 1 lid onder de 40 jaar
Raad van Toezicht	<ul style="list-style-type: none"> ■ minimaal 1 man, minimaal 1 vrouw

Deze doelstellingen zijn vastgelegd in het geschiktheidsplan en de ABTN van het fonds.

De Code Pensioenfondsen stelt kwantitatieve normen aan de samenstelling van het bestuur en het verantwoordingsorgaan. In elk orgaan moeten zowel mannen als vrouwen plaats hebben, en zowel personen onder als boven de 40 jaar. Het bestuur van het fonds voldoet aan de leeftijdsnormen van de

Code, maar kent geen vrouwelijke bestuursleden. Het bestuur heeft besloten om per 1 januari 2017 de twee zittende bestuursleden te herbenoemen. Het bestuur heeft dit besluit genomen omdat er momenteel grote, complexe dossiers spelen: financiële positie en mogelijke korting, transitie administratie, transitie vermogensbeheer, nieuwe accountant en de discussie rondom werkgevers die vrijstelling aanvragen. Het bestuur prevaleert ervaring en deskundigheid boven diversiteit. Voor de herbenoeming van de voorzitter geldt tevens dat het bestuur van mening is dat het belangrijk is dat in deze roerige tijden het team goed gestuurd en geleid moet worden door een ervaren voorzitter met de juiste dossierkennis. Per 1 januari 2018 zijn er twee vacatures ontstaan in het bestuur. In de brief aan de voordragende instantie FNV Horecabond heeft het bestuur aandacht gevraagd voor het diversiteitsbeleid van het pensioenfonds. In april 2018 heeft DNB ingestemd met de benoeming van het bestuurslid dat de openstaande vacature namens FNV Horecabond invult. Dit bestuurslid is een vrouw en jonger dan 40 jaar. Hiermee wordt voldaan aan de diversiteitsdoelstelling van het pensioenfonds.

Het bestuur betreft de diversiteitsdiscussie breder dan alleen de fondsorganen. Zo weegt het bestuur ook de diversiteit van adviseurs en fondsondersteuners die intensief en nauw bij het bestuur betrokken zijn. De ondersteuner vanuit het bestuursbureau, de risicomanager en het externe lid van de BAC zijn vrouwen. Daarnaast is de adviseur vermogensbeheer een vrouw jonger dan 40 jaar. Het verantwoordingsorgaan bestaat op dit moment uit drie vrouwen en vier mannen. In 2016 zijn twee nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan benoemd. Beide leden zijn jonger dan 40 jaar. De leden van het verantwoordingsorgaan worden benoemd door sociale partners.

De Raad van Toezicht bestond in 2017 uit één vrouw en twee mannen.

3.6 Contact met AFM en DNB

AFM

De AFM is als toezichthouder belast met het bevorderen van een zorgvuldige financiële dienstverlening aan consumenten, waaronder het bewaken van de informatie die pensioenfondsen verschaffen ten aanzien van juistheid en begrijpelijkheid. Er is in verslagjaar 2017 één keer contact met AFM geweest. De AFM is op 1 december 2016 geïnformeerd over het niet tijdig versturen van het UPO voor 8,5% van de deelnemers. De belangrijkste reden was een onjuiste en onvolledige aanlevering van dienstverbandgegevens. Het bestuur was van mening dat het niet tijdig versturen van het UPO prevaleert boven het tijdig maar niet met de juiste gegevens versturen van het UPO. Naar aanleiding van vragen van de AFM heeft het fonds op 2 februari 2017 de AFM geïnformeerd over de vervolgacties en verbeterpunten.

DNB

DNB is als toezichthouder belast met het prudentieel toezicht. Dit toezicht richt zich op de financiële stevigheid van financiële ondernemingen. Doel is bij te dragen aan de stabiliteit van de financiële sector. Het fonds legt daarom structureel alle wijzigingen in statuten, reglementen, ABTN en de jaarstukken voor aan DNB. Verder informeert het fonds DNB met de voorgeschreven rapportages periodiek over de financiële situatie van het fonds.

Contact met DNB

Er is reguliere correspondentie met de toezichthouder geweest in 2017. Zo heeft het fonds van DNB verschillende algemene brieven ontvangen over op dat moment actuele thema's voor pensioenfondsen. Dit zijn onder andere de toezichtthema's 2017, instructiebrieven over het indienen van het herstelplan, de ABTN en de haalbaarheidstoets. Specifieke brieven die het fonds heeft ontvangen zijn de goedkeuringsbrieven na het benoemen van bestuursleden, leden van de BAC en het lid van de raad van toezicht en het akkoord op het door het fonds ingediende herstelplan. Ook zijn de wijzigingen van fondsdocumenten als pensioenreglement, uitvoeringsreglement en de ABTN gemeld aan DNB. Daarnaast heeft de voorzitter van het pensioenfonds de toezichthouder regelmatig geïnformeerd over de status van de vacatures in het bestuur. Ook is in deze gesprekken het ondernemingsplan aan de orde geweest.

In het verslagjaar 2017 heeft DNB geen bezoek gebracht aan het fonds. Er zijn in 2017 geen dwangsommen of boetes opgelegd aan het fonds.

Toezichtthema's 2017 DNB

DNB heeft de 'Toezicht vooruitblik 2017' gepubliceerd waarin DNB een overzicht geeft van de prioriteiten in het komende jaar van het toezicht van DNB. De toezichtthema's zijn besproken met het bestuur. De conclusie was dat er geen onderwerpen zijn die niet bekend zijn bij het fonds of waar het fonds nog geen actie op ondernomen had. De doelstellingen voor pensioenfondsen van DNB waren:

- duidelijke verwachtingen bij deelnemers over mogelijke kortingen en het uitblijven van indexaties;
- verandervermogen, beheersing strategische risico's en effectiviteit van bestuursmodellen;
- houdbare bedrijfsmodellen en beheersbare en beheerste consolidatie en
- robuuste pensioenadministraties.

3.7 Aanbevelingen n.a.v. jaarwerk 2016

Elk jaar geeft de certificerend actuaire, de accountant, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan adviezen/aanbevelingen n.a.v. het jaarwerk. Alle aanbevelingen worden in kaart gebracht en één keer per kwartaal wordt de voortgang in de bestuursvergadering besproken. De betreffende partijen worden geïnformeerd over de uitkomsten hiervan.

4 Risicomanagement beleid

Integraal risicomanagement

De wijze waarop het bestuur omgaat met integraal risicomanagement, het risicoraamwerk en de wijze waarop risicomanagement deel uitmaakt van het besturen van het fonds is vastgelegd in het beleidsdocument risicostrategie en risicobeleid. Een samenvatting van dit beleid is vastgelegd in de ABTN van het fonds.

Risicobereidheid

Bij de realisatie van de doelstellingen van het fonds wordt het bestuur geconfronteerd met risico's. Sommige risico's worden bewust gelopen en in andere situaties wil het fonds een zo minimaal mogelijk risico lopen. Hierbij maakt het bestuur van het fonds bewust onderscheid tussen financiële en niet-financiële risico's.

Financiële risico's

Het financieel beleid is onder te verdelen in premie-, toeslagen-, kortings- en beleggingsbeleid. Het bestuur heeft investment beliefs gedefinieerd die fungeren als uitgangspunt voor het beleggingsbeleid. Deze beliefs dienen als input voor de periodieke ALM studie welke even als periodieke scenario analyses plaatsvinden om nadere invulling te geven aan het toegestane risicobudget en de vaststelling van de strategische beleggingsportefeuille. Het toegestane risicobudget kan worden uitgedrukt in het vereist eigen vermogen waarbij een verdeling kan worden gemaakt naar verschillende onderliggende financiële risico's. De risicobereidheid van het bestuur ten aanzien van financiële risico's is behoudend.

Niet-financiële risico's

Ten aanzien van de niet-financiële risico's en de getroffen beheersmaatregelen streeft het fonds naar een kwalitatief hoogwaardige uitvoering van de organisatie van het fonds, waarbij minimaal voldaan wordt aan de wet- en regelgeving, zoveel als mogelijk wordt aangesloten bij de best practices in de pensioensector en hoge eisen worden gesteld aan de kwaliteit van de pensioenadministratie en het vermogensbeheer. De risicobereidheid van het bestuur ten aanzien van de niet-financiële risico's is laag.

Risicomanagementproces

Hieronder wordt het risicomanagementproces toegelicht. Dit proces vindt volgens een vaste cyclus plaats:

STAP	Onderdeel	Toelichting
1	Risicostrategie	Het opstellen van de risicostrategie en hieraan gekoppeld de risicobereidheid
2	Identificatie risico's	Jaarlijkse update van de integrale risicoanalyse. Welke risico's hebben een hoge mate van prioriteit en worden het komende jaar opgepakt?
3	Bepalen en implementeren van beleid	Wat zijn de normen en beheersmaatregelen? Zijn er nieuw vastgestelde normen en beheersmaatregelen die moeten worden geïmplementeerd?
4	Monitoring en rapportage	Hoe wordt er over risico's gerapporteerd en op welke wijze vindt de monitoring plaats?

Het bestuur monitort de ontwikkelingen van (de beheersing van) de financiële en niet-financiële risico's aan de hand van een integrale risicomanagementrapportage, welke op kwartaalbasis door de administrateur, TKP Pensioen, wordt opgesteld en aangeleverd. De in deze rapportage verwerkte data worden vanuit TKP Pensioen zelf, Cardano en de risicomanager binnen het bestuursbureau aangeleverd. Voordat deze rapportage aan het bestuur wordt voorgelegd, wordt deze inhoudelijk door de risicomanager van het fonds getoetst en wordt er een toelichting opgesteld. In aanvulling hierop beoordeelt de risicomanager overige relevante (niet-) reguliere rapportages, waaronder de ISAE 3402 rapportages. Met de rapportage verkrijgt het fonds op integrale wijze managementinformatie en weet hiermee prioritering aan te brengen in de strategische jaaragenda.

Het fonds is zich ervan bewust dat naast het toedelen van verantwoordelijkheden ook de risicocultuur of het risicobewustzijn een kritische succesfactor is in het hebben van integraal risicomanagement. De risicocultuur wordt doorlopend door het fonds benoemd en uitgedragen in de evaluatiegesprekken die het fonds houdt, de controle van het fonds op de naleving van de processen en door risicobewustzijn als vast onderwerp te maken in de jaarlijkse bestuursevaluatie. Verder worden gevraagde besluiten waar relevant voorzien van een risicoparagraaf, waarin alle risico's zijn genoemd.

Na een evaluatie van de opzet van de risicorapportage eind 2016 is begin 2017 besloten tot een aangescherpte opzet, waarin ook gerapporteerd wordt over de door het bestuur vastgestelde pijngrens. Daarnaast is gestart met de periodieke evaluatie door het toetsen van de effectiviteit van beheersmaatregelen die zijn getroffen op enkele kritische processen.

Risico's 2017

Het fonds hanteert in haar beleidsdocument het FOCUS-model (voorheen FIRM-model) van DNB als basis voor de indeling op hoofdcategorie. In de jaarlijkse risicoanalyse identificeert het bestuur specifieke risico's waarvan de naamgeving en/of indeling niet per definitie overeenstemt met de FIRM risico-indeling. Omwille van de leesbaarheid en vergelijkbaarheid met andere fondsen wordt hieronder wel zoveel als mogelijk de FIRM indeling aangehouden. Het beleid is onderverdeeld in financieel en niet-financieel.

Het fonds heeft in 2016 uitgebreid onderzoek gedaan naar de uitvoering en de invulling van het renteafdeckingsbeleid. Dit heeft geleid tot de implementatie van een nieuwe beheerder van de matchingportefeuille en een wijziging in de invulling van het renteafdeckingsbeleid. N.a.v. de algehele evaluatie van uitbestedingspartijen is daarnaast een vaste adviseur vermogensbeheer en een nieuwe accountant benoemd. Een separaat opgerichte transitiewerkgroep en de risicomanager hebben de transitie begeleid en gemonitord.

Daarnaast is er vanwege wijzigingen in de wetgeving (o.a. ingang Wet Meldplicht Datalekken) extra aandacht vanuit het bestuur geweest voor het IT-risico.

Het bestuur heeft beheersmaatregelen gedefinieerd om de risico's goed te beheersen. Daarnaast zijn in 2017 nog aanvullende getroffen beheersmaatregelen per risicocategorie. In de volgende tabel wordt hier nader op ingegaan. Voor alle risicocategorieën zijn de belangrijkste ontwikkelingen en maatregelen over 2017 beschreven. Indien het risico niet wordt geaccepteerd, zijn aanvullende maatregelen vastgesteld:

Risicocategorie	Belangrijkste ontwikkelingen 2017	Ontwikkeling risico	Aanvullende maatregel?
Matching/rente	Het pensioenfonds heeft de effectiviteit van de beheersmaatregelen inzake het renterisico getoetst.	Vanwege de dynamische staffel en het bereiken van een triggerniveau is het renterisico in 2017 gereduceerd.	<ul style="list-style-type: none"> - Monitoring Central Clearing - Opzetten risicomanagement raamwerk voor de LDI portefeuille - Formuleren tegenpartijbeleid - In gang zetten formulieren maximaal spreadrisico - Aanscherping rapportage en monitoring
Marktrisico	In het eerste kwartaal van 2017 is de door het bestuur vastgestelde pijngrens doorbroken. Op dat moment is het risico in de portefeuille teruggebracht (het aandelenbelang dat zich onder de normweging bevond, is tijdelijk zo gehandhaafd).	In 2017 is er tijdelijk sprake geweest van een lager risicoprofiel gezien het doorbreken van de pijngrens	Er zijn geen aanvullende maatregelen nodig

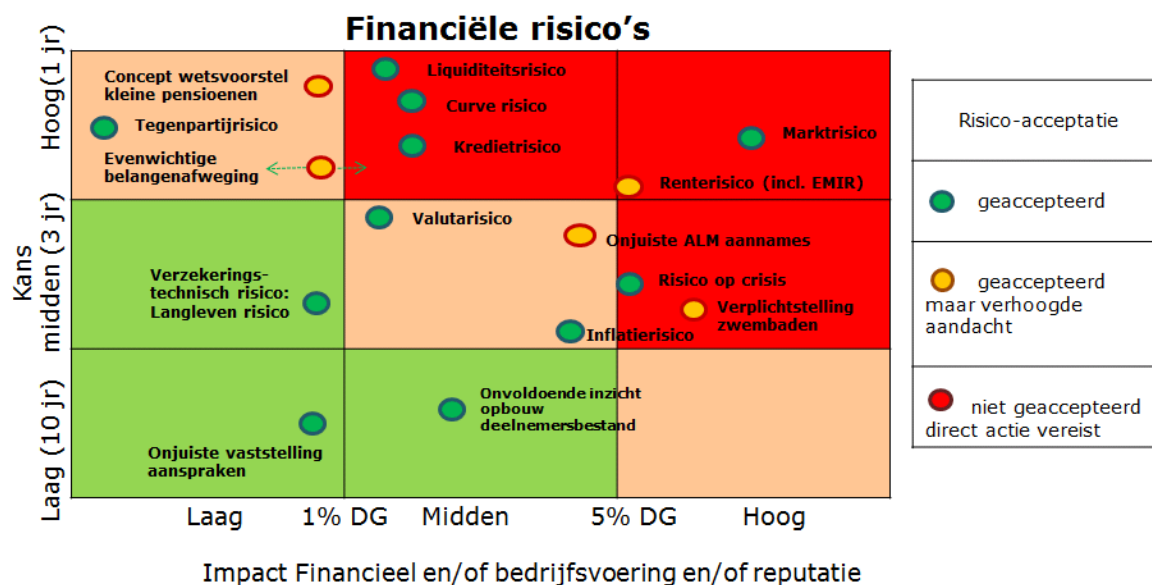
	In december 2017 is de voorgenomen allocatie naar hypotheke ingevuld. Hiermee is een eerste stap gezet in het meer robuust maken van de beleggingsportefeuille.		
Kredietrisico	In december 2017 is de allocatie naar hypotheke ingevuld (10% van de totale portefeuille)	Het kredietrisico is licht toegenomen door de allocatie naar hypotheke	Inrichting rapportage en monitoring
Verzekeringstechnisch risico	Per ultimo 2016 is de overgang naar actuele prognosetafels geïmplementeerd. Per 1 januari 2017 wordt het Anw-pensioen herverzekerd.	Het verzekeringstechnisch risico is als geheel gelijk gebleven. Het huidige risico wordt geaccepteerd.	Er zijn geen aanvullende maatregelen benodigd.

Risicocategorie	Belangrijkste ontwikkelingen 2017	Ontwikkeling risico	Aanvullende maatregel?
Omgevingsrisico	Het omgevingsrisico neemt toe door nieuwe wetgeving en de ontwikkelingen binnen de sector Recreatie.	Het risico wordt beheerst door het opstellen en implementeren van een ondernemingsplan.	Het pensioenfonds is bezig met het uitvoeren van het ondernemingsplan. Hiervoor is o.a. een marketingfunctionaris en een relatiemanager aangesteld. Verdere aanvullende maatregelen zijn niet benodigd.
Operationeel risico	Het bestuur heeft als aanvullende beheersmaatregel vastgesteld het beschrijven en vastleggen van procesbeschrijvingen (AO/IC). Het pensioenfonds heeft de effectiviteit van de beheersmaatregelen inzake het aansluitingsproces getoetst.	Het risico is kleiner geworden door het opstellen van procesbeschrijvingen en het toetsen van de werking van deze procesbeschrijvingen	De procesbeschrijvingen worden in 2018 geëvalueerd. Er zijn geen aanvullende maatregelen benodigd.
Uitbestedingsrisico	In 2017 hebben alle uitbestedingspartijen verklaard dat hun gedragscode minimaal gelijkwaardig is aan die van het pensioenfonds. Daarnaast heeft de jaarlijkse evaluatie van de uitbestedingspartijen plaatsgevonden conform een nieuwe opzet. Dit heeft bij enkele partijen geleid tot het aanscherpen van gemaakte afspraken en de rapportage hierover	Door een gestructureerde opzet van de evaluatie van uitbestedingspartijen wordt dit risico beter beheerst	Met de custodian zijn nadere afspraken gemaakt over de werkafspraken en de rapportage hierover Met de vermogensbeheerders zijn nadere rapportage afspraken gemaakt en zal op onderdelen nader beleid worden geformuleerd
IT-risico	In juli 2017 is een IT risico-inventarisatie uitgevoerd (vervolg op een eerdere analyse) onder de belangrijkste uitbestedingspartijen. Het fonds heeft gebruik gemaakt van het self assessment voor financiële	Met de toegenomen digitalisering, is cyberrisico een groeiend IT-risico. Daarnaast hebben aankomende wijzigingen in wet- en	Er wordt in 2018 nader aandacht besteed aan het IT risico

	instellingen van DNB. Op basis van het ingevulde self assessment, aangereikte documenten en vervolgesprekken blijkt dat alle uitbestedingspartijen van mening zijn dat aan alle eisen, zoals zijn vastgelegd in het self assessment van DNB, wordt voldaan.	regelgeving ook impact op het IT-risico.	
Integriteitsrisico	Net als voorgaande jaren heeft het bestuur n.a.v. een uitvraag aan verbonden personen vastgesteld dat in 2017 geen sprake was van (schijn van) belangenverstremgeling. Het fonds heeft aanvullende controles uitgevoerd in het kader van de Sanctiewetgeving.	Het huidige risiconiveau wordt geaccepteerd.	Er zijn geen aanvullende maatregelen benodigd.
Juridisch risico	In 2017 is een aantal fondsdocumenten geactualiseerd. Alle fondsdocumenten voldoen aan wet- en regelgeving. In verband met wijzigingen in wet- en regelgeving in 2018 (onder andere MiFID II en de Algemene Verordening Gegevensverwerking ('AVG')) is in 2017 gestart met het, waar nodig, aanpassen van overeenkomsten	Het juridisch risico is in 2017 ongewijzigd, maar zal in 2018 toenemen	In 2017 is gestart met het aanpassen van contracten, waar nodig, in het kader van MiFID II en zijn voorbereidingen getroffen voor de AVG wetgeving en de impact hiervan.

Uitkomsten jaarlijkse risicoanalyse 2017

De uitkomsten van de jaarlijkse risicoanalyse zijn grafisch als volgt weer te geven:

Toelichting financiële risico's

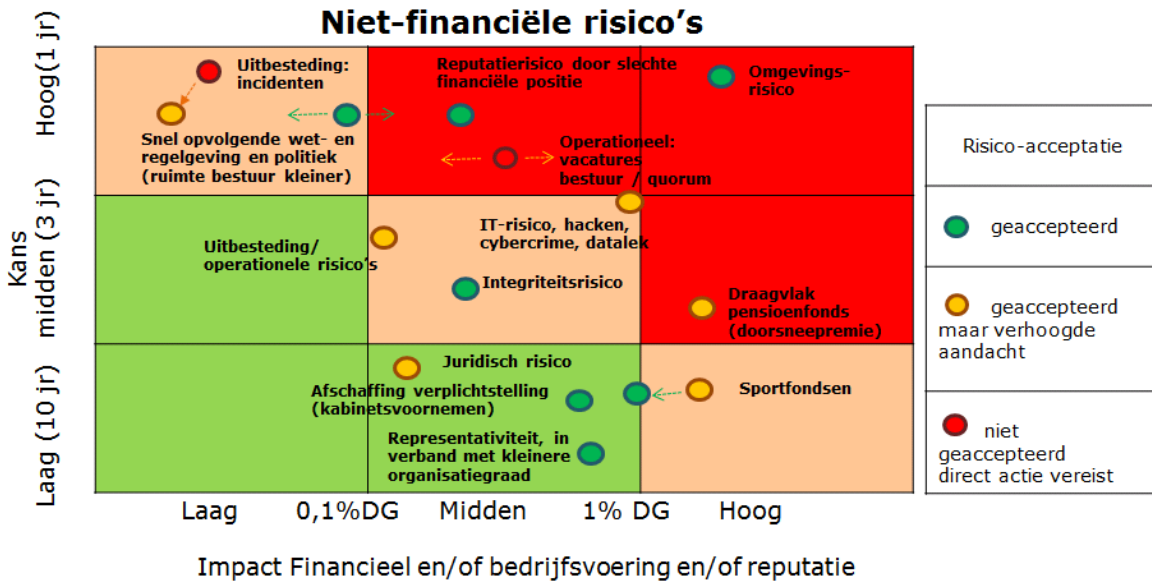
Kans:

- 1: niet waarschijnlijk: het risico heeft zich nog niet voorgedaan en/of de verwachting is niet dat het zich in de komende vijf jaar gaat voordoen.

- 2: mogelijk: het risico heeft zich al eens voorgedaan en/of de verwachting is dat het zich binnen drie jaar voor kan voordoen.
- 3: waarschijnlijk: het risico heeft zich al meerdere malen voorgedaan en/of de verwachting is dat het zich binnen een jaar kan voordoen.

Impact:

- 1: Laag: de financiële schade zal beperkt zijn tot 1%-punt van de actuele dekkinggraad (⁵ca. € 6,8 mln.);
- 2: Midden: de financiële schade zal beperkt zijn tot 5%-punt van de actuele dekkinggraad (tussen ca. € 6,8 mln. en € 34 mln.);
- 3: Hoog: hoge financiële schade, zijnde groter dan 5% van de actuele dekkinggraad (> € 34 mln.).

Toelichting niet-financiële risico's

Kans:

- 1: niet waarschijnlijk: het risico heeft zich nog niet voorgedaan en/of de verwachting is niet dat het zich in de komende vijf jaar gaat voordoen.
- 2: mogelijk: het risico heeft zich al eens voorgedaan en/of de verwachting is dat het zich binnen drie jaar voor kan voordoen.
- 3: waarschijnlijk: het risico heeft zich al meerdere malen voorgedaan en/of de verwachting is dat het zich binnen een jaar kan voordoen.

Impact:

- 1: Laag: de financiële schade zal beperkt zijn tot 0,1%-punt van de actuele dekkinggraad (ca. € 680.000) en/of er is geen tot nauwelijks impact op de bedrijfsvoering en/of er zal nauwelijks sprake zijn van reputatieschade;
- 2: Midden: de financiële schade zal beperkt zijn tot 1%-punt van de actuele dekkinggraad (tussen ca. € 670.000 en € 6,8 mln.) en/of is een beperkte impact op de bedrijfsvoering en/of er kan sprake zijn van reputatieschade op een korte termijn;

⁵ %-punt van de dekkinggraad omgezet naar een bedrag, op basis van de waarde van de verplichtingen per 31-12-2016 a € 677.354.000

- 3: Hoog: hoge financiële schade, zijnde groter dan 1%-punt van de actuele dekkingsgraad (> € 6,8 mln.) en/of er zijn gevolgen voor de bedrijfsvoering en/of kan leiden tot reputatieschade voor de lange termijn.

De analyse leidt tot de volgende speerpunten/aandachtspunten van het pensioenfondsfonds in 2018:

1. Uitvoering geven aan het ondernemingsplan;
2. Meer diepgaande IT-risicoanalyse en opstellen en implementeren van IT beleid;
3. Activiteiten die er voor zorgen dat er per 25 mei 2018 wordt voldaan aan de AVG;
4. Onderzoeken hoe met de huidige portefeuille en eventuele aanpassingen hierin een meer robuuste portefeuille kan worden gecreëerd, waarmee de kans op het realiseren van de doelstellingen wordt vergroot.

Financieel crisisplan

Het fonds heeft in 2017 gelijktijdig met de vaststelling van de ABTN het crisisplan besproken. Doel van een crisisplan is dat het bestuur vooraf beschrijft welke crisismaatregelen beschikbaar zijn, wat de impact van deze maatregelen is en welke procedures doorlopen moeten worden. Zodoende kan het bestuur slagvaardig opereren wanneer een crisissituatie daadwerkelijk optreedt. Het crisisplan is opgenomen in de ABTN.

5 Ontwikkelingen en aandacht bestuur 2018

In 2018 zal het bestuur vooral aandacht besteden aan:

- Het nadere onderzoek en opstellen van een marketingplan ten behoeve van de uitvoering van het ondernemingsplan. Hiervoor zullen o.a. diverse gesprekken met verschillende werkgevers en groepen deelnemers worden gehouden;
- De financiële positie van het pensioenfonds en het robuuster maken van de beleggingsportefeuille. Het pensioenfonds heeft in maart 2018 vanwege de financiële positie een herstelplan ingediend bij DNB. Gezien de huidige financiële positie loopt het pensioenfonds op koers om binnen de wettelijke gestelde termijn van tien jaar het vereist eigen vermogen te bereiken. Het bestuur zal in 2018 extra aandacht besteden aan het voorkomen of het zo klein mogelijk houden van een mogelijke korting in 2021. Hiervoor zal o.a. een ALM light studie worden uitgevoerd;
- Het delen van de uitkomsten van de ALM light studie met sociale partners via de Pensioentafel;
- Implementatie AVG/ Wet digitale overheid en IORP II;
- toezichtthema's 2018 van DNB en AFM.

Groningen, 11 juni 2018

het bestuur,

Drs. R.G.A. van Dijk

E. te Paske-Lievestro

A.J.M. Schmidt Msc

Mr. M.W. van Straten

L.H.C. Vincken

E.P. de Vries

Voorzitter

6 Rapport Compliance Officer

6.1 Samenvatting Rapport Compliance Officer

De compliance officer toets jaarlijks of de gedragscode van het fonds is nageleefd. De rapportage inzake de naleving van de gedragscode over 2017 is tijdens de vergadering van het bestuur van 17 mei 2018 besproken. De compliance officer geeft in het rapport aan dat de gedragsregels in 2017 op het moment van opstellen van het rapport op één onderdeel na zijn nageleefd. De compliance officer heeft geconcludeerd dat het bestuur echter zeer voortvarend is omgegaan met deze ontwikkeling en haar verantwoordelijkheid als bestuur heeft genomen. Het bestuur heeft de situatie hiermee goed gerepareerd en juist gehandeld, aldus de compliance officer.

De compliance officer heeft een tweetal verbeterpunten voorgesteld die in de vergadering van het bestuur van 17 mei 2018 zijn besproken

6.2 Reactie bestuur op Rapport Compliance Officer

Het bestuur heeft de verbeterpunten in de vergadering van het bestuur van 17 mei 2018 besproken. Het bestuur heeft besloten om de verbeterpunten in 2018 op te pakken en zal dit terugkoppelen naar de compliance officer.

7 Bevindingen Raad van Toezicht

7.1 Samenvatting Rapportage Raad van Toezicht

Deze rapportage bevat de bevindingen van de Raad van Toezicht (hierna RvT) van Stichting Pensioenfonds Recreatie (Pensioenfonds Recreatie) naar aanleiding van haar onderzoek naar het functioneren van het bestuur van het pensioenfonds over het kalenderjaar 2017.

De RvT heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De RvT is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur en legt verantwoording af over de uitvoering van haar taken aan het verantwoordingsorgaan en in het jaarverslag. Daarnaast heeft de RvT goedkeuringsrechten ten aanzien van een aantal bestuursbesluiten. De RvT heeft de VITP-Toezichtcode als normenkader bij de uitvoering van haar taak betrokken.

Specifieke thema's 2017

De RvT heeft in overleg met het bestuur een plan van aanpak opgesteld voor 2017, met een aantal specifieke thema's waarop de RvT zich richt, namelijk:

- successiebeleid organen van het fonds;
- uitbestedingsbeleid (o.a. IT);
- lange termijn visie van het bestuur inzake de toekomst van het fonds

Algemeen oordeel

De RvT heeft een positief oordeel over het functioneren van het bestuur. Het bestuur is naar het oordeel van de RvT in voldoende mate in control, en is bewust bezig om verbeteringen aan te brengen waar dat nodig is. In het verslagjaar heeft het bestuur veel tijd en aandacht besteed aan het ontwikkelen van een toekomstvisie, die uitmondt in een zogenaamd ondernemingsplan. Dit ondernemingsplan geeft het fonds een goede en heldere basis om de vele uitdagingen in de sector recreatie tegemoet te treden.

Opvolging eerdere aanbevelingen

De meeste aanbevelingen van ons rapport over 2016 zijn onderwerp van gesprek geweest en opgevolgd.

Functioneren governance

De governance functioneert naar behoren. De omvang van het fonds en het toegenomen toezicht en de complexiteit op met name het beleggingsgedeelte van het fonds hebben geleid tot een aantal wijzigingen in de governance. Het instellen van een belegging adviescommissie en het met een mandaat werken van een dagelijks bestuur onder leiding van een vaste voorzitter verstevigt de governance van het bestuur als geheel.

Beleid bestuur

De bestuursvergaderingen worden professioneel voorbereid. De opkomst bij de vergaderingen is goed. Ook in 2017 was er een voortgaande discussie over de opzet van een nieuw pensioenstelsel, de ontwikkelingen in enerzijds de recreatiebranche en anderzijds de ontwikkelingen ten aanzien van zwembaden en -scholen.

Risicomanagement

In 2017 zijn duidelijk verdere stappen gezet om het risicomanagement van het fonds beter in te kaderen.

Evenwichtige belangenafweging

De RvT is van oordeel dat het bestuur in de besluitvorming tot een evenwichtige belangenafweging heeft kunnen komen. In de verslaglegging wordt dit nu ook explicieter vastgelegd. Dit is des te belangrijker nu premiestelling en eventueel doorvoeren van kortingen aan de orde zijn of kunnen komen.

Communicatie

Het bestuur communiceert helder en duidelijk over haar beleid met pensioen gerechtigden, deelnemers, werkgevers, gewezen deelnemers, sociale partners en andere stakeholders. Het communicatiebeleid is in het verslagjaar herijkt, sluit aan op de geactualiseerde missie, visie en kernwaarden van het fonds en draagt bij aan de realisering van het in het verslagjaar opgestelde ondernemingsplan

Naleving code pensioenfondsen

Op onderdelen wijkt het bestuur bewust af van de Code Pensioenfondsen. Deze afwijkingen zijn het aantal zittingstermijnen van bestuursleden, het gebruik van gewogen stemverhoudingen, de benoemingsprocedure van de leden van de RvT en het diversiteitsbeleid. De RvT heeft hier een aantal gesprekken over gevoerd. Daar waar wordt afgeweken van de code heeft het bestuur de motivering en verantwoording verbeterd. Het bestuur zet nu wel stappen om een aantal geconstateerde afwijkingen, zoals diversiteit, overeenkomstig de code in te vullen.

Cultuur en gedrag

De RvT heeft middels het bijwonen van een aantal bestuursvergaderingen zich een beeld kunnen vormen van het gedrag en de cultuur van het bestuur en is hier in z'n algemeenheid positief over gestemd.

Tot slot

De RvT heeft vertrouwen in de opvolging door het bestuur van haar aanbevelingen en ziet uit naar een verdere samenwerking met het bestuur.

7.2 Reactie bestuur op Rapportage Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht (hierna RvT) heeft in haar rapportage van 15 februari 2018 een aantal bevindingen gedaan. Het bestuur heeft samen met de RvT de rapportage besproken tijdens de bestuursvergadering van 13 april 2018.

Het bestuur wil de RvT danken voor de wijze waarop de RvT tot haar bevindingen is gekomen en waardeert het dat de RvT tot een aantal concrete aanbevelingen is gekomen. Het bestuur is verheugd te constateren dat de RvT een positief oordeel heeft gegeven over het functioneren van het bestuur.

De bevindingen en aanbevelingen worden in het derde kwartaal van 2018 besproken binnen het bestuur waarbij per bevinding of aanbeveling gemotiveerd zal worden aangegeven hoe hier opvolging aan zal worden gegeven. Dit zal dan worden teruggekoppeld aan de RvT. In het jaarverslag 2018 zal over de opvolging worden gerapporteerd.

7.3 Goedkeuring jaarverslag 2017

De Raad van Toezicht heeft op 11 juni 2018 haar goedkeuring verleend bij het jaarverslag over 2017.

8 Verslag verantwoordingsorgaan

8.1 Verslag verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan (VO) van het bestuur van Pensioenfonds Recreatie is ingesteld per 1 juli 2014 en rapporteert over haar bevindingen en oordelen over het boekjaar 2017.

In haar vergadering van 24 mei 2018 heeft het VO een oordeel gegeven over het door het bestuur in 2017 gevoerde beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd, op basis van de aan haar verstrekte documenten en informatie, en heeft daarbij de volgende bevindingen en oordelen vastgesteld.

In 2017 heeft het VO 12 maal vergaderd, waarvan 5x een eigen vergadering, 5x met het dagelijks bestuur (DB) en 2x met de Raad van Toezicht. Het VO ontving 3 adviesaanvragen.

Bevindingen

- Het VO waardeert de samenwerking en de open discussies met het DB en constateert een stijgende lijn in het niveau van de discussies. Het VO is verheugd te zien dat veel van haar inhoudelijke input tijdens de diverse vergaderingen worden meegenomen in de verdere beleidsstukken.
- De interne opleiding helpt het VO om haar deskundigheid op niveau te houden. De vergaderingen van het VO en het DB, waarin het DB het VO meeneemt in de actuele ontwikkelingen bij het fonds, dragen eveneens bij aan de deskundigheidsontwikkeling.
- Het proces rondom de adviesaanvragen in 2017 is tijdig en goed geweest. Het VO heeft de adviesaanvragen derhalve goed kunnen bespreken en beoordelen. Daarnaast waardeert het VO dat zij door het DB ook wordt geconsulteerd in diverse beleidsvragen waarvoor geen formele adviesaanvraag vereist is.
- Het VO maakt zich enigszins zorgen over de toekomst van het fonds, aangezien de financiële positie van het pensioenfonds in 2017 niet is verbeterd. Met name het gerealiseerde rendement op de aandelen behoeft van het VO extra aandacht in de komende jaren.
- Het bestuur heeft het VO reeds in een vroeg stadium voldoende meegenomen bij het ondernemingsplan. Het VO ziet het ondernemingsplan als een van de toekomstscenario's van het fonds en blijft derhalve dit dossier met interesse volgen.
- Met het bestuur is de afspraak gemaakt om ook in 2018 de samenwerking en werkwijze te evalueren.

Oordeel

Het VO is van oordeel dat op basis van de aan haar toegereikte informatie:

- het bestuur de aanbevelingen van het VO van vorig jaar heeft opgevolgd, behalve de vraag voor een formeel overleg, wat geresulteerd heeft in de organisatie van een informeel samenzijn met het bestuur. Het VO oordeelt deze oplossing als voldoende voor het beoogde doel;
- er sprake is van een constructieve samenwerking tussen het bestuur en het VO;
- de verstrekte informatie transparant, volledig en leesbaar is waarbij het VO in een vroeg stadium wordt meegenomen;
- het bestuur in 2017 een beleid heeft gevoerd, waarbij de belangen van alle betrokkenen zo goed mogelijk afgewogen zijn.

Aanbevelingen

Het VO heeft de volgende aanbevelingen aan het bestuur:

- Zorg 1x per jaar voor een informeel overleg tussen het volledige bestuur en het VO.
- Laat de individuele VO-leden een keer als toehoorder bij een bestuursvergadering aanwezig zijn.
- Blijf doorlopend werken aan een heldere, eerlijke en begrijpelijke communicatie met de deelnemers. Wellicht kan een OR van een aangesloten onderneming hier een rol in spelen. Het VO vraagt hierbij extra aandacht voor de communicatie over een mogelijke korting van pensioenaanspraken in 2021.
- Blijf zorgdragen voor het deskundigheidsniveau van het VO.
- Blijf voortdurend een strategische toekomstvisie voor het fonds ontwikkelen en neem de opmerkingen van het VO mee in de afwegingen die het bestuur hierin maakt.
- Blijf kritisch het komende jaar als het gaat over het ondernemingsplan en de haalbaarheid daarvan. Mocht het ondernemingsplan niet het gewenste resultaat geven dan moet er ook oog zijn voor andere toekomst mogelijkheden voor het fonds door bijvoorbeeld samen te gaan met een ander fonds.

- Het VO adviseert het bestuur een proactieve houding ten aanzien van het beleggingsbeleid, met naast de criteria prudent en robuust, ook oog voor het rendement.

8.2 Reactie van het bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan

Het bestuur bedankt het verantwoordingsorgaan (hierna VO) voor haar bevindingen, oordeel en aanbevelingen. De bevindingen en aanbevelingen van het VO worden door het bestuur herkend en zullen door het bestuur worden besproken. De prettige en constructieve samenwerking met het VO wordt door het bestuur zeer gewaardeerd.

De bevindingen en aanbevelingen worden in het derde kwartaal van 2018 besproken binnen het bestuur waarbij per bevinding of aanbeveling gemotiveerd zal worden aangegeven hoe hier opvolging aan zal worden gegeven. Dit zal dan worden teruggekoppeld aan het VO. In het jaarverslag 2018 zal over de opvolging worden gerapporteerd.

Jaarrekening

9 Jaarrekening

9.1 Balans per 31 december 2017

(na resultaatbestemming)

		<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
		€	€
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfond	(1)	707.687	661.834
Vorderingen en overlopende activa	(2)	19.678	13.566
Overige activa	(3)	1.093	703
TOTAAL ACTIVA		<u>728.458</u>	<u>676.103</u>
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(4)	-9.052	-14.958
Technische voorzieningen	(5)	707.089	677.771
Derivaten met negatieve waarde	(6)	28.579	10.203
Overige schulden en overlopende passiva	(7)	1.842	3.087
TOTAAL PASSIVA		<u>728.458</u>	<u>676.103</u>

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans vanaf pagina 67.

9.2 Staat van baten en lasten

	2017		2016	
	€	€	€	€
Baten				
Premiebijdragen voor risico		43.974		40.485
Beleggingsresultaten risico		-464		67.558
Overige baten	(10)	-65		655
Totaal baten		<u>43.445</u>		<u>108.698</u>
Lasten				
Pensioenuitkeringen	(11)	4.822		4.172
Pensioenuitvoeringskosten	(12)	3.236		3.158
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	(13)			
- Pensioenopbouw		44.607		35.632
- Rentetoevoeging		-1.520		-353
- Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten		-5.151		-4.564
- Wijziging marktrente		-10.216		78.228
- Aanpassing sterftekansen		0		-3.789
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		0		-197
- Aanpassing kostenvoorziening		0		-1.969
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		1.598		2.984
		<u>29.318</u>		<u>105.972</u>
Saldo herverzekering	(14)	154		0
Saldo overdracht van rechten	(15)	-2		232
Overige lasten	(16)	11		17
Totaal lasten		<u>37.539</u>		<u>113.551</u>
Saldo van baten en lasten		<u>5.906</u>		<u>-4.853</u>
<i>Bestemming van het saldo van baten en lasten</i>				
Algemene reserve		3.245		-9.558
Bestemmingsreserves		2.661		4.705
		<u>5.906</u>		<u>-4.854</u>

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten vanaf pagina 86.

9.3 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2017		2016	
	€	€	€	€
Kasstroom uit pensioenactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen premies	43.095		41.866	
Ontvangen in verband met overdracht van rechten	2		516	
		43.097		42.382
Uitgaven				
Betaalde pensioenuitkeringen	-4.801		-4.163	
Betaald in verband met overdracht van rechten	0		-748	
Betaalde premies herverzekering	-154		0	
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-3.308		-3.305	
Overige mutaties inzake pensioenactiviteiten	6		-647	
		-8.257		-8.863
Totale kasstroom uit pensioenactiviteiten		34.840		33.519
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	11.391		3.538	
Verkopen en aflossingen van beleggingen	305.217		734.208	
		316.608		737.746
Uitgaven				
Aankopen beleggingen	-349.645		-772.996	
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-1.259		-991	
		-350.904		-773.987
Totale kasstroom uit beleggingsactiviteiten		-34.296		-36.241
Netto kasstroom		544		-2.722
Mutatie liquide middelen		544		-2.722
Samenstelling geldmiddelen				
		2017		2016
		€		€
Liquide middelen primo boekjaar		703		3.425
Liquide middelen ultimo boekjaar		1.093		703
Waarvan:				
Voor risico pensioenfondsen		1.093		703
Voor risico deelnemers		0		0

9.4 Toelichting op de jaarrekening

9.4.1 Algemeen

Activiteiten

Stichting Pensioenfonds Recreatie (hierna 'het pensioenfonds'), is statutair gevestigd te Zoetermeer. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41160246.

Het doel van het pensioenfonds is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Deze doelstelling is uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomst en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van het pensioenfonds. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van de in de recreatiebranche verplicht gestelde aangesloten werkgevers.

De statuten van het Pensioenfonds zijn voor het laatst aangepast op 26 oktober 2017, met als ingangsdatum 21 december 2017 en liggen ter inzage bij de Kamer van Koophandel.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen. Het bestuur heeft op 11 juni 2018 de jaarrekening opgemaakt.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

9.4.2 Grondslagen

9.4.2.1 Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in Euro's x 1.000, mits anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden,

waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

De koersen van de belangrijkste valuta zijn:

	31 december 2017	Gemiddeld 2017	31 december 2016	Gemiddeld 2016
USD	0,8328	0,8868	0,9480	0,9042
GBP	1,1265	1,1415	1,1715	1,2235
JPY	0,0074	0,0079	0,0081	0,0083
CHF	0,8546	0,9006	0,9328	0,9176
SEK	0,1017	0,1038	0,1044	0,1057

Stelselwijziging

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar.

Schattingswijziging

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden over de laatste 12 maanden. Hierbij wordt steeds gebruik gemaakt van de meest actuele inschatting van de betreffende dekkingsgraden.

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de langlopende- en kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie.

9.4.2.2 Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Het begrip marktwaarde is te beschouwen als synoniem van reële waarde. Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering van participaties in beleggingsinstellingen geschiedt tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde beleggingsinstellingen is dit de marktnotering per balansdatum. De waardering in niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen geschiedt tegen actuele waarde.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

De actuele waarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van het niet-beursgenoteerde aandeel per balansdatum.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, vindt waardebepaling plaats op basis van de geschatte toekomstige netto kasstromen (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de ultimo boekjaar geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheid) en de looptijden.

De lopende interest op vastrentende waarden wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen.

Indien een derivatenpositie negatief is wordt het bedrag onder de schulden verantwoord.

Overige beleggingen

Beursgenoteerde beleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. Niet-beursgenoteerde (indirecte) beleggingen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde opgaven van de desbetreffende fondsmanagers en wordt derhalve zoveel als mogelijk gebaseerd op onderliggende marktwaarden.

Met ingang van 2016 zijn de beleggingen in de Money Markets Funds, die afgelopen jaren onder de overige beleggingen werden gepresenteerd, onder de vastrentende waarden opgenomen.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de bijbehorende beleggingscategorie. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Algemene reserve

De algemene reserve bevat het resterende gedeelte van het eigen vermogen van het pensioenfonds. De algemene reserve wordt gemuteerd door het resultaat nadat de solvabiliteitsreserve op het juiste niveau wordt gebracht.

Solvabiliteitsreserve

De solvabiliteitsreserve is een bestemmingsreserve, die niet ter vrije beschikking staat, om alle risico's, zoals vastgelegd in de Regeling Pensioenwet onder vaststelling vereist eigen vermogen op te kunnen vangen. De bestemmingsreserve wordt wel meegenomen in de bepaling van de dekkingsgraad.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de markttrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex-ante- condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- De technische voorziening wordt berekend als de contante waarde van de op de balansdatum opgebouwde pensioenen inclusief de eventueel op 1 januari daaropvolgend toe te kennen verhoging in verband met toeslagverlening;
- Voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt de technische voorziening voor het arbeidsongeschikte deel berekend als de contante waarde van de op de pensioendatum in uitzicht gestelde pensioenen bij een tot die datum voortgezette pensioenopbouw;
- Voor mannen en vrouwen is gebruik gemaakt van de door het AG gepubliceerde prognosetafel 2016. Om rekening te houden met het gegeven dat de pensioenfonds populatie af kan wijken van de totale populatie waarop de prognosetafel is gebaseerd, is een leeftijdsafhankelijke correctiefactor op de sterftekansen toegepast;
- De leeftijd op balansdatum is gelijk aan de reglementaire pensioenleeftijd verminderd met de toekomstige duur;
- De leeftijd en duur worden in maanden nauwkeurig vastgesteld;
- Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw wordt gesteld op 3 jaar;
- De reservering voor partnerpensioen geschiedt op basis van bepaalde partner;
- Voor latent wezenpensioen wordt geen voorziening opgenomen;
- Voor toekomstige excassokosten wordt 3,0% van de netto technische voorziening opgenomen;
- Als rekenrente voor de technische voorziening wordt gehanteerd de rentetermijnstructuur per. 31-12-2017 zoals die door DNB is gepubliceerd.

De voorziening niet opgevraagde pensioenen wordt vastgesteld op fondsgrondslagen, waarbij tevens rekening wordt gehouden met niet verrichte uitkeringen. Deze voorziening wordt vervolgens gecorrigeerd met de verwachting dat deze pensioenen alsnog worden opgevraagd. Deze verwachting is afgeleid van de waarnemingen uit de periode 2006-2013 en zal periodiek worden herijkt.

Met ingang van 2017 is het partnerpensioen vervangen door Anw-pensioen. De deelname aan het Anw-pensioen is voor de deelnemer vrijwillig. Het Anw-pensioen is herverzekerd.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

9.4.2.3 Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderinggrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. De premiebatens in het boekjaar zijn gebaseerd op de voorlopige loonsomopgaven van de werkgevers, tenzij definitieve loonsomopgaven al zijn verwerkt in dat boekjaar.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardewijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Afschrijvingen en andere exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,217% (2016: -0,06%), op basis van de éénjaarsrente van de DNB-curve aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Pensioenuitkeringen:

Verwachte toekomstige uitkeringen worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de technische voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Pensioenuitvoeringskosten:

Jaarlijks wordt 3,0% (2016: 3,3%) van de pensioenopbouw en de inkomende waardeoverdrachten toegevoegd aan de technische voorzieningen ten behoeve van de pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast valt 3,0% (2016: 3,0%) van de uitkeringen, afkopen en uitgaande waardeoverdrachten vrij uit de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen fondstarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

9.4.2.4 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

9.4.3 Toelichting op de balans per 31 december 2017

ACTIVA

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
	€	€
1. Beleggingen voor risico pensioenfonds		
Aandelen	214.728	196.928
Vastrentende waarden	491.077	459.228
Derivaten	1.686	5.678
Overige beleggingen	196	0
	<u>707.687</u>	<u>661.834</u>

	<u>Aandelen</u>	<u>Vastrentende waarden</u>	<u>Derivaten</u>	<u>Overige beleggingen</u>	<u>Totaal</u>
	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2017	196.928	459.228	-4.525	0	651.631
Aankopen	123	341.756	3.793	0	345.672
Verkopen	0	-305.217	0	0	-305.217
Herwaardering	18.159	-4.690	-23.896	0	-10.427
Mutatie liquide middelen	-482	0	-2.265	196	-2.551
Stand per 31 december 2017	<u>214.728</u>	<u>491.077</u>	<u>-26.893</u>	<u>196</u>	<u>679.108</u>
Schuldpositie derivaten (credit)					<u>28.579</u>
					<u>707.687</u>

De liquide middelen binnen zijn opgenomen binnen de asset-categorie waar deze betrekking op heeft.

	Vastrentende		Derivaten	Overige	Totaal
	Aandelen	waarden		beleggingen	
	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2016	174.170	219.601	39.962	157.989	591.722
Aankopen	4.927	723.236	0	0	728.163
Verkopen	0	-675.451	-58.757	0	-734.208
Herwaardering	17.764	33.853	12.178	0	63.795
Mutatie liquide Middelen	67	0	-9	0	58
Mutatie her-allocatie MMF	0	157.989	2.265	-157.989	2.265
Overige mutaties	0	0	-165	0	-165
Stand per 31 december 2016	<u>196.928</u>	<u>459.228</u>	<u>-4.525</u>	<u>0</u>	<u>651.631</u>
Schuldpositie derivaten (credit)					<u>10.203</u>
					<u>661.834</u>

De geldmarktfondsen Blackrock ICS Euro Liquidity Fund, Blackrock LSF EUR Cash Fund en BlackRock Money Market Fund B zijn met ingang van 2016 aangemerkt als vastrentende waarden en van overige beleggingen naar Vastrentende waarden. Het betreft een totaalbedrag van € 157.989.

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Aandelen		
Aandelenbeleggingsfondsen	214.728	196.446
Liquide middelen	0	482
	<u>214.728</u>	<u>196.928</u>

	2017		2016	
	Beurs-genoteerd	Niet beurs-genoteerd	Beurs-genoteerd	Niet beurs-genoteerd
	€	€	€	€
Directe aandelenbeleggingen				
Aandelen	214.728	0	196.446	0
Liquide middelen	0	0	482	0
	<u>214.728</u>	<u>0</u>	<u>196.928</u>	<u>0</u>

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Vastrentende waarden		
Obligatiebeleggingsfondsen	491.077	459.228

Derivaten

Valutaderivaten	1.203	-3.953
Rentederivaten	-28.096	-2.837
Liquide middelen	0	2.265
	<u>-26.893</u>	<u>-4.525</u>

De positieve en negatieve derivaten zijn gesommeerd. Het pensioenfonds heeft voor € 39,6 miljoen aan cash collateral als onderpand ontvangen als gevolg van negatieve waardeontwikkeling van de derivaten.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2017 (exclusief de liquide middelen binnen de derivatenportefeuille):

2017	Gemiddelde	Contract-	Saldo waarde	Positieve	Negatieve
Type contract	looptijd	omvang		waarde	waarde
		€	€	€	€
Valutaderivaten		68.935	1.203	1.203	0
Rentederivaten		535.410	-28.096	483	28.579
		<u>604.345</u>	<u>-26.893</u>	<u>1.686</u>	<u>28.579</u>

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2016 exclusief de liquide middelen binnen de derivatenportefeuille:

2016	Gemiddelde	Contract-	Saldo waarde	Positieve	Negatieve
Type contract	looptijd	omvang		waarde	waarde
		€	€	€	€
Valutaderivaten		203.689	-3.953	752	4.705
Rentederivaten		438.910	-2.837	2.661	5.498
		<u>642.599</u>	<u>-6.790</u>	<u>3.413</u>	<u>10.203</u>

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€
Overige beleggingen		
Liquide middelen	196	0

Met ingang van 2016 worden de geldmarktfondsen gepresenteerd onder de vastrentende waarden.

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het korte termijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals bijvoorbeeld derivaten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten. Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

	<u>Genoteerde marktprijzen</u>	<u>Onafhankelijke taxaties</u>	<u>NCW berekening</u>	<u>Andere methode</u>	<u>Totaal</u>
	€	€	€	€	€
Per 31 december 2017					
Aandelen	26.125	0	0	188.603	214.728
Vastrentende waarden	226.889	0	0	264.188	491.077
Derivaten	0	0	-26.893	0	-26.893
Overige beleggingen	196	0	0	0	196
	<u>451.143</u>	<u>0</u>	<u>-26.893</u>	<u>254.858</u>	<u>679.108</u>

De tabel inzake de waardering bevat cijfers inclusief de negatieve derivatenpositie.

	<u>Genoteerde marktprijzen</u>	<u>Onafhankelijk e taxaties</u>	<u>NCW berekening</u>	<u>Andere methode</u>	<u>Totaal</u>
	€	€	€	€	€
Per 31 december 2016					
Aandelen	25.312	0	0	171.616	196.928
Vastrentende waarden	231.952	0	0	227.276	459.228
Derivaten	2.265	0	-6.790	0	-4.525
	<u>486.805</u>	<u>0</u>	<u>-6.790</u>	<u>171.616</u>	<u>651.631</u>

Genoteerde marktprijzen: De waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen in een actieve markt.

Onafhankelijke taxaties: Actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van onafhankelijke taxaties.

NCW berekening: De waarde wordt vastgesteld met waarderingmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata. Hieronder valt de netto contante waarde berekeningen van de derivaten.

Andere methode: De waarde wordt vastgesteld met waarderingmodellen waarin geen gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
	€	€
2. Vorderingen en overlopende activa		
Vorderingen inzake premie	8.312	7.408
Beleggingsdebiteuren	11.363	6.158
Overige vorderingen en overlopende activa	3	0
	<u>19.678</u>	<u>13.566</u>

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Vordering op de werkgever(s)

Vorderingen op werkgevers	1.818	1.196
Nog te factureren premies	6.601	6.339
Voorzieningen dubieuze debiteuren	-107	-127
	<u>8.312</u>	<u>7.408</u>

De post "Nog te factureren premies" betreft de premie over de maanden november en december 2017. Deze premie is in januari en februari 2018 gefactureerd. De premiefacturatie vindt bij het pensioenfonds 2 maanden achteraf plaats.

Beleggingsdebiteuren

Opgelopen couponrente vastrentende waarde	2.282	2.720
Opgelopen rente Intrest Rate Swaps	1.344	718
Collateral Account	7.310	2.720
Te vorderen dividend	363	0
Te vorderen dividendbelasting	64	0
	<u>11.363</u>	<u>6.158</u>

3. Overige activa

Liquide middelen	<u>1.093</u>	<u>703</u>
------------------	--------------	------------

De liquide middelen worden aangehouden bij Nederlandse kredietinstellingen. De tegoeden staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

PASSIVA

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
	€	€
4. Stichtingskapitaal en reserves		
Algemene reserve	-110.592	-113.837
Bestemmingsreserves	<u>101.540</u>	<u>98.879</u>
	<u>-9.052</u>	<u>-14.958</u>

De bestemmingsreserve betreft een solvabiliteitsreserve die op jaarbasis gelijk gesteld wordt aan het vereist eigen vermogen. Het resultaat wordt op onderstaande wijze verdeeld.

	<u>2017</u>	<u>2016</u>
	€	€
Algemene reserve		
Stand per begin boekjaar	-113.837	-104.280
Bestemming saldo van baten en lasten	<u>3.245</u>	<u>-9.558</u>
	<u>-110.592</u>	<u>-113.837</u>

Bestemmingsreserve

Stand per begin boekjaar	98.879	94.174
Bestemming saldo van baten en lasten	<u>2.661</u>	<u>4.705</u>
	<u>101.540</u>	<u>98.879</u>

Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

	<u>2017</u>	<u>2016</u>
	%	%
De dekkingsgraad is ultimo jaar als volgt:		
Nominale dekkingsgraad	98,7	97,8
Reële dekkingsgraad	78,6	77,4
Beleidsdekkingsgraad	98,5	96,0

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het pensioenfonds gebruik van het standaard model. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het pensioenfonds.

Op basis van de gehanteerde veronderstellingen blijkt uit de verloop van het herstelplan dat de beleidsdekkingsgraad in 2025 uitkomt boven de vereiste dekkingsgraad. Daarmee is gesteld dat het pensioenfonds tijdig uit een tekort zal geraken en geen voorwaardelijke korting hoeft toe te passen. Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist vermogen op 31 december:

	<u>2017</u>	<u>2016</u>
	€	€
Stichtingskapitaal en reserves	-9.052	-14.958
Minimaal vereist eigen vermogen	29.236	28.466
Vereist eigen vermogen	101.540	98.879

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan als gevolg hiervan worden gekarakteriseerd als dekkingstekort.

De reële dekkingsgraad is gelijk aan de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de beleidsdekkingsgraad die is vereist voor de volledige toeslagverlening op basis van prijsinflatie. Op basis van deze definitie komt de reële dekkingsgraad ultimo 2017 uit op 78,6% (2016: 77,4%).

Herstelplan

Op 30 maart 2017 heeft het pensioenfonds op grond van artikel 139, lid 1 van de Pensioenwet een geactualiseerd herstelplan ingediend bij DNB. Op basis van deze ingediende stukken heeft DNB ingestemd met dit herstelplan.

In het herstelplan werd voor 2017 een stijging van de actuele dekkingsgraad verwacht naar 100,2%. Doordat het rendement (-0,1%) in 2017 achterbleef bij de verwachting (2,7%), is de werkelijke dekkingsgraad lager uitgekomen dan verwacht in het herstelplan.

Op grond van het per 1 januari 2015 gewijzigde financieel toetsingskader, moet een pensioenfonds jaarlijks een (aanvangs)haalbaarheidstoets uitvoeren en moet het pensioenfonds laten zien dat het afgesproken premiebeleid reëel en haalbaar is, als ook dat het pensioenfonds een voldoende herstelkracht heeft vanuit het niveau van het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV).

Het bestuur heeft de uitslag van de haalbaarheidstoets 2017 besproken in de vergadering van 1 juni 2017. De uitkomsten vallen binnen de door het pensioenfonds vastgestelde beleidsgrenzen, dit heeft geleid tot het niet te hoeven korten op opgebouwde aanspraken.

Voor 2018 heeft het pensioenfonds weer een nieuw herstelplan ingediend bij DNB. Dit heeft eind maart 2018 plaatsgevonden. Uit dit herstelplan blijkt dat het pensioenfonds het vereist eigen vermogen eind 2025 zal bereiken. Dit herstelplan is nog niet beoordeeld door DNB.

Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Statutair is bepaald dat het saldo van de staat van baten en lasten van € 5.906 over het boekjaar verdeeld wordt over de algemene reserve en de bestemmingsreserve. De bestemmingsreserve betreft een solvabiliteitsreserve die op jaarbasis gelijk gesteld wordt aan het vereist eigen vermogen.

Voor het boekjaar 2017 geldt dat er € 2.661 is toegevoegd aan de bestemmingsreserve en € 3.245 aan de algemene reserve.

	2017
	€
Algemene reserve	3.245
Bestemmingsreserve	2.661
	<u>5.906</u>

5. Technische voorzieningen

	2017	2016
	€	€
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds		
Stand per begin boekjaar	677.771	571.799
Pensioenopbouw	44.607	35.632
Rentetoevoeging	-1.520	-353
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-5.151	-4.564

Wijziging marktrente	-10.216	78.228
Aanpassing sterftekansen	0	-3.789
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	0	-197
Aanpassing kostenvoorziening	0	-1.969
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	1.598	2.984
	<u>707.089</u>	<u>677.771</u>

Pensioenopbouw

Het opbouwpercentage is in 2017 1,63% van de pensioengrondslag (2016: 1,788%). De pensioengrondslag is het pensioengevend salaris minus de franchise (2017: € 10.479) op jaarbasis (2016: € 12.556). Voor deeltijdwerkers wordt de pensioengrondslag naar evenredigheid vastgesteld. Indien de franchise hoger is dan het pensioengevend salaris, wordt de pensioengrondslag op nul vastgesteld.

Toeslagverlening

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van de actieve deelnemers jaarlijks per 1 januari aan te passen aan het consumentenprijsindexcijfer van het CBS. Het gaat om het consumentenprijsindexcijfer voor alle huishoudens afgeleid over de periode 1 oktober van het voorgaande jaar tot 1 oktober van het huidige jaar. De toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter en wordt gefinancierd uit overrendementen, het pensioenfonds vormt geen bestemmingsreserve voor toeslagen en berekent geen premie om toeslagen te financieren.

Het pensioenfonds streeft ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten (gewezen deelnemers) jaarlijks tevens aan te passen aan de eerder genoemde ontwikkeling van het consumentenprijsindexcijfer van het CBS. Echter mag deze toeslag nooit hoger zijn dan de toeslag voor de actieve deelnemers.

Het bestuur heeft, gezien de financiële situatie van het pensioenfonds, besloten per 1 januari 2018 zowel aan de actieve deelnemers als aan de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers, geen toeslag toe te kennen.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,217% (2016: -0,006%), op basis van de éénjaarsrente op de interbancaire swapmarkt aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariael berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariael berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

	<u>Rentepercentage per 31 december</u>
2015	1,90
2016	1,54
2017	1,67

Wijziging actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Het pensioenfonds hanteert voor de sterftekansen de AG Prognosetafel 2016, zoals deze in september 2016 is gepubliceerd. Voor de fondsspecifieke ervaringscurve baseert het pensioenfonds zich op het Willis Towers Watson Ervaringssterftemodel. Zowel de prognosetafel als de ervaringscurve zijn in 2017 ten opzichte van 2016 niet gewijzigd. Per saldo bedraagt het resultaat € 0.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Toevoeging aan de technische voorzieningen	0	637
Ottrekking aan de technische voorzieningen	0	-834
	0	-197

Zo lang de beleidsdekkingsgraad onder de 100% zit, zijn nieuwe waardeoverdrachten, zowel in- als uitgaand, niet toegestaan. Er zijn nog een aantal kleine waardeoverdrachten, die reeds onder handen waren, afgewikkeld. Het resultaat op de technische voorziening is € 0.

Aantallen deelnemers ten opzichte van de voorziening

	2017		2016	
	€	Aantallen	€	Aantallen
Actieven	369.592	18.822	332.373	18.484
Gepensioneerden	76.847	2.203	72.271	2.018
Slapers	260.650	63.200	273.127	57.526
Voorziening voor pensioenverplichtingen	707.089	84.225	677.771	78.028

Korte beschrijving pensioenregeling

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een middelloon-regeling met een voorwaardelijke toeslagverlening (indexatie) met een pensioenrichtleeftijd van 67 jaar. In 2017 is de aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd met 1,63% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan het pensioengevend salaris onder aftrek van een franchise. De franchise wordt jaarlijks vastgesteld en is voor 2017, op basis van een volledig dienstverband, vastgesteld op € 10.479.

Het partnerpensioen is per 1 januari 2017 vervangen door een vrijwillige Anw-pensioen (niveau 2017: € 15.007). De franchise bij het oude partnerpensioen was vrij hoog zodat de meerderheid van de deelnemers geen of heel weinig recht hadden op partnerpensioen. In plaats van partnerpensioen kan een deelnemer nu kiezen voor Anw-pensioen.

De hoogte van het wezenpensioen is 14% van het te bereiken ouderdomspensioen. Bij beëindiging van de deelneming ontstaat een aanspraak op wezenpensioen over het opgebouwde ouderdomspensioen. Voor een volle wees verdubbelt de hoogte van het wezenpensioen.

Voor de werknemers met een functieschaal boven functieschaal 9 kunnen de werkgevers vrijwillig aansluiten. Hiervoor dienen alle werknemers met een functieschaal boven functieschaal 9 deel te nemen.

Inhaaltoeslagen

Onder bepaalde omstandigheden kunnen inhaaltoeslagen worden toegekend. Inhaaltoeslagen zijn toeslagen die worden toegezegd, voor zover in het verleden niet voor 100% is geïndexeerd. Om

inhaaltoeslagen te kunnen toekennen is een hoge dekkingsgraad vereist. Inhaaltoeslagen zijn daarom op korte termijn niet te verwachten. Het bestuur van het pensioenfonds geeft in haar jaarrekening elk jaar een specificatie van het verschil tussen de volledige en de werkelijk toegekende toeslagen.

Voor de actieve en inactieve deelnemers is de specificatie in de onderstaande tabellen opgenomen. In 2013 is een korting doorgevoerd van 2,90% op de opgebouwde aanspraken tot januari 2011. Deze korting is in deze tabel buiten beschouwing gelaten.

	Volledige toeslag- verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief verschil
	%	%	%	%
Actieven				
2013	-	-	-	8,01
2014	2,01	-	2,01	10,18
2015	-	-	-	10,18
2016	0,50	-	0,50	10,73
2017	-0,01	-	-0,01	10,72
2018	1,47	-	1,47	11,19

	Volledige toeslag- verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief verschil
	%	%	%	%
Inactieven				
2013	-	-	-	6,35
2014	0,90	-	0,90	7,31
2015	-	-	-	7,31
2016	0,50	-	0,50	7,85
2017	-0,01	-	-0,01	7,84
2018	1,47	-	1,47	8,57

	31-12-2017	31-12-2016
	€	€

6. Derivaten

Derivaten met negatieve waarde	28.579	10.203
--------------------------------	--------	--------

7. Overige schulden en overlopende passiva

Nog te verrekenen premies	139	636
Schulden inzake beleggingen	1.000	1.631
Belastingen en premies sociale verzekeringen	103	87
Overige schulden	11	66
Overlopende kosten	589	668
	<u>1.842</u>	<u>3.087</u>

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

In de overlopende kosten zijn de nog te verwachten kosten over 2017 opgenomen. Een deel van deze facturen zijn begin 2018 reeds ontvangen. Dit betekent dat dit bedrag deels de daadwerkelijke kosten betreft.

Het grootste deel van dit bedrag bestaat uit nog te ontvangen facturen van Montae (€ 86), de kosten

voor Willis Towers Watson (€ 51), de afrekening voor fee TKP (€ 45) en een vordering van de herverzekeraar (€ 154).

De schulden inzake beleggingen hebben betrekking op collateral.

9.4.4 Risicobeheer

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds.

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van de risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Premiebeleid;
- Herverzekeringsbeleid;
- Toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruik gemaakt van de Asset Liability Management-studie (ALM-Studie) die in 2015 is uitgevoerd. De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerders moet plaatsvinden. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in mandaatovereenkomsten met de vermogensbeheerders. De mandaten zijn gericht op actief/passief vermogensbeheer.

Solvabiliteitsrisico's

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2017	2016
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	97,8	98,2
Premie	-0,4	0,4
Uitkering	-	0,1
Toeslagverlening	-	-
Korting van aanspraken en rechten	-	-
Beleggingsrendementen	0,1	11,9
Aanpassing levensverwachting	-	1,0
Wijziging rentetermijnstructuur voorziening pensioenverplichtingen	1,5	-11,8
Kanssystemen	-0,2	-0,5
Overige oorzaken en kruiseffecten	-0,1	-1,5
	<hr/>	<hr/>
Dekkingsgraad per 31 december	98,7	97,8

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het pensioenfonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen)

wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de pensioenfondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende surplus/tekort aan het einde van het boekjaar is als volgt:

	2017	2016
	%	%
S1 Renterisico	3,6	4,0
S2 Risico zakelijke waarden	10,1	10,3
S3 Valutarisico	2,6	2,5
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	1,5	1,1
S6 Verzekeringstechnisch risico	5,7	5,9
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief risico	-	-
Diversificatie-effect	-9,1	-9,2
Totaal	<u>14,4</u>	<u>14,6</u>

	2017	2016
	€	€
Vereist pensioenvermogen	808.629	776.650
Voorziening pensioenverplichting	<u>707.089</u>	<u>677.771</u>
Vereist eigen vermogen	101.540	98.879
Aanwezig eigen vermogen	<u>-5.856</u>	<u>-14.958</u>
Tekort/Tekort	<u>-107.396</u>	<u>-113.837</u>

De buffers zijn berekend op basis van de standaardmethode, waarbij voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de feitelijke/strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

De vereiste dekkingsgraad die hoort bij het vereist eigen vermogen van € 101.540 duizend, is 114,4%. Dit is een lichte daling ten opzichte van 2016 (114,6%).

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's betreffen het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het pensioenfonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich voorts risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (zogenoeten manager- en custody risico), en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, welke in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktposities worden periodiek gerapporteerd.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de markttrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

In 2016 is de invulling van de dynamische renteafdekking vastgesteld en definitief besloten om een dynamisch rentebeleid te gaan voeren. Ultimo 2017 betekent dit een streefdekkingsgraad van 60% (2016: 52%).

Het pensioenfonds heeft in 2016 eveneens besloten in de renteafdekking rekening te houden met de opbouw van nieuwe pensioenverplichtingen. Doordat het premiepercentage voor toekomstige verplichtingen voor een bepaalde periode vaststaat, vertegenwoordigt de verwachte opbouw een economisch renterisico voor het fonds. In de berekening van het renterisico wordt daarom rekening gehouden met de nieuwe opbouw tot en met eind 2018. Eind 2018 wordt het premiebeleid geëvalueerd en worden eventuele nieuwe afspraken ingevoerd.

De feitelijke renteafdekking bevond zich ultimo 2017 op 60,2% (2016: 52,4%) op basis van marktrente en lag daarmee ruim binnen de vastgestelde bandbreedte van 57% - 63%.

De duratie en het effect van de renteafdekking kan als volgt worden samengevat:

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	Duratie	€	Duratie
Vastrentende waarden (vóór derivaten)	491.077	2,5	459.228	1,7
Vastrentende waarden (na derivaten)	464.184	30,9	452.438	27,8
(Nominale) pensioenverplichtingen	707.089	26,1	677.771	26,5

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 1 jaar	205.488	41,8	102.002	22,2
Resterende looptijd > 1 jaar en < 5 jaar	10.089	2,1	129.985	28,3
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	11.312	2,3	0	-
Overig	264.188	53,8	227.241	49,5
	491.077	100,0	459.228	100,0

Het bovenstaande overzicht geeft de verdeling weer van het renterisico van de totale portefeuille waarbij tevens rekening gehouden is met de renteswaps. Een negatieve marktwaarde in het blok "Korter dan een jaar" is het gevolg van de korte poten van deze renteswaps. Met een renteswap wordt doorgaans een korte rente (de korte poot) geruild voor een lange rente (de lange poot) om renterisico van de pensioenverplichtingen af te dekken. De korte rente die betaald wordt, de korte poot, heeft dus een negatieve marktwaarde en een looptijd die korter is dan een jaar.

In de portefeuille zijn financiële instrumenten opgenomen welke gevoelig zijn voor wijzigingen in de marktrente. De portefeuille is blootgesteld aan een aanzienlijk renterisico.

De resterende looptijd van de verplichtingen kan als volgt worden weergegeven:

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 5 jaar	30.449	4,3	26.570	3,9
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	53.077	7,5	47.641	7,0
Resterende looptijd > 10 en < 20 jaar	165.272	23,4	153.712	22,7
Resterende looptijd > 20 jaar	458.291	64,8	449.848	66,4
	707.089	100,0	677.771	100,0

Risico zakelijke waarden (S2)

Zakelijke waarden risico is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen, beursgenoteerd indirect vastgoed en converteerbare obligaties) verandert door veranderingen in de

marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerst binnen het ALM-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Valutarisico (S3)

Binnen de aandelenportefeuille wordt valutarisico gelopen. Binnen de vastrentende waardenportefeuille wordt uitsluitend belegd in Euro-titels en deze kent derhalve geen valutarisico.

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2017 € 176.345 (2016: € 163.654). Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten € 1.203 (2016: -€ 3.953).

In 2017 heeft een transitie van de gehele valuta-afdekkings portefeuille plaatsgevonden. Tevens is het beleid aangepast waardoor over de marktwaarde van de valutatermijncontracten onderpand wordt uitgewisseld.

De valutapositie per 31 december 2017 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	2017		
	Totaal Voor afdekking	Valuta- derivaten Afdekking	Netto positie Na afdekking
	€	€	€
EUR	501.561	68.967	570.528
CHF	9.416	0	9.416
GBP	22.062	0	22.062
JPY	17.934	0	17.934
USD	94.552	-67.764	26.788
AUD	4.792	0	4.792
Overig	27.588	0	27.588
	<u>677.905</u>	<u>1.203</u>	<u>679.108</u>

De totaalstand is weergegeven inclusief de negatieve derivatenpositie, de liquide middelen binnen de beleggingsportefeuille en de collateral stand.

De valutapositie per 31 december 2016 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	2016		
	Totaal	Valuta-derivaten	Netto positie
	Voor afdekking	Afdekking	Na afdekking
	€	€	€
EUR	493.020	60.605	553.625
CHF	9.153	0	9.153
GBP	20.196	0	20.196
JPY	16.436	0	16.436
USD	89.552	-64.558	24.994
AUD	4.553	0	4.553
Overig	23.764	0	23.764
	656.674	-3.953	652.721

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het prijrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het pensioenfonds. In aanvulling hierop maakt het pensioenfonds voor afdekking van het prijrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het fonds in het mandaat aan de vermogensbeheerders richtlijnen gesteld aan het maximaal percentage dat namens het fonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd.

De segmentatie van de totale aandelenportefeuille naar regio is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Europa (EU)	66.422	30,9	4.951	2,5
Europa (niet-EU)	11.067	5,2	650	0,3
Noord-Amerika	94.302	43,9	172.393	87,5
Overig	3.056	1,4	844	0,5
Azië	8.099	3,8	0	-
Centraal- en Zuid-Amerika	1.573	0,7	0	-
Pacific	30.209	14,1	17.608	8,9
Beleggingscrediteuren / Liquide middelen	0	-	482	0,3
Totaal	214.728	100,0	196.928	100,0

De segmentatie van de totale aandelenportefeuille naar sectoren is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
Energie	12.342	5,8	943	0,5
Basismaterialen	13.134	6,1	4.596	2,3
Nijverheid en industrie	24.356	11,3	7.758	3,9
Cyclische consumptiegoederen	25.859	12,0	5.834	3,0
Defensieve consumptiegoederen	40.857	19,0	5.195	2,6
Gezondheidszorg	3.583	1,7	995	0,5
Technologie	30.133	14,0	4.463	2,3
Nutsbedrijven	6.457	3,0	977	0,5
Communicatiediensten	6.337	3,0	987	0,5
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	39.007	18,2	6.927	3,5
Diversen	12.663	5,9	157.771	80,1
Beleggingscrediteuren / Liquide middelen	0	-	482	0,2
Totaal	214.728	100,0	196.928	100,0

Grondstoffenrisico (S4)

Grondstoffen ofwel commodities vormen een beleggingscategorie waarin veelal via index futures en swaps wordt geïnvesteerd in energie (olie), edelmetalen en agroproducten. Het grondstoffenrisico betreft het risico op fluctuaties in grondstofprijzen. Zowel in het verslagjaar 2017 als in 2016 is door het fonds niet belegd in deze beleggingscategorie.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekingsnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot OTC-derivaten wordt door het fonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen.

De kredietwaardigheid van veel marktpartijen wordt ook door rating agencies beoordeeld. Voor de bepaling van de rating wordt afhankelijk van beschikbaarheid gebruik gemaakt van S&P, Moody's en Fitch. De samenvatting van de vastrentende waarden op basis van deze ratings is als volgt:

	2017		2016	
	€	%	€	%
AAA	212.903	43,4	133.560	29,1
AA	173.232	35,3	203.149	44,2
A	84.942	17,3	100.250	21,8
BBB	24.449	5,0	22.201	4,8
Lager dan B	58	-	67	-
Geen rating	-4.508	-0,9	0	-
Totaal	491.077	100,0	459.228	100,0

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's, S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortleven), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van AG Prognosetafel 2016 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien. Het beleid van het fonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Het toeslagrisico omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten) echter, afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

De zogenaamde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als de toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële, in plaats van nominale, rentetermijnstructuur. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gebruik gemaakt van een benaderingswijze.

De reële dekkingsgraad bedraagt per 31 december 2017 78,6% (2016: 77,4%).

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het pensioenfonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie en limieten voor beleggen in landen, regio's, landen, sectoren en tegenpartijen. Deze

uitgangspunten zijn door het pensioenfonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders en het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

	31-12-2017		31-12-2016	
	€	%	€	%
Vastrentende waarden				
Staatsobligaties	265.301	36,4	281.287	41,6
Bedrijfsobligaties	143.232	19,7	156.799	23,2
Hypotheken	86.513	11,9	21.549	3,2
Geldmiddelen	-3.969	-0,5	-407	-0,1
Totaal	491.077	67,4	459.228	67,9

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het pensioenfonds beheerd door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken. Om zicht te krijgen op de beheersing van de operationele risico's bij de verschillende uitbestedingsrelaties, wordt jaarlijks een ISAE 3402 opgevraagd en worden SLA-rapportages vereist, welke periodiek worden gecontroleerd op juistheid, tijdigheid en volledigheid.

De pensioenuitvoering is uitbesteed aan pensioenuitvoerder TKP Pensioen B.V. Met TKP Pensioen B.V. is een uitbestedingsovereenkomst en een service level overeenkomst (SLA) gesloten.

Het vermogensbeheer werd in 2017 uitgevoerd door BlackRock en Cardano. Met BlackRock en Cardano is een overeenkomst afgesloten waarin onder andere de beleggingsrichtlijnen en de overeengekomen rapportages zijn vastgelegd. De afspraken zijn vastgelegd in een SLA.

De uitvoering van de afdekking van valutarisico is uitbesteed aan Kasbank. Daarnaast is Kasbank custodian van het fonds. De afspraken hierover zijn vastgelegd in een overeenkomst.

Actief risico (S10)

Een actief beleggingsrisico ontstaat wanneer met het beleggingsbeleid binnen de beleggingscategorieën afgeweken wordt van het beleid volgens de benchmark. Een maatstaf van de mate waarin actief wordt belegd is de zogenaamde 'tracking error'. De tracking error geeft aan hoe groot de afwijkingen van het rendement kunnen zijn ten opzichte van het benchmarkrendement. Hoe hoger de tracking error, hoe hoger het actief risico.

Voor het pensioenfonds geldt dat belegd wordt in passieve beleggingsfondsen, hierdoor hoeft de S10 niet te worden bepaald en is deze op nihil gesteld.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen onderdeel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

9.4.5 Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft met ingang van 1 januari 2015 een uitbestedingsovereenkomst afgesloten met TKP Pensioen B.V. voor een periode van vijf jaar. De vergoeding in 2017 bedraagt € 1.667 (€ 1.612).

Ten behoeve van het vermogensbeheer zijn uitbestedingsovereenkomsten afgesloten met Blackrock, Cardano en custodian Kasbank.

In 2017 verzorgt Cardano Risk Management B.V. onder andere het beheer van de matchingportefeuille en de valuta-afdekking voor het pensioenfonds. Cardano nam dit beheer over van de managers BlackRock en BNP Paribas IP (matchingportefeuille) en Kasbank (valuta-afdekking).

Het pensioenfonds heeft een overeenkomst afgesloten met Montae Bestuurscentrum B.V. voor de bestuursondersteuning, die ingegaan is op 1 januari 2015. Deze overeenkomst wordt jaarlijks aangepast en geldt voor 1 jaar. De vaste vergoeding in 2017 bedraagt € 519 (2016: € 440). Per 1 januari 2018 is een overeenkomst aangegaan voor drie jaar (tot 31 december 2020).

9.4.6 Verbonden partijen

Transacties met (voormalige) bestuurders

De bezoldiging van de bestuurders wordt nader toegelicht in de toelichting op de staat van baten en lasten bij de pensioenuitvoeringskosten. Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan de (voormalige) bestuurders. Ook heeft het pensioenfonds geen vorderingen op de (voormalige) bestuurders.

Verplichtstellingen en uitvoeringsreglement

Op basis van de verplichtstelling tot deelneming in het pensioenfonds worden werkgevers verplicht deel te nemen. De afspraken met de werkgevers staan beschreven in het uitvoeringsreglement.

9.4.7 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2017

8. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds

	2017	2016
	€	€
De premiebijdragen kunnen als volgt worden gespecificeerd:		
Pensioenpremie huidig jaar	42.523	39.270
Pensioenpremie voorgaand jaar	300	483
Regeling 9+	729	715
Premie overig	298	6
Pensioenpremie vrijwillige voortzetting	0	11
Premie ANW-hiaat	124	0
	<u>43.974</u>	<u>40.485</u>

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt 19,6% (2016: 22,0%) van de loonsom. De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie zijn als volgt:

Kostendekkende premie	54.154	44.012
Feitelijke premie	43.550	40.002
Gedempte premie	42.544	38.946

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

Kostendekkende premie

Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	44.562	35.204
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	6.506	5.809
Opslag voor uitvoeringskosten	3.086	2.999
	<u>54.154</u>	<u>44.012</u>

Feitelijke premie

In rekening gebrachte pensioenpremie	42.523	39.270
Premie voor regeling 9+	729	715
Overig	298	17
	<u>43.550</u>	<u>40.002</u>

De feitelijke premie exclusief de nog ontvangen pensioenpremie over 2016 en de premie voor de aanvullende ANW verzekering, komt uit op € 43.550 duizend. Hiervan komt de helft van het premiepercentage (9,8%) voor rekening van de werkgever en de andere helft van het premiepercentage (9,8%) voor rekening van de werknemer.

Gedempte premie

Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	23.121	20.429
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	3.376	3.371
Opslag voor uitvoeringskosten	3.086	2.999
Premie voorwaardelijke onderdelen	12.961	12.147
	<u>42.544</u>	<u>38.946</u>

9. Beleggingsresultaten risico pensioenfondsen

De indirecte vermogensbeheerkosten die middels doorkijk zijn toe te rekenen aan de verschillende assetcategorieën, zijn verrekend met de beleggingsopbrengst. Deze kosten zijn derhalve resultaat-neutraal opgenomen in de jaarrekening.

De niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer zijn direct in rekening gebracht bij het pensioenfonds.

2017	Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten	Totaal
	€	€	€	€	€
Aandelen	604	18.339	-179	0	18.764
Vastrentende waarden	4.111	-4.493	-85	-112	-579
Overige beleggingen	-22	-83	-87	0	-192
Derivaten	6.698	-23.368	0	-528	-17.198
Niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer			-1.259		-1.259
	<u>11.391</u>	<u>-9.605</u>	<u>-1.610</u>	<u>-640</u>	<u>-464</u>

Binnen de niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer is ook een rebate van € 86 opgenomen die is ontvangen van BNP Paribas.

2016	Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten	Totaal
	€	€	€	€	€
Aandelen	486	17.907	-147	0	18.246
Vastrentende waarden	359	34.195	-47	-285	34.222
Overige beleggingen	182	1.259	-41	0	1.400
Derivaten	2.511	13.034	-444	-412	14.689
Niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer			-999		-999
	<u>3.538</u>	<u>66.395</u>	<u>-1.678</u>	<u>-697</u>	<u>67.558</u>

10. Overige baten

	2017	2016
	€	€
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	-75	557
Ontvangen interest	0	26
Andere baten	10	72
	<u>-65</u>	<u>655</u>

	2017	2016
	€	€
11. Pensioenuitkeringen		
Ouderdomspensioen	3.925	3.440
Prepensioen	12	9
Partnerpensioen	194	166
Wezenpensioen	66	60
Arbeidsongeschiktheidspensioen	64	27
WAO-aanvulling	73	82
Anw-aanvulling	0	-6
Afkoop pensioenen en premierestitutie	488	394
	<u>4.822</u>	<u>4.172</u>

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 467,98 (2016: € 465,94) per jaar overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

12. Pensioenuitvoeringskosten

Bestuurskosten	475	362
Administratiekostenvergoeding	1.667	1.612
Accountantskosten	20	72
Kosten actuaris (advies en certificering)	202	230
Juridisch en overig advies	45	61
Contributies en bijdragen	85	78
Project- en advieskosten bestuur	8	10
Overige	166	237
Kosten bestuursbureau (vast)	519	440
Kosten bestuursbureau (variabel)	49	56
	<u>3.236</u>	<u>3.158</u>

De vergoedingen aan bestuurders houden verband met werkzaamheden voor bestuurs- en commissievergaderingen. De vergoedingen bestaan uit: vergoeding aan bestuurders, vergoeding van reis- en verblijfkosten en overige bestuurskosten 2017: € 412 (2016: € 312). Afgezien hiervan zijn geen bezoldigingen toegekend.

Daarnaast zitten in de bestuurskosten de kosten ten behoeve van de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan. In 2017 bedragen de kosten voor de Raad van Toezicht € 41 (2016: € 25) en voor het Verantwoordingsorgaan € 22 (2016: € 25).

De project- en advieskosten bestuur hebben onder andere betrekking op de advisering door Montae.

In 2017 zijn geen kosten ten behoeve van boetes en dwangsommen gemaakt (2016: idem).

Onder de post 'Overige' vallen de communicatiekosten en de overige beheerskosten. De communicatiekosten zijn ten opzichte van 2016 gedaald met € 49. Daarnaast vallen hieronder de bank- en incassokosten (€ 11) en een bedrag aan overige kosten opgenomen € 5.

De kosten voor het bestuursbureau zijn onder te verdelen in 2 componenten. Het betreft vaste kosten van € 519 duizend, deze zijn ten opzichte van 2016 gestegen vanwege een uitbreiding van de werkzaamheden binnen het vaste contract (o.a. meer vergaderingen en ondersteuning van de BAC vanaf 1 mei 2017 (€ 25 duizend)). Daarnaast is er sprake van variabele kosten die in 2017 zijn gedaald t.o.v. 2016. Deze variabele kosten zijn kosten van het bestuursbureau die niet zijn opgenomen in het vaste contract.

Accountantshonoraria

De honoraria van de onafhankelijke externe accountant(s) zijn als volgt:

	2017			2016		
	Accountant	Overig netwerk	Totaal	Accountant	Overig netwerk	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Controle van de jaarrekening	40	0	40	44	28	72

Voor 2017 wordt voor € 40 aan accountantskosten verwacht ten behoeve van de certificering op basis van de offerte van Mazars. In 2016 is een teveel aan accountantskosten opgenomen, wat een vrijval betekent van € 20. Hierdoor is de realisatie € 20.

Aantal personeelsleden

Bij het pensioenfonds zijn geen werknemers in dienst.

	2017	2016
	€	€

13. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw	44.607	35.632
Rentetoevoeging	-1.520	-353
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-5.151	-4.564
Wijziging markttrente	-10.216	78.228
Aanpassing sterfttekansen	0	-3.789
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	0	-197
Aanpassing kostenvoorziening	0	-1.969
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	1.598	2.984
	<u>29.318</u>	<u>105.972</u>

14. Saldo herverzekering

Premie herverzekering	<u>154</u>	0
-----------------------	------------	---

In 2017 is €154 premie betaald aan de herverzekeraar inzake het Anw-pensioen. Daarnaast is er ten behoeve van deze herverzekering €124 in rekening gebracht bij de werkgevers. Hoewel de daadwerkelijke afrekening door de herverzekeraar in 2018 nog plaats moet vinden, is het verschil in de onderlinge premiestelling wel een reden tot nadere analyse in 2018.

15. Saldo overdracht van rechten

Inkomende waardeoverdrachten	-2	-516
Uitgaande waardeoverdrachten	0	748
	<u>-2</u>	<u>232</u>

16. Overige lasten

Interest	1	9
Overige lasten	5	6
Overig	5	2
	<u>11</u>	<u>17</u>

9.4.8 Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich na balansdatum geen gebeurtenissen voorgedaan die een belangrijke invloed hebben op de feitelijke situatie van Stichting Pensioenfonds Recreatie per balansdatum.

Groningen, 11 juni 2018

namens het bestuur,

Drs. R.G.A. van Dijk

E. te Paske-Lievestro

A.J.M. Schmidt Msc

Mr. M.W. van Straten

L.H.C. Vincken

E.P. de Vries

Voorzitter

10 Overige gegevens

10.1 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Recreatie te Zoetermeer is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Recreatie, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 3.300.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 100.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendeekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 tot en met 133, vanwege het negatieve eigen vermogen.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Recreatie is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Eindhoven, 11 juni 2018

drs. M.B.H. Ceelaert AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

10.2 Controle verklaring van de onafhankelijke accountant

Aan het bestuur van
Stichting Pensioenfonds Recreatie

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Stichting Pensioenfonds Recreatie (hierna ook: "het pensioenfonds") te Zoetermeer gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Recreatie op 31 december 2017 en van de staat van baten en lasten over 2017 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2017;
2. de staat van baten en lasten over 2017;
3. en de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van het pensioenfonds zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 3,3 miljoen. De materialiteit is vastgesteld op basis van een percentage van 0,5% van de som van het stichtingskapitaal, de reserves en de technische voorzieningen. Wij hebben voor deze grondslag gekozen gelet op het feit dat deze bepalend is bij de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Tevens houden wij rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn. Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan hen tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 0,1 miljoen rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Beschrijving kernpunt	Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden
<p>Waardering van beleggingen</p> <p>De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds en bestaan naast beursgenoteerde effecten uit beleggingen in beleggingsfondsen en derivaten.</p> <p>In paragraaf 9.4.2.2. van de toelichting in de jaarrekening geeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In noot 9.4.3.1 van de toelichting zijn de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van de beleggingen uiteengezet.</p> <p>De waardering van de beleggingen is (deels) gebaseerd op modellen en bevat subjectieve elementen.</p>	<p>Onze controlewerkzaamheden omvatten onder andere het:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Beoordelen van de juiste werking van interne beheersingsmaatregelen ten aanzien van vermogensbeheer. Voor zover relevant voor onze controle van de jaarrekening hebben wij gebruikgemaakt van de ontvangen ISAE 3402 type II rapportage van service-organisaties; ▪ Versturen van instructies aan de accountant die door KAS Bank als service-organisatie belast met de administratie van de beleggingen, is aangesteld om het door KAS Bank opgestelde vermogensbeheerverslag te controleren; ▪ Het evalueren van de uitgevoerde werkzaamheden van de door KAS Bank aangestelde accountant op basis van kennisname van zijn rapportages, toelichtingen en de onderliggende dossiers; ▪ Toetsen of de in de jaarrekening opgenomen toelichting adequaat is gegeven de geldende verslaggevingsregels.

Beschrijving kernpunt	Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden
<p>Waardering van de technische voorzieningen</p> <p>De technische voorzieningen, waaronder de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds, zijn gevormd ter dekking van de belangrijkste verplichtingen van het pensioenfonds.</p> <p>In paragraaf 9.4.2.2. van de toelichting in de jaarrekening geeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In paragraaf 9.4.3.1. 'risicobeheer' (risicoparagraaf) is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet, inclusief de daarbij onderkende onzekerheden.</p>	<p>Bij de vaststelling van de adequate waardering, waaronder de toereikendheid van deze voorziening, hebben wij gebruik gemaakt van de uitkomsten van de werkzaamheden van de certificerende actuaaris. Om dit te kunnen doen hebben wij onder andere instructies gegeven aan de certificerende actuaaris en hebben wij zijn bevindingen en het certificeringsrapport met hem besproken.</p> <p>Tevens zijn wij nagegaan of:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ de administratieve basisgegevens van deelnemers, slapers en pensioengerechtigden, die door de certificerende actuaaris worden gehanteerd bij het certificeren van de actuariële berekening van de technische voorziening voor pensioenverplichtingen, in alle van materieel belang zijnde aspecten juist, volledig en in overeenstemming met de pensioenregeling door de uitvoeringsorganisatie zijn opgesteld; ▪ de toegepaste methodiek ter bepaling van de technische voorziening aanvaardbaar is, gegeven de karakteristieken van de verzekerde risico's; ▪ de door het bestuur gebruikte aannames en schattingen in overeenstemming zijn met de gekozen actuariële grondslagen, voldoende zijn onderbouwd en juist zijn toegepast; ▪ de interne beheersing met betrekking tot mutatieverwerking in de pensioenadministratie is geborgd.

verklaring over de in het jaarverslag opgenomen Andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie bestaande uit de volgende onderdelen; kerncijfers, voorwoord, de hoofdstukken 1 tot en met 8 waarbij het verslag van het bestuur in de hoofdstukken 1 tot en met 5 is opgenomen, alsmede de bijlagen 1 tot en met 6.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het verslag van het bestuur en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

verantwoordelijkheden van het bestuur met betrekking tot de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het pensioenfonds;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;

- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaaf zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Rotterdam, 11 juni 2018

MAZARS ACCOUNTANTS N.V.

drs. C.A. Hartevelde RA

10.3 Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Statutair is bepaald dat het saldo van de staat van baten en lasten van € 5.906 over het boekjaar verdeeld wordt over de algemene reserve en de bestemmingsreserve. De bestemmingsreserve betreft een solvabiliteitsreserve die op jaarbasis gelijk gesteld wordt aan het vereist eigen vermogen.

Voor het boekjaar 2017 geldt dat er € 2.661 is toegevoegd aan de bestemmingsreserve en € 3.245 aan de algemene reserve.

Bijlagen

Bijlage 1 Structuur fonds

1.1 Inleiding

Het fonds heeft sinds 1 juli 2014 drie organen, te weten een bestuur, een verantwoordingsorgaan en een raad van toezicht. Daarnaast is een aantal externe partijen bij het fonds betrokken.

In dit hoofdstuk vindt u eerst een aantal algemene gegevens van het fonds. Daarna stelt het fonds de organen en de externe partijen aan u voor.

.2 Over het pensioenfonds

.2.1 Naam en vestigingsplaats

Het fonds is opgericht op 26 maart 1997 en statutair gevestigd in Zoetermeer. Het fonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel in Utrecht onder nummer 41160246. Het fonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

.2.2 Adresgegevens

Voor vragen van (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden, gewezen partners en werkgevers.

Pensioenfonds Recreatie
Postbus 5199
9700 GD Groningen

Bezoekadres

Europaweg 27, 9723 AS Groningen

Voor (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden, gewezen partners:
(050) 52 25 020
E-mailadres: deelnemers@pensioenfondsrecreatie.nl

Voor werkgevers:
(050) 52 25 040
E-mailadres: werkgever@pensioenfondsrecreatie.nl

Internet: www.pensioenfondsrecreatie.nl

Ter attentie van het bestuur:
Montae Bestuurscentrum B.V.
Verrijn Stuartlaan 1F
2288 EK Rijswijk
Telefoon: (070) 304 29 00
E-mailadres: bestuursbureauSPR@montae.nl
Internet: www.montae.nl

.2.3 Sociale partners

1. RECRON
Postbus 102
3970 AC Driebergen
www.recron.nl
2. FNV Horecabond handelend onder de naam FNV Recreatie
Postbus 1435
1300 BK Almere
www.fnvrecreatie.nl

3. CNV Vakmensen
Postbus 2525
3500 GM Utrecht
www.cnvvakmensen.nl
4. FNV handelend onder de naam FNV Publiek Belang
Postbus 9208
3506 GE Utrecht
www.fnv.nl

.2.4 Externe partijen

Het fonds werkt samen met de volgende externe partijen.

Uitvoeringsorganisatie

TKP Pensioen B.V., Groningen

Bestuursondersteuning

Montae Bestuurscentrum B.V., Rijswijk

Vermogensbeheer

Black Rock, Inc., Amsterdam

KAS BANK, Amsterdam

Cardano Risk management B.V.

Custodian

KAS BANK, Amsterdam

Investment consultant

Mevrouw ir. K. Pasha CFA, Cardano Risk Management B.V.

Adviserend actuaris

De heer R. Schilder AAG, Willis Towers Watson B.V., Apeldoorn

Certificerend actuaris

De heer M. Ceelaert AAG, Willis Towers Watson B.V., Eindhoven

Externe accountant

De heer drs. C.A. Hartevelde RA, Mazars

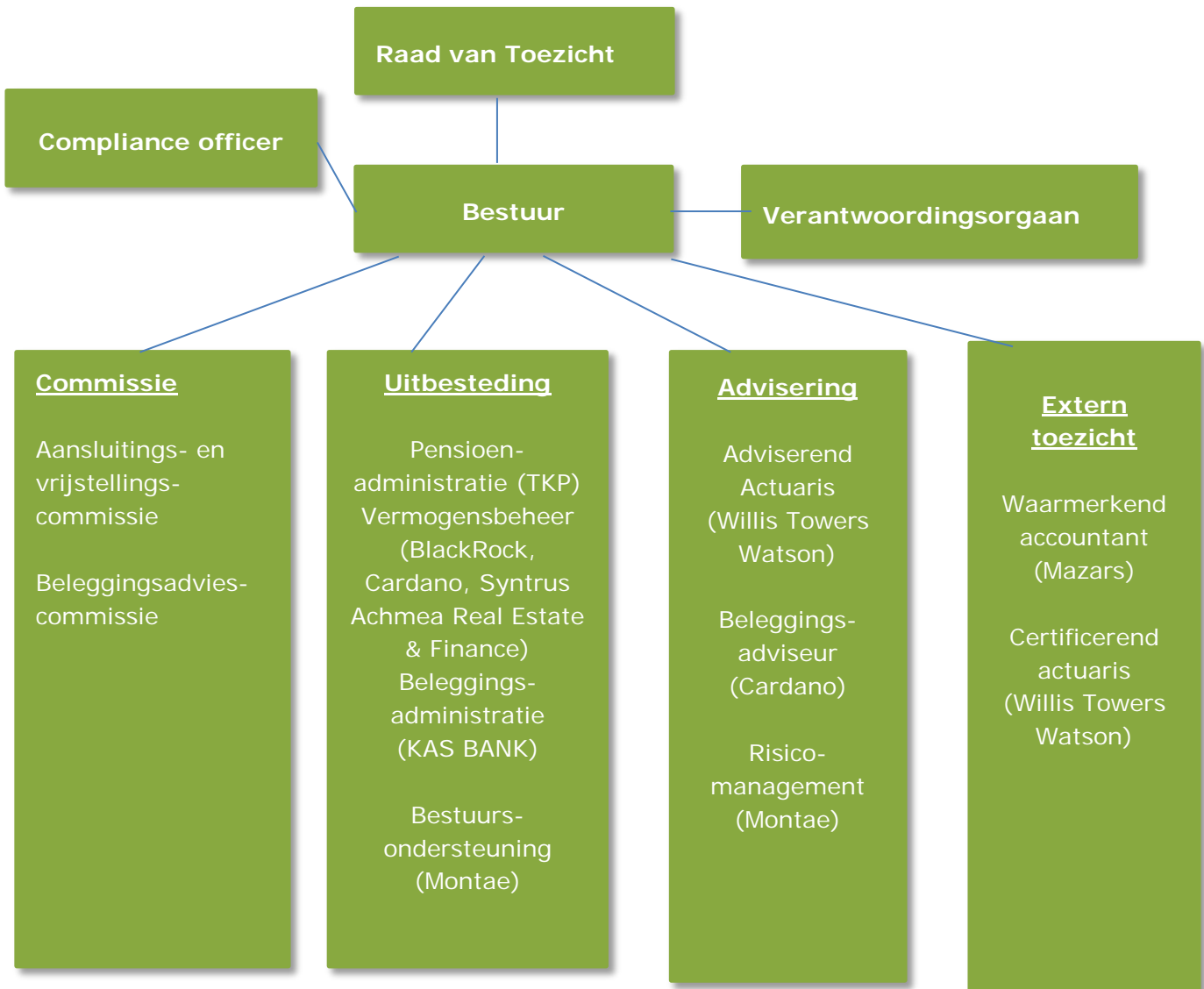
Compliance officer

Mevrouw mr. T.T.H. Vlamings, Holland Van Gijzen Advocaten en Notarissen LLP, Amsterdam

Risicomanagement

Montae Bestuurscentrum B.V., Rijswijk

.3 De fondsorganen

.4 Het bestuur

.4.1 Samenstelling en benoeming

Het fonds heeft een paritair bestuur, dat wil zeggen dat de bestuursleden worden voorgedragen door de werkgeversorganisatie RECRON en de werknemersorganisaties FNV Recreatie en CNV Vakmensen, waarna zij door het bestuur worden benoemd. Daarnaast zijn de pensioengerechtigden per 1 juli 2014 via een aparte zetel in het bestuur vertegenwoordigd. Het bestuurslid namens pensioengerechtigden is voorgedragen door FNV Recreatie en CNV Vakmensen gezamenlijk. Het bestuur heeft deze kandidaat gezien de geschiktheid benoemd als bestuurslid.

Het paritaire bestuur bestaat per 31 december 2017 uit:

Leden	Organisatie	Geboortedatum	Zittingsduur tot
De heer Drs. R.G.A. van Dijk	RECRON	09-09-1978	1 januari 2019
De heer Drs. F.B.P. Jansen	FNV Recreatie	03-02-1971	1 januari 2018
De heer M. Merks (plaatsvervangend voorzitter en lid Dagelijks bestuur)	RECRON	19-03-1961	1 januari 2018
De heer A.J.M. Schmidt Msc	Pensioengerechtigden	30-06-1960	1 juli 2018
De heer Mr. M.W. van Straten	CNV Vakmensen	27-01-1973	1 januari 2019
De heer L.H.C. Vincken	RECRON	17-01-1963	1 januari 2021
De heer E.P. de Vries (voorzitter en lid Dagelijks bestuur)	FNV Recreatie	01-02-1964	1 januari 2021

Alle bestuursleden zijn gedurende het gehele jaar bestuurslid geweest van het fonds.

Wijzigingen in de bestuurssamenstelling per 1 januari 2018:

De heren Jansen en Merks maken vanaf 1 januari 2018 geen deel meer uit van het bestuur van het fonds. Het bestuur heeft op 1 november 2017 FNV Horecabond geïnformeerd over het ontstaan van een vacature per 1 januari 2018. Op 15 november 2017 heeft het bestuur RECRON geïnformeerd over het ontstaan van een vacature per 1 januari 2018. FNV Horecabond heeft mevrouw E. te Paske-Lievestro voorgedragen als bestuurslid voor de vacature per 1 januari 2018. In april 2018 heeft DNB ingestemd met deze benoeming.

Er mogen vanuit sociale partners toehoorders aanwezig zijn bij de bestuursvergaderingen. De toehoorder is de heer J. Bijlsma namens FNV Recreatie. De aanwezigheid van toehoorders is beperkt tot aangelegenheden die de uitvoering van de pensioenregeling betreffen en actuariële onderwerpen. De toehoorders zijn geen bestuurslid en hebben dus geen stemrecht. In 2018 is besloten, dat vanwege de oprichting van de Pensioentafel, de aanwezigheid van de heer Bijlsma als toehoorder niet langer nodig is. De heer Bijlsma is hierover geïnformeerd.

.4.2 Vergaderingen, beleidsdagen en overige bijeenkomsten

Het bestuur heeft in 2017 11 keer vergaderd en meestal met de voltallige samenstelling. Bestuursleden die niet aanwezig waren, hebben zich tijdig en met redenen afgemeld. Ook is er een bijeenkomst geweest met de raad van toezicht en het bestuur.

Hieronder een opsomming van de belangrijkste onderwerpen die op de agenda van het bestuur in 2017 stonden:

- Ondernemingsplan.
- Ontwikkelingen financiële situatie van het fonds.
- Pensioenregeling per 1 januari 2017 en 1 januari 2018.
- Inrichten beleggingsadviescommissie.

- Vaststelling Jaarverslag 2016 en bespreking van de inbreng van raad van toezicht en verantwoordingsorgaan.
- (Her)benoemingen bestuursleden, raad van toezicht en verantwoordingsorgaan.
- Berekening z-score.
- Fondsdocumenten zoals o.a. het beleggingsbeleid, beloningsbeleid, pensioenreglement, statuten, ABTN, uitbestedingsbeleid.
- Rapportage vermogensbeheer en risicomanagement.
- Herstelplan.
- Haalbaarheidstoets.
- Integraal risicomanagement.
- Evaluatie kostendekkende premie, vaststellen kostendekkende premie 2018
- Impact van de nieuwe AG-tafel en ervaringssterfte.

Daarnaast waren er in 2017 vier beleidsdagen:

- Op 2 februari was er een beleidsdag vermogensbeheer.
- Op 27 juni was er een beleidsdag met als onderwerp risicomanagement en ondernemingsplan.
- Op 12 september er een beleidsdag met als onderwerp ondernemingsplan en communicatiebeleidsplan 2018.
- Op 5 oktober was er een beleidsdag met als onderwerp beleggingsplan 2018

.4.3 Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur bestaat uit de voorzitter en de plaatsvervangend voorzitter van het fonds. De dagelijkse uitvoerende besturing van het pensioenfonds is de taak van het dagelijks bestuur. Tijdens deze werkzaamheden wordt het dagelijks bestuur bijgestaan door de bestuursondersteuning. Het dagelijks bestuur heeft in 2017 zevenentwintig maal plaatsgevonden, waarvan een aantal telefonisch.

De voorzitter is het aanspreekpunt namens het bestuur van de raad van toezicht, het verantwoordingsorgaan en externe partijen. Tevens is de voorzitter belast met het (voorbereiding van het) voorzitten van de klantenraad (bijeenkomst met een afvaardiging van verplicht alsmede vrijwillig aangesloten werkgevers bij het pensioenfonds) en het (voorbereiden en) voorzitten van de pensioentafel (overleg van sociale partners en stakeholders in de sector Recreatie). De voorzitter stuurt bestuursondersteuning, de marketingfunctionaris, de relatiemanager, de uitvoeringsorganisatie en de adviseurs van het bestuur aan.

.4.4 Aansluitings- en vrijstellingscommissie

Het bestuur heeft een aansluitings- en vrijstellingscommissie ingesteld die bestaat uit twee bestuursleden (de heren Vincken en Van Straten). De commissie valt onder de verantwoordelijkheid van het bestuur. De aansluitings- en vrijstellingscommissie heeft als taken:

- Het nemen van een besluit over een verzoek tot vrijstelling van de verplichtstelling op grond van artikel 6 van het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000.
- Het nemen van een besluit op een bezwaarschrift op een besluit naar aanleiding van een verzoek tot vrijstelling van de verplichtstelling op grond van artikel 2, 3, 4, 5 lid 1 of 7a t/m e van het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000.
- Het nemen van een besluit over het intrekken van een vrijstelling indien een werkgever niet meer voldoet aan de voorwaarden van vrijstelling.
- Op verzoek van het bestuur formuleert de commissie adviezen over aangelegenheden die betrekking hebben op het beleid ten aanzien van vrijstellingen en de uitvoering daarvan.
- Het nemen van het besluit op verzoeken tot vrijwillige aansluiting van werkgevers bij het fonds op grond van het fondsbeleid en het beoordelen van de bijbehorende uitvoeringsovereenkomst.
- Op verzoek van de administrateur adviseren over de interpretatie van de verplichtstelling

De taken, bevoegdheden en werkwijze van de aansluitings- en vrijstellingscommissie zijn verder uitgewerkt in het Reglement aansluitings- en vrijstellingscommissie.

De aansluitings- en vrijstellingscommissie heeft in 2017 vier keer vergaderd. In kader van een efficiëntere manier van werken hebben de overige contacten telefonisch en via e-mail plaatsgevonden.

.5 Raad van toezicht

Het interne toezicht bij het fonds wordt uitgeoefend door een raad van toezicht. De raad van toezicht heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken binnen het fonds. Daarnaast moet de raad van toezicht onder meer het jaarverslag en de jaarrekening goedkeuren. De raad van toezicht rapporteert zijn bevindingen jaarlijks schriftelijk aan het bestuur. Deze bevindingen worden met het bestuur besproken en opgenomen in het jaarverslag. U vindt deze bevindingen in hoofdstuk 7 van dit jaarverslag.

In 2017 is de raad van toezicht zes maal bijeen gekomen. Daarnaast heeft de raad vijf maal fysiek vergaderd met het dagelijks bestuur en zes maal heeft er een telefonische vergadering plaatsgevonden. Ook is er een bijeenkomst geweest met de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht met het bestuur.

De raad van toezicht is per 31 december 2017 als volgt samengesteld:

Leden	Functie	Geboortedatum	Zittingsduur tot
Mevrouw C. Rozé	Lid	27-09-1971	1 september 2020
De heer L.C.A. Scheepens	Lid	03-12-1965	1 juli 2018
De heer H.J. Machielsen	Voorzitter	03-01-1960	1 juli 2021

De heer Machielsen is per 1 juli 2017 herbenoemd.

.6 Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan heeft als wettelijke taak om desgevraagd of uit eigen beweging het bestuur te adviseren over aangelegenheden die het fonds betreffen. Het betreft onder meer het beleid inzake beloningen, de vorm en inrichting van het intern toezicht, het communicatie- en voorlichtingsbeleid, collectieve waardeoverdracht, uitvoeringsovereenkomsten, liquidatie of fusie van het fonds en de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten.

Naast de bovenvermelde wettelijke bevoegdheden heeft het verantwoordingsorgaan adviesrecht bij de benoeming en het ontslag van de leden van de raad van toezicht. Een overzicht van de advies- en goedkeuringsrechten van het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht is opgenomen in bijlage 2 bij dit jaarverslag.

Naast het geven van advies heeft het verantwoordingsorgaan de taak om een oordeel te vormen over het gevoerde beleid en het handelen van het bestuur en de beleidskeuzes voor de toekomst. Dit gebeurt aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van de raad van toezicht. Dit oordeel wordt een maal per jaar schriftelijk vastgelegd. Het oordeel en de reactie van het bestuur daarop, is opgenomen in hoofdstuk 8 van dit jaarverslag.

Het verantwoordingsorgaan is op 31 december 2017 als volgt samengesteld:

Leden	Namens	Geboortedatum	Zittingsduur tot
De heer P. Hamelink	pensioengerechtigden	13-01-1948	1 juli 2020
De heer C. Vlaar	gewezen deelnemers	05-10-1979	1 september 2020
Mevrouw B. Kühne-de Vos	actieve deelnemers	05-05-1952	1 juli 2020
Mevrouw M. Riedstra	werkgevers	05-03-1967	1 juli 2021
Mevrouw I.C.M. Stavenuiter	actieve deelnemers	28-07-1964	1 juli 2018
De heer T. Weijnenborg	werkgevers	18-05-1959	1 juli 2018
De heer E. Braakman	actieve deelnemers	20-04-1983	1 juli 2020

Mevrouw M. Riedstra is per 1 juli 2017 herbenoemd.

In 2017 heeft het verantwoordingsorgaan vijf maal vergaderd. Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan vijf keer vergaderd met het dagelijks bestuur van het fonds en twee maal met de raad van toezicht. Tijdens deze bijeenkomsten zijn zij onder andere geïnformeerd over actuele zaken in het fonds. Het verantwoordingsorgaan heeft een positief advies uitgebracht over:

- Het herstelplan 2017.
- De herbenoeming van een lid van de raad van toezicht.
- De functieprofielen van de voorzitter van de raad van toezicht.
- Het communicatiebeleidsplan 2018 – 2020.
- De premiestelling voor 2018.

.7 Uitbesteding

Het fonds heeft ervoor gekozen de meeste werkzaamheden niet zelf uit te voeren maar uit te besteden aan andere partijen. Uitgangspunt hierbij is dat het bestuur, conform de eisen van de Pensioenwet, verantwoordelijk blijft voor de juiste uitvoering van de uitbestede werkzaamheden en de risico's die hieraan verbonden zijn adequaat beheerst. Het fonds heeft een uitbestedingsbeleid vastgesteld. Het fonds heeft uitbestedingsovereenkomsten en/of Service Level Agreements (SLA's) gesloten met de partijen waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed. In die overeenkomsten is niet alleen vastgelegd welke werkzaamheden zijn uitbesteed, maar zijn ook afspraken gemaakt over de kwaliteit van de dienstverlening en eventuele beëindigingsvoorwaarden. De SLA's met de uitbestedingspartijen worden periodiek besproken in het (dagelijks) bestuur.

Hieronder volgt een overzicht van de uitbestede werkzaamheden.

Deelnemers- en financiële administratie

Vanaf 1 januari 2015 verzorgt TKP Pensioen B.V. de deelnemers- en financiële administratie. De afspraken hierover zijn vastgelegd in een uitbestedingsovereenkomst. De overeenkomst heeft een einddatum van 31 december 2019.

Bestuursondersteuning

Voor de bestuursondersteuning heeft het bestuur gekozen voor een partij die onafhankelijk is van de pensioenuitvoering. De bestuursondersteuning wordt verzorgd door Montae. De werkzaamheden zijn vastgelegd in een overeenkomst. Risicomanagement is onderdeel van bestuursondersteuning. Ten behoeve van de bestuursondersteuning werkt het bestuur met eShare. EShare is een webgebaseerd pakket om vergaderingen te organiseren, taken uit te zetten en te monitoren en pensioenfondsstukken te archiveren. Met eShare hebben de bestuursleden op elk gewenst moment toegang tot het centrale archief van het fonds. Met betrekking tot eShare heeft het bestuur een contract afgesloten met eShare Limited in Engeland.

Vermogensbeheer

Het vermogensbeheer werd in 2017 uitgevoerd door BlackRock en Cardano. BlackRock draagt zorg voor een volledige administratie van de bij hen ondergebrachte beleggingsportefeuilles en alle daarop betrekking hebbende transacties. Het pensioenfonds belegt sinds december 2017 in Nederlandse woninghypotheken middels het PVF Particuliere Hypothekenfonds beheerd door Syntrus Achmea Real Estate & Finance. Met BlackRock en Cardano en Syntrus Achmea Real Estate & Finance is een overeenkomst afgesloten waarin onder andere de beleggingsrichtlijnen en de overeengekomen rapportages zijn vastgelegd. De afspraken zijn vastgelegd in een SLA. De uitvoering van de afdekking van valutarisico is uitbesteed aan KAS BANK. De afspraken hierover zijn vastgelegd in een overeenkomst.

Custodian

KAS BANK is de custodian van het fonds. KAS BANK verzorgt in dit kader de reguliere bewaarneming van effecten/beleggingsfondsen, als ook de uitvoering van effectentransacties, de performancemeting en de Z-score.

Advisering vermogensbeheer

Advisering op het gebied van vermogensbeheer is uitbesteed aan Cardano Risk Management B.V. De afspraken hieromtrent zijn eveneens vastgelegd in een overeenkomst.

Externe accountant

De externe accountant is Mazars. De accountant controleert jaarlijks het jaarverslag/jaarrekening en de staten voor DNB en doet verslag van zijn werkzaamheden in de vorm van een controleverklaring en een verslag aan het bestuur. Jaarlijks voert de externe accountant een controle uit op de jaarrekening en de daaraan ten grondslag liggende administratieve processen (in relatie tot de materialiteit voor de jaarrekening). De opdracht aan de accountant wordt jaarlijks vastgelegd in een schriftelijke opdrachtbevestiging.

Certificerend actuaaris

Het bestuur heeft een externe certificerend actuaaris aangesteld verbonden aan Willis Towers Watson. De certificerend actuaaris beoordeelt de financiële positie van het fonds volgens de eisen van DNB. De certificerend actuaaris rapporteert eenmaal per jaar aan het pensioenfondsbestuur door middel van een actuariel rapport en een actuariële verklaring. De werkzaamheden die worden uitgevoerd door de certificerend actuaaris zijn vastgelegd in een schriftelijke opdrachtbevestiging.

Adviserend actuaaris

Het bestuur maakt gebruik van een adviserend actuaaris verbonden aan Willis Towers Watson. Om een scheiding tussen advisering en certificering te waarborgen is overeengekomen dat de taken van de certificerend actuaaris en de adviserend actuaaris in persoon zijn gesplitst. Bovendien heeft het bestuur geverifieerd dat Willis Towers Watson beschikt over een door DNB goedgekeurde gedragscode en daarmee voldoet aan het bepaalde in artikel 148 van de Pensioenwet. Artikel 148 van de Pensioenwet bepaalt dat de bevoegde actuaaris, die het actuariel verslag waarmerkt, onafhankelijk is van het fonds en geen andere werkzaamheden verricht voor het fonds.

Compliance officer

Holland van Gijzen Advocaten en Notarissen LLP verricht compliance werkzaamheden voor het fonds. Het betreft hier met name het toetsen van de naleving van de gedragscode. De opdracht hiertoe wordt jaarlijks vastgelegd in een schriftelijke opdrachtbevestiging.

Monitoring en evaluatie (kosten) uitbesteding

Per kwartaal bewaakt het bestuur de kosten aan de hand van de fondsbegroting en financiële voortgangsrapportage en stuurt daar waar mogelijk bij. Het bestuur werkt daarnaast met een contractenregister dat dient als overzicht van de aangegane externe verplichtingen en als basis voor een gedegen evaluatie van de externe partijen.

In 2017 zijn alle uitbestedingspartijen aan de hand van een evaluatieformulier geëvalueerd.

1.8 Fondsdocumenten

De volgende fondsdocumenten zijn in 2017 gewijzigd / opgesteld:

Fondsdocument	Ingangsdatum	Gewijzigd op
ABTN	01-01-2017	13-12-2016
Pensioenreglement 2017	01-01-2017	26-01-2017
Reglement Anw-pensioen	01-01-2017	26-01-2017
Beleggingsplan 2017	01-01-2017	13-12-2016
Uitvoeringsreglement	01-01-2017	13-12-2016
Beloningsbeleid 2017	01-01-2017	13-12-2016
Statuten	01-01-2017	13-12-2016
Statuten	21-12-2017	26-10-2017
Reglement verantwoordingsorgaan	01-01-2017	13-12-2016
Reglement raad van toezicht	01-01-2017	13-12-2016
Geschiktheidsplan	01-01-2017	01-06-2017
Beleidsdocument vrijstellingen	01-11-2016	08-11-2016
Uitbestedingsbeleid	01-01-2017	13-12-2017
Reglement aansluitings- en vrijstellingscommissie	14-03-2017	14-03-2017
Integriteitsbeleid	14-03-2017	14-03-2017

Gedragcode	14-03-2017	14-03-2017
Reglement BAC	14-03-2017	14-03-2017
Verkiezingsreglement bestuurslid namens Pensioengerechtigden in het bestuur	07-12-2017	07-12-2017

Bijlage 2 Nevenfuncties bestuursleden per 31 december 2017

Naam	Nevenfuncties
De heer R.G.A. van Dijk	<ul style="list-style-type: none"> • Eigenaar AgioConsulting en Holding Rob van Dijk bv • Uitvoerend bestuurder Vermogensbeheer Pensioenfonds voor de Meubelindustrie en Meubileringsbedrijven • Lid klantenraad SAREF • Directielid Holding Herperduin BV • Bestuurder Bosduin beheer BV • Bestuurder Coöperatie Woningeigenaren Herperduin
De heer F.B.P. Jansen	<ul style="list-style-type: none"> • Pensioenfondsbestuurder bij FNV Horecabond • Beleids- en projectmedewerker pensioenen bij FNV Horeca, FNV Catering en FNV Recreatie (tot 1 november 2017) • Zelfstandig pensioenconsultant • Plaatsvervangend bestuurslid Stichting Vrijwillig Vervroegd Uittreden voor de Contractcateringbranche SUCON II • Adviseur en beheerder Facebook van Alli Micuna van CM Cueva Iezama • Lid Begeleidingsgroep Uitvoering Stichting Pensioenopleidingen (SPO) en schrijven en controleren lesmateriaal SPO
De heer M. Merks	<ul style="list-style-type: none"> • Manager Sociaal Beleid/HR RECRON • Lid Raad van Toezicht PCBO Voortst • Lid bestuur Sociaal Fonds Recreatie • Gastdocent NHTV Breda • Ambassadeur Van Ede & Partners • Directeur/eigenaar Martin Merks HR management advies
De heer A.J.M. Schmidt	<ul style="list-style-type: none"> • Pensioenfondsbestuurder bij FNV Horecabond • Vrijwilliger D66 • Lid stembureau gemeente Gooise meren
De heer M.W. van Straten	<ul style="list-style-type: none"> • Pensioenfondsbestuurder bij CNV Vakmensen • Lid bestuur bedrijfspensioenfonds voor het Bakkersbedrijf • Lid bestuur pensioenfonds Horeca en Catering (PH&C) (vanaf 3 juli 2017) • Bestuurslid Stichting Vrijwillig Vervroegd Uittreden voor de Contractcateringbranche SUCON II
De heer L.H.C. Vincken	<ul style="list-style-type: none"> • Eigenaar LeVinck BV en directeur LeVinck Cao en Bestuur BV • Directeur VBe NL, Vereniging Beveiligingsorganisaties Nederland • Voorzitter St. Sociaal Fonds Cao Beveiliging • Voorzitter St. Sociaal Fonds Huisartsenzorg (tot 1 maart 2017) • Cao-adviseur/ onderhandelaar Dibevo - NPMB/VMN, Nederlands Podia en Textielverzorging

De heer E.P. de Vries	<ul style="list-style-type: none">• Zelfstandig ondernemer• Bestuurslid Pensioenfonds voor het Kappersbedrijf• Docent SPO training inzake toetsingsgesprekken DNB• Secretaris-penningmeester Stichting Fonds voor Financiering Toeslagen Pensioen FNV Horecabond• Voorzitter resp. secretaris bestuur Sociaal Fonds Recreatie (tot 1 juli 2017)• Onafhankelijke voorzitter bestuur Sociaal Fonds Recreatie (vanaf 1 juli 2017)• Voorzitter Beleggingsadviescommissie vereniging FNV Horecabond
-----------------------	--

Bijlage 3 Investment beliefs per 1 januari 2018

Aan de basis van de strategische beleggingsmix ligt de risicobereidheid van het fonds ten grondslag. De beleggingsovertuigingen ('Investment beliefs') zijn een leidraad bij beslissingen over de samenstelling van de strategische beleggingsmix, de invulling van de beleggingsportefeuille en de beoordeling van mogelijke investeringen. Hieronder worden deze kort samengevat, een uitgebreide beschrijving van de investment beliefs is vastgelegd bijlage B.

Het bestuur hanteert de volgende investment beliefs:

- Investment beliefs "Missie en doelstellingen": hope for the best, prepare for the worst
 - De belangen van de deelnemer staan voorop
 - De doelstelling van het pensioenfonds is leidend in de beleidskeuze
 - Het nemen van beleggingsrisico's wordt op langere termijn beloond
 - Houd altijd rekening met het onverwachte
- Investment beliefs "Asset allocatie"
 - Passief beheer past bij het pensioenfonds
 - Beleggingsrisico is een bron van potentieel rendement
 - Valutarisico is op lange termijn geen bron van potentieel rendement
 - Het managen van beleggingsrisico's is minimaal zo belangrijk als het genereren van rendementen
 - Diversificatie over verschillende (sub)beleggingscategorieën verlaagt het risico
 - Er wordt uitsluitend belegd in beleggingen die transparant, begrijpelijk en uitlegbaar zijn.
 - Aanpassingen in de beleggingsportefeuille worden op efficiënte wijze doorgevoerd.
 - Oog voor kosten die verband houden met het beleggingsbeleid
- Governance beliefs
 - Operationele werkzaamheden worden uitbesteed zodat het bestuur zich volledig kan richten op de strategische doelstellingen
 - Het pensioenfonds hanteert duidelijke verantwoordelijkheden en processen
 - Het pensioenfonds hanteert duurzaamheidscriteria vanuit het perspectief van risicomanagement bij de invulling van het beleid
 - Vermogensbeheerders worden jaarlijks beoordeeld

Bijlage 4 Beloningsbeleid 2017

Uitgangspunten

- Een vergoeding op basis van een vast bedrag is meer passend dan een vergoeding per bijgewoonde bijeenkomst;
- Het beleid moedigt niet aan tot het nemen van meer risico's dan voor het fonds aanvaardbaar is;
- De hoogte van de beloning is maatschappelijk verantwoord en passend bij bedrijfstakpensioenfondsen; in de praktijk ligt het hanteren van een beloning voor een bestuurder op basis van een vast bedrag tussen de € 20.000 en € 40.000 op jaarbasis (bedragen 2015 en uitgaande van een tijdsbesteding van 1 tot 2 dagen per week). Kijkend naar beloningen op basis van functiewaardering door een officieel extern functiewaarderingsbureau (uitgaande van een tijdsbesteding van 1 tot 2 dagen per week) bestaat er een vergoeding tussen de € 30.000,- en € 50.000,-. Door de Pensioenfederatie wordt € 125.000,- (bedrag 2014) op fulltime basis gehanteerd als vervangingswaarde voor een bestuurder van een middelgroot pensioenfonds. Vertaald naar 0,2FTE is dat € 25.000,-;
- Naast de Handreiking van de Pensioenfederatie heeft ook een brief van CNV Vakmensen van 30 oktober 2013, welke besproken is in de bestuursvergadering van 5 december 2013, bijgedragen aan het standpunt om uit te gaan van € 125.000,-. Door de toegenomen verantwoordelijkheid van bestuurders en de fors verhoogde eisen op het gebied van kennis en competenties alsmede de tijd en beschikbaarheid die van bestuurders wordt verlangd, heeft CNV Vakmensen verzocht om de vergoedingsregeling aan te passen naar een kostendekkend niveau. Daarbij gaat ook CNV Vakmensen uit van een vergoeding van € 25.000 per jaar.
- Het beleid is afgestemd op de omvang (vermogen, aantal (gewezen) deelnemers) en organisatie van pensioenfonds Recreatie, op de aard, omvang (aantal werkgevers) en complexiteit van de bedrijfstak en de uitbetaalde vacatiegelden in 2013;
- Het is een vereiste, dat de bestuurders en de voorzitters voldoende tijd kunnen vrijmaken om te voorkomen dat het bestuur teveel taken moet neerleggen bij de adviseurs van het bestuur. Zij moeten daarvoor worden gefaciliteerd. De kosten van hun inzet zijn voor het fonds aanzienlijk lager dan het vaker inschakelen van adviseurs;
- Bij de vaststelling van de hoogte van de beloning spelen vervangingswaarde, verantwoordelijkheid, functiewaardering en tijdsbesteding een rol. Er wordt aangesloten bij de wettelijke VTE-norm van 1 dag per week voor bestuursleden (0,2 VTE). Vanaf 1 januari 2016 is de tijdsbesteding voor de voorzitter vastgesteld op gemiddeld 2 dagen per week (0,4 VTE) en voor de plaatsvervangend voorzitter op 1,75 dag per week (0,35 VTE);
- De beloning is voor alle bestuursleden in grote lijnen gelijk. Variatie is terug te voeren op variërende tijdsbesteding, taken en verantwoordelijkheid. De beloning van de voorzitters is hoger dan een lid van het bestuur door de inhoud en de verantwoordelijkheid van de functie. Met name betreffen dit het afbreukrisico en het risico op reputatieschade en de tijdsbesteding door het verrichten van de uitvoerende bestuurstaken binnen het Dagelijks Bestuur
- De hoogte van de beloning van het bestuur moet zich in redelijke wijze verhouden tot de beloning van de RvT;
- Het lidmaatschap van bestuurlijke commissies betreft een aanvullende activiteit. Als door deze extra werkzaamheden de VTE norm van 1 dag per week voor bestuurslid en 1,75 resp. 2 dagen in de week voor de plaatsvervangend voorzitter resp. voorzitter wordt overschreden wordt aan het bestuur, ter besluitvorming, en ter goedkeuring aan de RvT voorgelegd of een incidentele vergoeding kan worden uitgekeerd.
- Gebleken is dat de vrijstellingscommissie een structureel karakter heeft gekregen. Met ingang van 1 januari 2016 is besloten dat de leden van de vrijstellingscommissie een vaste vergoeding van € 2.460 per jaar ontvangen. Dit bedrag is gebaseerd op drie bijeenkomsten per jaar waarbij de hoogte is gebaseerd op het voorbereiden (€ 410) en bijwonen van de vergadering (€ 410);

- Voor de beloning van de leden van het verantwoordingsorgaan is aangesloten bij de vacatieregeling die voor 2015 van toepassing was. In de praktijk is voor verantwoordingsorganen een vergoeding op basis van vacatiegeld nog steeds gebruikelijk;
- Voor de voorzitter van het VO geldt per 1 januari 2017 een hogere vergoeding die te rechtvaardigen is omdat de voorzitter van het verantwoordingsorgaan een zwaardere functie is en de voorzitter extra werkzaamheden, t.o.v. een lid van het verantwoordingsorgaan, verricht. Het gaat hierbij om werkzaamheden zoals het (voorbereiden van) voorzitten van de verantwoordingsorgaan-vergaderingen, het vervullen van de rol van aanspreekpunt voor de voorzitter van het bestuur en de voorzitter van de raad van toezicht, de deelname aan de gesprekken met (potentiele) kandidaten voor het lidmaatschap van het verantwoordingsorgaan, het leveren van een bijdrage aan de kennismaking van nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan;
- De hoogte van de beloning voor de leden van de raad van toezicht per 1 januari 2017 sluit aan bij de norm in de pensioensector.
- De hogere vergoeding van de voorzitter van de raad van toezicht is te rechtvaardigen omdat de voorzitter van de raad van toezicht een zwaardere functie is en de voorzitter van de raad van toezicht extra werkzaamheden verricht, t.o.v. een lid van de raad van toezicht. Het gaat hierbij om werkzaamheden zoals het (voorbereiden van) voorzitten van de raad van toezicht -vergaderingen, het vervullen van de rol van aanspreekpunt voor de voorzitter van het bestuur en de voorzitter van het verantwoordingsorgaan alsmede het schrijven van de rapportage van de raad van toezicht;
- De bedragen zijn per 1 januari 2017 niet verhoogd met het CBS-consumenten-prijsindexcijfer, alle huishoudens afgeleid over de periode 1 oktober tot 1 oktober. Dit is dezelfde CPI als genoemd in het pensioenreglement van het fonds. Een jaarlijkse verhoging is geen automatisme. Het bestuur besluit hier jaarlijks over.
- Evaluatie van het beloningsbeleid vindt plaats in het tweede kwartaal van 2017, inclusief het besluit over indexatie van de bedragen per 1 januari 2018.
- De uitbetaling vindt *per maand* plaats, na afloop van *de maand*.
- Indien een bestuurslid rechtstreeks declareert bij het pensioenfonds en BTW-plichtig is en ook voor de betreffende activiteit BTW-plichtig is, wordt de BTW vergoed vanuit het Pensioenfonds.

Het beloningsbeleid is door het bestuur vastgesteld in de bestuursvergadering op 12 juni 2014. Op 13 december 2016 heeft het bestuur een voorgenomen besluit genomen het beloningsbeleid vanaf 1 januari 2017 te wijzigen, onder voorbehoud van een positief advies van het VO en een goedkeuring door de RvT (m.u.v. het beloningsbeleid van de RvT zelf). Het VO heeft op 20 december 2016 een positief advies gegeven bij het beloningsbeleid vanaf 1 januari 2017. De Raad van Toezicht heeft met het onderhavige gewijzigde beloningsbeleid (m.u.v. het beloningsbeleid van de RvT zelf) op 19 december 2016 ingestemd.

Hoogte beloningen per 1 januari 2017

	Bedrag	Bijzonderheden
Bestuurslid	Structurele vergoeding voor reguliere bestuurswerkzaamheden: € 25.000,- per jaar Incidentele vergoeding voor incidentele werkzaamheden: <ul style="list-style-type: none"> • € 410,- vacatie voor de voorbereiding • € 410,- vacatie per dagdeel (4 uur) vergadering Reiskostenvergoeding	Beloning per jaar op basis van 1,0 dag per week
Voorzitter bestuur	Structurele vergoeding voor reguliere bestuurs- en voorzitterswerkzaamheden:	Beloning per jaar op basis van 2 dagen per week

	Bedrag	Bijzonderheden
	<p>€ 60.000,- per jaar</p> <p>Incidentele vergoeding voor incidentele werkzaamheden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • € 410,- vacatie voor de voorbereiding • € 410,- vacatie per dagdeel (4 uur) vergadering <p>Reiskostenvergoeding</p>	
Plaatsvervangend voorzitter bestuur	<p>Structurele vergoeding voor reguliere bestuurs- en voorzitterswerkzaamheden:</p> <p>€ 52.500,- per jaar</p> <p>Incidentele vergoeding voor incidentele werkzaamheden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • € 410,- vacatie voor de voorbereiding • € 410,- vacatie per dagdeel (4 uur) vergadering <p>Reiskostenvergoeding</p>	Beloning per jaar op basis van 1,75 dag per week
Lid vrijstellingscommissie	<p>Structurele vergoeding voor werkzaamheden vrijstellingscommissie:</p> <p>€ 2.460,- per jaar</p>	
Toehoorders bestuursvergadering	Reiskostenvergoeding	Geldt ook voor incidentele werkzaamheden.
Kandidaten voor opvolging in bestuur	Reiskostenvergoeding	
Lid verantwoordingsorgaan (VO)	<ul style="list-style-type: none"> • Vergaderingen: • € 205,- vacatie voor voorbereiding • € 205,- vacatie per dagdeel • Reiskostenvergoeding • <i>Cursus of opleiding:</i> • € 205,- per dagdeel reiskostenvergoeding 	
Voorzitter VO	<ul style="list-style-type: none"> • 25% van de totale begrote vergoeding voor een lid van het VO in 2017 • <i>Vergaderingen:</i> • € 205,- vacatie voor voorbereiding • € 205,- vacatie per dagdeel • Reiskostenvergoeding • <i>Cursus of opleiding:</i> • € 205,- per dagdeel • reiskostenvergoeding 	

Bijlage 5 Toelichting beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraden van de voorafgaande twaalf maanden. Sinds 1 januari 2015 kent het Financieel Toetsingskader naast het begrip dekkingsgraad ook het begrip beleidsdekkingsgraad. Om te voorkomen dat beleidsbeslissingen teveel op dagkoersen worden bepaald, is de beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd.

De beleidsdekkingsgraad wordt door TKP opgesteld. Hieronder volgt een toelichting hoe de (beleids)dekkingsgraad wordt berekend.

Het proces 'vaststellen beleidsdekkingsgraad' is standaard onderdeel van de ISAE 3402 verklaring van TKP. Hieronder wordt ingegaan op de wijze waarop de dekkingsgraad binnen TKP wordt bepaald.

Input (gegevens)

Beleggingsgegevens

Voor de bepaling van de dekkingsgraad wordt gebruik gemaakt van de beleggingsgegevens die TKP ontvangt van KAS BANK, waarbij TKP uitgaat dat deze gegevens juist zijn en waarop TKP buiten een plausibiliteitscheck geen controle meer uitvoert. Volledigheidshalve wordt vermeld dat KAS BANK beschikt over een ISAE 3402 verklaring, welke ook op het fonds van toepassing is.

Vaststellen verplichtingen

De verplichtingen worden bepaald door op deelnemersniveau de technische voorzieningen te bepalen. En daaruit worden op kwartaalbasis de kasstromen vastgesteld. In de tussenliggende maanden wordt rekening gehouden met de uitkeringen/pensioenaangroei of andere (materiële) effecten zoals wijzigingen in de grondslagen. De VPV wordt bepaald door de afdeling Actuarieel (TKP), volgens een standaard procedure / model. Hierbij wordt het 4-ogen principe (review) toegepast.

Als het bestuur een besluit neemt dat effect heeft op de technische voorzieningen of het pensioenvermogen, zoals bijvoorbeeld een aanpassing van de grondslagen, zal dit verwerkt worden in de dekkingsgraad per het einde van de maand waarin het bestuursbesluit is genomen.

Overige financiële gegevens

De overige financiële gegevens (vorderingen, schulden, overig) worden i.s.m. de afdeling FA (boekhouding) op maandbasis geanalyseerd. Daarbij wordt op detailniveau gekeken naar alle balansposten, de premies (eventueel bijschatting), de uitkeringen, kosten en overige posten. Waar nodig wordt op maandbasis bekeken of de prognose moet worden bijgesteld. Op deze wijze zijn de kosten zo zuiver mogelijk verdeeld over het gehele jaar. Een deel van deze posten is ook van invloed op de hoogte van de VPV en derhalve vindt deze analyse plaats voordat de VPV wordt bepaald.

Output (beleidsdekkingsgraad)

Regulier

Op basis van de bovenstaande gegevens, wordt de dekkingsgraad bepaald. Een tweede persoon controleert het gehele traject en zal voor goedkeuring ondertekenen en vervolgens wordt de dekkingsgraad ingediend bij DNB. Na het indienen van de dekkingsgraad bij DNB ontvangt het bestuursbureau een overzicht met de onderliggende financiële gegevens en wordt de dekkingsgraad op de website geplaatst. Het overzicht wordt ook opgenomen in eShare. TKP levert maandelijks, gelijktijdig met de rapportage en de onderliggende financiële gegevens een controleverklaring aan, waaruit blijkt dat alle controles conform de procedure hebben plaatsgevonden. Daarnaast kan het bestuur haar actuariële adviseur opdracht verlenen om (half)jaarlijks een controle uit te voeren op de gerapporteerde beleidsdekkingsgraden.

Correcties of afwijkingen

Bij correcties of afwijkingen zal TKP het bestuursbureau te allen tijde op de hoogte brengen en in overleg beoordelen of er eventueel een herrapportage ingediend moet worden. Hierbij wordt door TKP gehandeld naar de 'Aanwijzingen Rapportagekader pensioenfondsen' van DNB. Het fonds heeft hierover het volgende beleid: "Indien achteraf wordt geconstateerd dat een gerapporteerde maanddekkingsgraad onjuist is geweest, vindt overleg plaats tussen het fonds en TKP waarbij de hoogte van de eventuele correctie in kaart wordt gebracht. Vervolgens wordt onderzocht of de betreffende onjuistheid ook van toepassing is geweest op eerder en/of later gerapporteerde maanddekkingsgraden. Op basis hiervan wordt bepaald wat de totale impact van de onjuistheid (van alle onjuist gerapporteerde maanddekkingsgraden tezamen) is op

de beleidsdekkingsgraad. De totale impact wordt, ongeacht de omvang, meegenomen bij het vaststellen van de eerstvolgende te rapporteren beleidsdekkingsgraad. De aanpassing wordt vervolgens aan DNB toegelicht door middel van het toelichtingsveld van de maandstaat voor de dekkingsgraadrapportage. Voorliggende dekkingsgraden (op maandbasis) worden echter niet herrekend.

Bijlage 6 Advies- en goedkeuringsrechten Verantwoordingsorgaan en Raad van Toezicht

Onderwerpen onderhevig aan advies of goedkeuring	Verantwoordingsorgaan	Raad van Toezicht
Beletten benoeming kandidaat bestuur bij niet voldoen aan functieprofiel	--	Recht
Liquidatie, fusie, splitsing, CWO	Advies	Goedkeuring
Omzetten andere rechtsvorm	--	Goedkeuring
Jaarverslag, jaarrekening	--	Goedkeuring
Profielchets bestuurder	--	Goedkeuring
Melden disfunctioneren bestuurder	Advies na melding	Melding
Vorm, inrichting intern toezicht	Advies	--
Profielchets Lid RvT	Advies	Vaststellen
Beloningsbeleid	Advies	Goedkeuring
Ontslaan bestuur bij disfunctioneren	--	Recht
Feitelijke premie	Advies	--
Communicatiebeleid	Advies	--
Klachten- en geschillenprocedure	Advies	--
Uitvoeringsovereenkomst	Advies	--
Benoeming en ontslag RvT	Advies	--

Bijlage 7 Begrippenlijst

ABTN (Actuariële en bedrijfstechnische nota)

Pensioenfondsen dienen te werken volgens een ABTN. Hierin zijn de financiële opzet van een pensioenfonds en de grondslagen waarop deze berust, gemotiveerd omschreven.

ALM (Asset Liability Management)

Een methode om modelmatig de samenstelling van de strategische beleggingsportefeuille te bepalen, rekening houdend met de pensioenverplichtingen.

Benchmark

Vergelijkingsmaatstaf. Representatieve herbeleggingsindex waartegen de rendementen van een beleggingsportefeuille worden afgezet.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraden van de voorafgaande twaalf maanden. Met ingang van het nFTK baseert het fonds beleidsbesluiten op de beleidsdekkingsgraad.

Collateral

In onderpand gegeven zekerheden ter dekking van shortposities.

Dekkingsgraad

De waarde van het pensioenvermogen uitgedrukt als percentage van de waarde van de pensioenverplichtingen. De dekkingsgraad wordt als graadmeter beschouwd voor de mate van zekerheid dat de toegezegde pensioenen ook daadwerkelijk kunnen worden uitbetaald.

Deposito

Tegoed bij een bankinstelling, waarover eerst na verloop van een overeengekomen tijdsduur (maximaal 2 jaar) kan worden beschikt.

Derivaat

Financieel contract waarvan de waarde is afgeleid van een andere (onderliggende) waarde, zoals een aandeel, obligatie of grondstof. Bijvoorbeeld: futures, swaps.

Duration

Duration is een maatstaf voor de rentegevoeligheid van een obligatie of een portefeuille obligaties.

Franchise

Is een bedrag dat in mindering wordt gebracht op het pensioengevend loon. Over de franchise worden geen premies geheven en geen aanspraken opgebouwd.

nFTK (nieuw Financieel Toetsingskader)

Stelsel van De Nederlandsche Bank voor in de toekomst te hanteren waarderingmethoden.

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden.

LDI (Liability Driven Investment)

Beleggingen in vastrentende waarden (vaak fondsen en/of swaps) met een relatief lange looptijd, met als doel het renterisico van de verplichtingen af te dekken.

Leverage

Dit is het gebruik van geleend geld (vreemd vermogen) om het verwachte rendement van het eigen vermogen te verhogen.

Pensioenfederatie

Koepelorganisatie die als doel heeft de gemeenschappelijke belangen van de bij haar aangesloten pensioenfondsen te behartigen.

Pensioenuitkering

Uitkering van het fonds exclusief AOW.

Rekenrente

Fictief rendementspercentage dat het belegde vermogen in de toekomst wordt geacht op te brengen en wordt wettelijk bepaald.

Security lending

Dit betreft een financiële dienstverlening waarbij een instelling aan een andere instelling effecten uitleent.

Solvabiliteit

Het extra vermogen dat op lange termijn aanwezig moet zijn om de verplichtingen van het fonds te kunnen nakomen.

STAR (Stichting van de Arbeid)

Een landelijk overlegorgaan van de centrale organisaties van zowel werkgevers als werknemers in Nederland.

Sterftegrondslag

Berekeningsmethode gebaseerd op een statisch overzicht van sterftekansen per leeftijd van een bepaalde groep personen.

Swap

Ruil van het rendement op een vastgestelde referentiewaarde tegen een variabele rente gedurende een vastgestelde looptijd.

Technische voorziening voor risico fonds

De passiva van het fonds, gelijk aan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Vastrentende waarden

Beleggingssoort waarover in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd geldt, zoals obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen.

Vrijstelling

Vrijstelling van de verplichte deelneming aan de pensioenregeling van het fonds.

Waardeoverdracht

Het overdragen van de waarde van pensioenaanspraken wanneer een werknemer van baan wisselt van of naar een werkgever die niet is aangesloten bij het fonds.

Z-score

Mate waarin het werkelijke rendement van een pensioenfonds afwijkt van het rendement van de door het bestuur vastgestelde normportefeuille.

